

Өмнөх үг

Монголын нийгэмд хэзээ ч философи байсангүй. Бидэнд ганц ч монгол хүн философийнхоо номуудыг бичиж үлдээсэнгүй. Өнөөдрийг хүртэл “философи” гэ нэрлэсэн зүйлс бүгд үлгэр, домог, идэологи ба ганц хүний хувийн төсөөллүүд бас эндүүрэлүүд. Философийн нэртэй бичигдсэн номууд ч бас ганц нэг Орос хэлтэй хүмүүсийн хувийн, алдаатай бичиглэлүүд.

Өнөөдөр хүмүүс философи ихээр яриж эхэллээ. Тэдний шалтгаан гэвэл аливаа ард түмэнд философи зайлшгүй хэрэгтэйн баталгаа. Дэлхийн унивэрситэтүүдийн хамгийн ууган оюуны энэ салбар Монголд огт үгүй тул хүмүүс түүнийг хэзээ ч олохгүй хайлт. Тэр ч бүү хэл их хурлын нэг гишүүн Монголд философи хайгаад “философичид сэрцгээ” нэртээ нийтлэл хүртэл бичжээ. Тэр гишүүнд хэлэхэд “Та байхгүй зүйлийг байгаа гэж ” цагаа үржээ.

Яагаад их хурлын зарим гишүүд оюун, ухаан гэх мэт философийн сэдвүүдээс ганц нэгээр дуугарч эхлэв? Яагаад тэд хурал хийж бас зурагтаар яриж эхлэв? Яагаад гэвэл төрийн тухай мэдлэг философхоос гаралтай. Хэдийгээр ганц хоёр хүн ч гэсэн философийн тухай нийтэж яриж эхэлнэ гэдэг том биш ч гэсэн бяцхан амжилт. Гэхдээ л хэт хобби маягаар яриваал ахиц гарахгүй.

Ерөөсөө өнөөдөр Монголд философи нэрийн дор олон хүмүүс худлаа мэдээлэл цацсаар. Үүнийн жишээнүүд дараах:

1. Социализмын үеийн нийгмийн гэгдэх салбараас үлдсэн хүмүүс монголын залуучуудад философи нэрийн дор лэцц уншдаг. Гэтэл тэд өөрсдөө хэзээ ч сонгодог философичидийн номыг уншаагүй гэдэг батлагдсан. Тэдгээр хүмүүс өөрсдөө түүнийгээ хүлээдэг ба зөвхөн цалин авахын тулд худлаа яридагаа зөвшөөрдөг. Тэгсэн хэдий ч тэд цааш залуу багш нарыг төрүүлдэг. Одоо энэ хүмүүс худлаад бүр үнэмшчихсэн, зөв мэтээр яриж оюутануудад гай тарисаар. Тэдэнд мэргэжлийн философийн ном унших Англи хэл ч, Герман хэл ч, Франц хэл ч үгүй.
2. Монголын нийгэмд нэгэнт цацагдчихсан мэргэжлийн биш хобби философичидын номууд номын дэлгүүрүүдээр дүүрч зогсоохын аргагүй бас эдгээхийн аргагүй оюуны хомсдолыг гүнзгийрүүлж эхэллээ. Мэргэжлийн биш хүмүүс философи нэрийн дор мухар сүсэг, шашины улайрал, бөө зурхай, Буддизмын нагаржунай, Хятадын күнз эсвэл Түвдийн ламаизмыг сурталчилагсад. Тэд нийгмийг нэгэнт хордуулсан хаэвээр.

Философи мэргэжил болохоос биш сонирхсон хүн л мэдэмхийрдэг хобби биш. Энэ мэргэжилд сурацлах хэрэгтэй. 1000 хуудастай философийн номуудыг унших , ойлгох тийм ч хөнгөхөн асуудал биш. Тиймээс мэдлэг баталгаатай хүнийг л сонгохзөв биш үү.

“Философийн мэдээ” сэтгүүл философийг мэргэжлийн хараа хяналт дор уншигч Танд хүргэж буй.

Хүндэтгэсэн:
С.Молор-Эрдэнэ

Дугаарын хөтөч

Сэтгүүлийн энэ дугаараар эрхэм уншигч та бүхэнд өмнөх дугаарт гарсан зохиолуудыг үргэлжилүүлээ. Үүнд: М.Хэйдэггэр “Байх ба хугацаа”, Ж.Роулс “Зүйгийн тэори”, М.Понти “Мэдрэмжийн фénomэнoлог”, С.Пинкэр “Хэлний инстинкт”, Р.Давкинс “Сохор цагчин”, С.Фройд “Өдөр дугамын амидралын психопатологи”, Ф.Скиннэр “Сайэнс ба хүний төрх”, М.Нуссбаум “Зүй ба амидралын чанар” К.Маркс “Капитал”, Аристотэл “Никомахын этик”, Ф.Хэгэл “Эрхийн философи”, Г.Баумгартэн “Тэоричилсон эстетик”, П.Сартр “Байх ба юу ч биш”, Т.Хоббс “Лэвиатан”, Ф. Ницшэ “Заратустра ингэж ярилаа”.

Үүнээс гадна санал бодол буланд философич Проф. С.Молор-Эрдэний “Хобби философичид ба мэргэжлийн ном”-ийн тухай, эссэ буланд “Мэдлэгийн салбар ба Монгол орон” нийтлэгдсэн.

Өмнөх дугаарт М.Хэйдэггэрийн бүтээлээр фénomэнoлог гэж юу мөн фénomэнoлог логостой хэрхэн холбогддог тухай бичсэн бол энэ удаагийн дугаарт фénomэнoнууд тусахаас гадна хэрхэн туяардаг тухай бичсэн. Өмнөх дугаар дээр хэвлэлийн алдаанаас болоод Ж.Роулсын “Зүйгийн тэори” номын 4 бүлэг алдаатай хэвлэгдсэн учир энэ дугаарт дахин оруулав. Харин энэ дугаарт 5 бүлэг “Классик утилитаризм”-д, нийгэм хэрхэн замбараатай зүйтэй байх, хуви хүн болон нийгэмийн харилцаа онцлогийн талаар мөн этикийн хоёр гол ухагдахуун сайн ба зөвийн талаар орчуулагдсан, харин М.Понтигийн “Мэдрэмжийн фénomэнoлог” бүтээл үргэлжилж анхаарал ба ялгаварлахын талаар мөн бид мэдрэмжлэхэд анхаарал ямар үүрэгтэй, онцлогтойн талаар энэ дугаарт орчуулсан. С.Пинкэрийн “Хэлний инстинкт” номын хоёрдугаар бүлэг “Чалчаа хүмүүс”-ийн бүлэг дохионы хэлийг хэрхэн сурдаг мөн сургадаг тухай. Мөн дохионы хэлэнд анализ хийж, ямар бэрхшээлүүд гардаг мөн ярианы хэлнээс ямар ялгаатайг шинжилжээ. К.Марксын “Капитал” номоос солилцооны үнэт ба хэрэгцээний үнэт хэрхэн ялгаатай тухай энэ удаад танилцуулсан. Р.Давкинсын “Сохор цагчин” номын нэгдүгээр бүлэгийн төгсгөлөөр юмсын дизайныг Год \бурхан\ биш харин натур өөрөө дизайндсан тухай гарсан бол харин энэ дугаарт номын 2 бүлэг “Сайн Дизайн” –д сохор хүн, сарисан багваахай мөн зарим амитдын онцлогийн талаар гарна.

Ф. Хэгэлийн “Эрхийн философи” номын өмнөх дугаарт гарсан “Эрхийн философийн сууриуд буюу натурийн эрх ба төрийн сайэнс” хэмээх бүлэг үргэлжилж энэ дугаарт бодолын болон хүсэлийн ялгаа гэдэг зөвхөн тэоричилсон ба практикчилсан төрхүүдийн ялгаа. Тиймээс энэ хоёр тусдаа эзэмшилүүд биш харин хүсэл гэдэг бодолын нэг онцгой шинжийн тухай. С.Фройдын номын өмнөх гуравдугаар бүлэгээр марталтын талаар ярисан номын дөрөвдүгээр бүлэгтээ амидралын ихэнх үед бидэнтэй хамт явдаг хүүхэд насаны санамжыг анализалжээ.

Хоббсын “Лэвиатан” номын “Хэлний тухай” хэмээх 4 бүлэгт хэл хэрхэн ойлгох талаар гарна.

Ж.П.Сартрын “Байх ба юу ч биш” номын орчуулгын энэ удаагийн дугаарт Байх мэдрэмжтэй хэрхэн хамаатайг илэрхийлсэн ба биднээр мэдрэмжлэгдэж, ухаанд буусанууд л буйг гаргасан. Аристотэл “Никомахын Этик” бүтээлийн энэ удаагийн дугаарт жаргал гэж юуг хэлэх мөн жаргал эрдэм, сайн, сайхан мөн баясалуудтай

салшгүйг өгүүлсэн. Г.Баумгартэний “Тэоричилсон эстэтик” ном натураасаа өгөгдсөн чадварыг эстэтик дасгалаар хэрхэн сайжруулах тухай үргэлжилжээ. Ф.Скиннэрийн “Сайэнс ба хүний төрх” зохиол “Яагаад организмууд төрх гаргадаг вэ? Гэсэн шинэ бүлэгт хүний төрхийг физикт бие тодорхойлох уу гээд үүндээ анализ хийжээ. Мөн хүний төрх гаргах дотоод каузуудыг авч үзжээ. М.Нуссбаумын “Зүй ба амидралын чанар” номоос энэ дугаарт хүн гэж хэн бэ, ямар шинжээр хүн гэж нэрлээд буйг тодорүүлсан хэсэг орчуулагдан оржээ.

Энэ дугаарт шинээр Жонон Тэхнологийн дээд сургуули дээр бямба гараг бүр явагддаг “Сэргэн мандалт” нэрийн дор цуврал лекцийн илтгэлүүдийг оруулсан.

Мөн Зууны мэдээ сонинд хэвлүүлсэн судлаач Гансүхийн “Монголын үндсэн хуули конституц биш” гэсэн эссэг нийтэллээ.

Уншигч таны анхааралд

“ъ,ь” гэсэн илүүдэл тэмдэгүүдийг хэрэглээгүй, нэр үгийн үндэсийг алдахгүйн тулд эгшиг гээгээгүй, “е” үсэгээс татгалзсан. Харин гадаад нэрүүдийн “е”-г “э”-гээр орлуулсан.

Санал Бодол

Мэдлэгийн салбар ба Монгол орон

Үргэлжлэл.

Философи мэдлэгийн тухай ямар тодорхойлолтыг 2500 жилийн өмнөөс хэрэглэж ирсэн тухай түрүүчийн дугаарт бичсэн. Плато мэдлэгийг “үнэн зөвтгөсөн үнэмшил” гэсэн. Үүнийг бүр тодруулан “үнэн зүйжүүлсэн үнэмшил” гэж орчуулах боломжтой. Энэ бичлэгээр би мэдлэг ерөөсөө хүний мэдрэлүүдээс хэрхэн хамааралтай тухай тайлбарлана. Хүн аливаа хэргийг бодолоороо бас үзсэн үзэлээрээ нээдэг. Ингэж хүнд өдөр бүр л олон олон хэрэг учирна. Хүн бас хэрэг бүрийг хэрэгсэнэ эсвэл хэрэгсэхгүй. Тэгвэл хүн тэдгээрийг бодолоороо нээв үү эсвэл мэдрэлийн эрхтэнүүдээрээ нээв үү гэсэн хоёр асуулт хэдэн зуун жилийн түүхтэй зөвхөн философийн сэдэв. Энэ хоёроос философийн хоёр сургуули үүссэн. Нэгд: Рационализм, хоёрт: Эмпиризм.

Хари гаригийн нисдэг хөлөгүүд Америкийн хотуудын дээгүүр ниссэн тухай ярианууд бий. Тэр ч бүү хэл яг харсан гэсэн гэрч хүртэл мэдээлжээ. Хүмүүс юу хүлээдэг вэ түүнийгээ л дүрсэлжээ гэмээр.

Мэдлэг, ухамсар мөн үзэл гэсэн гуравын харицааг дүрслэхийн тулд хэд хэдэн ухагдахуунуудыг хэрэглэх шаардлага гардаг. Латины “a priori” буюу априори гэсэн ухагдахуун эртнээс буюу эртээс гэсэн утгатай. Философичид үүгээр баталгаан дээр суурилсан мэдлэгийг нэрлэдэг ба мэдрэлийн эрхтэнүүдийн үзсэнүүдийн зөвтгөл

зайлшгүй биш гэдэг. Тиймээс үзээгүйгээр эртнээс буюу уридчилан мэдэх боломжтой гэдэг. Жишээлбэл бүх ганц бие эрчүүд гэрлээгүй гэвэл хүн заавал энэ өгүүлбэрийг мэдэх гэж гадуур гүйж ганц биетүүдийг асуух шаардлагагүй. Энэ өгүүлбэрийг үнэн гэдэгийг хүн мэднэ мөн хүн өгүүлбэрийн утгыг мэднэ. Харин үүний эсрэгээр мэдрэлийн таван эрхтэнүүдээрээ зөвтгөж чадах баталгаануудыг “a posteriori” буюу апостериори гэж нэрлэдэг.

Энэ хоёрын ялгаа баталгааны үнэнийг хэрхэн зөвтгөх замыг нэрлэдэг. Гэхдээ тухайн хүн үгүүдийг мөн ухагдахуунуудыг хэрхэн эзэмшсэнтэй ямарч хамаагүй. Нэг үгээр хэлэхэд мэдлэгийнхээ баталгааг ойлгоход зайлшгүй биш. Мэдээж хүмүүс ганц бие эсвэл гэрлээгүй гэх мэт үгнүүдийн утгыг сурсан явдал чухал. Харин хүн нэгэнт л хэлсэн өгүүлбэрийг ойлгосон гэвэл үнэнийг гаргахын тулд цаашаа үзэх үзэл хэрэггүй. Тиймээс бүх ганц бие эрчүүд гэрлээгүй гэсэн мэдлэг “априори”. Мэдээж мэдлэг үзсэн үзэл дээр эхлээд суурилсан.

Дээрх хоёр мэдлэгийн төрөлүүд бас цааш “аналитикчилсан” ба “синтетикчилсэн” баталгаануудаар ялгагдана. Аналитикчилсан баталгаа тэгэхээр үгийн утгаар л үнэн эсвэл худлаа гэгдэнэ. Яагаад гэвэл ганц бие гэсэн үг аналитикчилсан тул бас априори. Гэтэл бүх априори үнэнүүд аналитикчилсан биш. Жишээлбэл хүн өөрийгөө “эксистэнц” гэдгийг априори мэдэж чадах ба гэхдээ “би байна” аналитикчилсан биш. Синтетикчилсэн баталгаа юу вэ гэхээр хэрвээ аналитикчилсан биш гэвэл. Тиймээс синтетикчилсэн баталгаа зөвхөн үгийн утгуудаар үнэн эсвэл худлаа биш гэхгүй харин “хэрэгүүдээр” үнэн эсвэл худлаа гэнэ. Жишээлбэл Исланд оронд тэмээн хяруул үгүй.

Рационализм ба эмпиризм хоёрын гол асуулт гэвэл хүн үзээгүйгээр буюу үзэлгүйгээр мэдлэгт хүрэх боломжтой юу л гэсэн асуулт. Рационалистууд батлахдаа хүн мэдрэлийн эрхтэнүүдийн оролцоогүйгээр синтетик априори мэдлэгт хүрч чадна гэдэг ба ухаанаас гадуур юмс зогсдогтой адилаар. Жишээлбэл морал, метафизик мөн материаллаг ертөнц. Эмпиристүүд үүнтэй маргадаг ба ухаанаас гадуурх ертөнцийн тухай бүх мэдлэг мэдрэлийн үзсэнүүдээс гаралтай гэнэ.

Рационалистууд мэдлэгт хүрэхдээ таван эрхтэнүүдийг хэрэглэхгүй гэсэн ойлголт бараг л зургаа дахи мэдрэл мэт нэрлэгддэг. Түүгээр хүн моралийн, математикийн мөн бусад фактуудыг нээх боломжтой.

Эмпиристүүдийнхээр бүх ухагдахуунууд зөвхөн үзсэнүүдээс л гаралтай. Жишээлбэл духан дээрээ эвэртэй мори хүмүүсийн мори ба эвэр гэсэн ухагдахуунуудын холбоос. Жишээлбэл амидралдаа өнгө хараагүй хүн улаан гэсэн өнгөний талаар ямар ч ойлголтгүй.

Рационалистууд заавал мэдрэлийн эрхтэнүүдээрээ үзэхгүйгээр ухагдахуунуудыг гаргах боломжтой гэдэг. Эцсийн эцэст бурханыг хэн ч хараагүй гэтэл хүмүүс энэ ухагдахууныг айхтар мэддэг.

Эмпиристууд мэдлэгийн салбарт дараах гурван боломжийг өгдөг:

- Хүн ерөөсөө мэдэж чадах уу гэдэгт маргалдах
- Бүх мэдлэгийг зөвхөн үзсэн үзэлээс гаралтай гэдэг
- Бүх априори мэдлэгүүдийг зөвхөн аналитикчилсан гэдэг

357 жилийн турш математикчид Пиэр дэ Ферматын “сүүлчийн тэорэм”-ийг батлах гэж ажилласан. Математикийн үнэн тэгэхээр комплэкс.

Эмпиристуудийнхээр математикийн мэдлэг том проблем авчирдаг. Гэхдээ арифметик мөн геометр хоёр ертөнцийн тухай субстанциэл мэдлэг ба түүний чанаруудыг нийлүүлдэг. Тиймээс тэр мэдлэг хэрэгтэй ба жишээлбэл байшин барихад. Гэхдээ л математик априори сайэнс. Мэдээж тэгэхээр математикийн мэдлэг эмпиризмийн эсрэг цохилт. Харин эмпиристууд математикийн мэдлэгийг хэрхэн ажигладаг вэ? Эмпиристууд математикийн мэдлэгийг априори гэдэг ба субстанциэл мэдлэг өгөхгүй гэнэ. Тиймээс математикийг аналитикчилсан мэдлэг гэдэг. Математикийн мэдлэг маш олон дэфиницүүдээр хийгдсэн жишээлбэл: 1, нэмэх, тэнцүү гэх мэт.

Тэгвэл математикаар хэрхэн шинэ мэдлэгт хүрэх вэ гэсэн асуулт гарах ба нэгэнт л дэфиницээр үнэн тул тэгээд гайхах шинэ хэрхэн гарах вэ гэсэн асуултууд тулгардаг. Математикийн үнэнүүд комплэкс ба түүнийг батлахад маш их хөдөлмөр хэрэгтэй.

С. Молор-Эрдэнэ

Эссэ

Хобби философичид ба мэргэжлийн номууд.

“Суут 60 сэтгэгч”, “Их гурвалжин”, “Хуулийн амин сүнс” гэх мэт мэдлэгтэй биш зөвхөн хоббитой хүмүүсийн хэвлүүлсэн номууд Монголын номын зах зээлийг эзэлсээр. Зүгээр л тэр хүн тэдэнд онд төрсөн, хувийн амидралын тухай таамаглалуудыг бичсэн, мөн тэр хүн ямар гарчигтай номууд бичсэн тухай он дараалалын болон намтарын цуглуулгуудыг бичиж, бодоогүй бас эрэгцүүлээгүй номуудыг залуус уншиж бас л боддоггүй, эрэгцүүлдэггүй хүмүүс болцгоосоор.

Их сургуулид ч гэсэн философичидийн төрсөн он сар, бичсэн номуудын гарчиг бас хувийн амидралын онигоотой хэсгүүдийг яриж түүнийгээ оюутнуудад цээжлүүлэн шалгалт авдаг дэндүү ядуу боловсролтой философич гэж өөрийгөө нэрлэцгээдэг хобби хүмүүс лэцц уншсаар л. Тэдгээр хүмүүсийн номууд дэлгүүрүүдээр зарагдсаар л бас худлаа лекцүүд Их сургуулийн танхимуудад уншигдсаар.

Психологийн эсвэл философийн гэсэн гарчигтай номууд ямар ч мэргэжлийн түвшинд биш бичигдэж тэдгээр номуудыг ямар ч хяналтгүйгээр тараасаар. Боловсролтой хүний төрхгүй бас моралгүй Батотгон гэх эмэгтэйн хувийн төсөөлөлүүд зөв мэт ойлгогдсоор. Баабар ч гэсэн дутахгүй өөрөө уншаагүй номуудаа дүү Доридоо уншаарай гэж захисан хэвээр. Энэ мэт хувийн зүүдүүдээ мөн захиасуудаа Монголын нийгмийн дунд цацаж бас сурталчилуулсаар. Тэдний номууд уншигдсаар бараг л үнэмшигдсээр. Энэ үнэмшилүүд нийгмийн боловсролын түвшинг тодорхойлсоор.

Философи нэрийн дор Нагаржунайгийн онол, Араг барилын онол гэх мэт мухар сүсэгийн ном бичиж олон нийтэд өөрсдийгөө гайхуулах гэсэн хоббитой философичид бас олон өвөө нар. Өвөө нар мэдлэгийн ямар ч баталгаагүй, хувийн үлэрүүдээ ярисаар л бас титэм үгнүүдээ хэлсээр л. Далан наstad даруулга хэрэгтэй гэж Монголчууд хэт хөөрсөн өвгөдөд анхааруулдаг байсан санагдана.

Хүний хөл гарыг гэмтээвэл шүүхдэж хохиролоо нөхүүлнэ эмчилгээ хийсний дараа эдгэрнэ. Тэгвэл нийхэмийн ухааныг бас залуучуудын тархийг худлаа мэдээлэл хувийн сонирхолдоо автагдан гэмтээж буй хүмүүсийг хэн шүүж хохиролыг төлүүлэх вэ. Психологийн мэргэжлийн номуудад хүний тархины нэгэнт үүссэн мөрүүдийг арилгах олон жилийн асуудал гэж бичжээ.

Дээрх ном бичих хоббитой хүмүүс юуг ойлгоогүй вэ гэхээр философийн мэргэжлийг бас оюуны салбарын мэргэжлүүдийг олон жил суралцдаг гэснийг ойлгосонгүй. Суралцах гэдэг тийм ч хөнгөн асуудал биш. Тэдгээр хүмүүсийн боловсролын түвшин юу бичиж буйгаараа амархан танигддаг. Юу ч бичээгүй гэвэл

магадгүй хүндлэгдэх байсан ч юм уу. Тэдэнд боловсролын талаар өчүүхэн мэдлэг байтугай төсөөлөл даан ч алга.

Дэлхийн университетүүдийн оюуны салбарууд гэхэд л соёл \култур\, заншил \этнолог\, сэтгэл \психолог\, хүний гарал \антрополог\, хүмүүсийн хамтрал \социолог\ мөн хамтралын түүх \хистор\ гэх мэт хүний хөгжилийн талаар бүрэн судалдаг. Монголын Их сургуули харин хүн судлахгүй нийгэм судална. Тэгээд л гүйцээ. Гэтэл дээрхи судалгааны салбарууд яг л натурын сайэнс шиг фактуудаар ажилладаг.

Тэр бүгдийн эх үүсвэр мөн цаад учруудыг философи асуудаг. Философи асуухдаа гүн асууна ба өргөн асууна. Философи эргэцүүлэлийн методуудаар ажиллана. Философичидийн бичсэн хэдэн мянган номууд бий. Ядаж ганц ч удаа гэсэн мэргэжлийн философичидийн жишээлбэл Аристотэл, Кант, Дэкарт, Хэгэл, Хюмэ нарын номыг дээрхи нөхөд уншиж толгойгоо ажиллуулах хэрэгтэй. Орос хэлээр дамжин зарим хүмүүс ном уншдаг явдал бий. Гэхдээ дэлхийд алдартай орос философич ганц ч үгүй шүү. Философичгүй хүмүүсийн хэлээр тэгээд философийн ном уншсан гэх дэндүү гэнэн бас дэндүү хариуцлаггүй хэрэг биш үү.

Оюуны салбар Европын университетүүдэд эрчимтэй хөгжиж Америкт ч гэсэн цааш улам боловсронгуйжсан. Монголд оюуны салбарын зарим эхлэл социализмын үед Оросуудаар дамжин ирсэн. Нэгэнт мэргэжлийн хүмүүс дөнгөж Оросод бэлтгэгдсэн тул тэдний яаруу эхэлсэн түүх, улс төр гэх мэт салбар ерөнхийдөө хэт номлож заасан бас цээжлүүлсэн маягаар явагдсан явдал нийтлэг. Монголчууд хэдийгээр Оросод сурсан ч гэсэн феодализмын үеийн багш шавийн харицаа оюуны салбарт үргэлжилж асуудаг бас шүүмжилдэг оюуны чухал аргууд Монголд огт ирсэнгүй.

Ардчилалын 20 жилд уншсан орос бас орчуулсан монгол ном заах биш харин зөвхөн хувийн төсөөлөлүүдээ заадаг хүмүүс Их сургуулидад олширч нийтлэгжсэн. Орос хэлтэй хөгшин багш нар давамгайлсан хэвээр. Тэдний шавиуд үргэлжлүүлэн худлааг ярисан хэвээр. Модноос унасан алим нэг их хол өнхөрдөггүй гэдэг. Тэд сэтгэлийн хөдөлгөөнүүдээ лэцц болгон ярицгаана. Их сургуулид сэтгэлдээ сэтгэсэнээ яриж, чөлөөт ярилцлага мөн оюуны хөдөлмөр хийгдэх боломж хэзээ ч үүсэж чадсангүй.

Их сургуулид философи заадаг хүмүүс яагаад философийн номуудыг зайлшгүй унших хэрэгтэй гэвэл философи маш тунгалаг илэрхийлдэг, формулууд яг бас тэдгээрийг дахин бодоход боломжтой. Философи маш дэгтэй бодол бас баттай аргументүүдийг нийлүүлдэг. Монголын Улсын Их Сургуулид амидралдаа философийн номнуудыг уншиж үзээгүй хүмүүс хэзээ ч оюуны боловсрол эзэмшээгүй хүмүүс. Тэд ямар философич хэдэн онд төрсөн бас ямар сэдвийн тухай

бичсэн гэдгийг л цээжилсэн яриа хураагч багажнууд. Багажнууд хэр хураасан түүнийгээ л цацна. Цацсаныгаа буцааж яриулан шалгалт нэрээр асууна. Энэ хүмүүс хэзээ ч бодож чадахгүй яагаад гэвэл тэд логикт суралцаагүй. Тэд хэзээ ч ярилцаж чадахгүй яагаад гэвэл цээжилсэнээс биш мэтгэлзэж сураагүй.

Философийн номуудыг Монголд мэргэжлийн түвшинд оруулж ирэх цаг нэгэнт иржээ. Монголын нийгмийг хобби философичдийн номнуудаас аврах цаг болсон. Философи нэгэнт мэргэжил тул суури мэдлэг, боловсронгуй мэдлэг бас хаана ч хүчинтэй. Философи дэлхийн али ч унивэрситэтэд хүчинтэй мэдлэгийг сургадаг. Философи зөвхөн өнгөрсөнийг дүгнээд зогсохгүй бас ирээдүйд чиглэсэн. Гэхдээ ирээдүйг таамаглахгүй. Түүний талаар нухацтай бодно. Яагаад өнөөдөр ийм “болсон” бэ бас ирээдүйд хэрхэн “байх” вэ гэдгийг асууж ойролцоогоор хариулах биш харин логиктой хариулна.

Натурын сайнс матэриаллаг биетийг судалдаг, социалын сайэнс хүн ба нийгэм хоёрыг харицуулан судалдаг тул харицангуйг нэг үгээр хэлэхэд хамаатайг тодорхойлдог. Харин философи бодох гэж юу вэ гэдгийг бас сайн гэж юу вэ гэдгийг асуудаг. Философи этикийн асуултуудыг тодорхойлж үнэтүүдийг судалдаг тул “хуманити”-ийн тэориг гаргадаг. Тиймээс философи сайн ба мууг нэг үгээр хэлэхэд сайн ба муугийн шалтгаануудыг ялгадаг. Эпистэмолог буюу танихуйн тэорид тэорэтик шалтгааныг судалдаг ба харин Этикийн салбарт практик шалтгааныг судалдаг.

Философи хүмүүс үнэтүүдийг хэрхэн үнэлж буйг асуухын тулд хүний “үйлдэл”-ийг ойлгохыг зоридог. Үүний тулд тухайн хүний мотивийг мөрдөх ба түүний мэнталын төлөвийг илчилдэг. Үүнийг ажигласнаар хүн өөрийнхөө үйлдлийн мотивац ба шийдэлийнхээ ситуацуудыг хурцаар ажиглах боломж гарна. Тиймээс философийн хараа хурц. Тэгэхээр мэдрэмж сайтай. Нөгөөтэйгүүр философи зөв ба буруу үйлдэлүүдийн критэрүүдийг гаргадаг тул аливаа зөрчилүүдийг этикийн тусламжтайгаар дүгнэх ба хүмүүсийн бодолын, үйлдэлийн мөн мэдрэхүйн ялгаануудыг судална.

Философи хүний эксистэнцийг өөрийн эмоцтой, рационалтай, културтай бас социалтай хамтруулан судлаж гэгээрүүлдэг. Ингэснээр сууритай бас баттайгаар тухайн хүний ертөнцийг харах харц мөн ертөнцийг зураглаж буй зургыг гаргадаг.

Философийн номуудыг мэргэжлийн төвшинд орчуулж чадвал тэдгээрийг анх удаагаа оюутнууд мөн ялангуяа Их сургуулийн лэцк уншигчид бие даан уншиж сурна. Ингэж уншиж сурсанаар бусадтай ярилцаж сурна, бусадтай уулзах зоригтой болно, бусдад бодолоо яриж чаддаг болно, яриж буй сэдэв хоорондоо авцалдах боломж гарна. Тиймээс философичидийн түүх бас он саруудыг цээжлэх зогсоно.

Философийн номуудыг мэргэжлийн төвшинд уншиж сурсанаар хүн зөвхөн хэлээр дамжуулан бодолоо илэрхийлж сурах биш бас юу хийх гэж буй зорисон үйлдэлээ илэрхийлж сурна. Тиймээс Их сургуулийн лэкц уншигчид оюутнууддаа юуны тухай ярих гээд буйгаа бас ном унших яагаад хэрэгтэй вэ гэдгийг сурна.

Философийн номуудыг Их сургуулийн лэкц уншигчид мэргэжлийн номуудыг уншсанаар өөрсдийн бодолтой болно, тэд зөвхөн Оросод сурч Ленинизмээр тархиа угаалгасан хүмүүсээр заалгаж бас цээжилсэнээ оюутнуудад ярих зогсоно. Хэрвээ Их Сургуулийн лэкц уншигчид философийн мэргэжлийн номнуудыг уншвал мэргэжлийн түвшинд ном бичиж сурна. Номыг ойлгомжтой бичиж сурна гэдэг тийм ч амархан биш. Ойлгомжгүй ном бичнэ гэдэг тэдгээр хүмүүс ном бичих дуртай гэхдээ мэдлэггүй шүү гэсэн ойлголт.

С. Молор-Эрдэнэ.

Монголын Улсын Үндсэн Хуули Конституц биш

“Зууны мэдээ” сонины 2010 оны 1 сарын 21. №16 \3394\

Дэлхийн улс бүр өөрийн үндэстэний конституцийг батлан тунхагладаг. Ялангуяа демократ төртэй улс оронуд хүний төлөө тул хүнийг тунхаглан конституцаа хийдэг. Гэтэл Монгол Улсын 1992 онд гаргасан Үндсэн хуулийг ажиглахад демократ төртэй улсын конституцаас эрс ялгаатай хачирхал төрүүлэх боллоо. Мэдээж монгол орон социализмийн үед төрөө дээдэлсэн Үндсэн хуультай байсан үнэн. Тэгвэл өнөөдөр демократ гэж нэрлээд байгаа бол Монгол Улс Үндсэн хуулиа хэдийд конституц болгох юм бэ гэсэн асуулт зайлшгүй гарч ирэх ёстой. Үүний дараагийн асуулт бол демократ улсуудын конституцийг замбараагүй шилж сонгон орчуулсан хүмүүс Үндсэн хуули гэж нэрлээд буй монгол хүний төлөө биш хуулиудын цуглуулгаа хэзээ засаж залруулах гэж байна. Эцэсийн эцэст хэн нэг хүн мэдэмхийрч Үндсэн хуулийг яаран гаргаж, өөрийнхөө нэрийг мандуулахдаа биш. Хамгийн чухал ни монгол хүн монгол нутагтаа нэгдүгээр зэрэглэлийн хүн байх ёстой шүү гэдэгийг тунхагласан Монгол Хүний Тунхаг л бидэнд зайлшгүй хэрэгтэй.

Тиймээс өнөөдөрийн Үндсэн хуулийг шүүмжтэйгээр авч хэлэлцэж, дэлхийн утгаараа конституц болгохын тулд дараах хэд хэдэн алхамуудыг хийх зүйтэй болов уу гэж энэ нийтлэлийг бичлээ.

Тэгвэл конституц гэж юу вэ? ямар утга агуулгатай ба тустай вэ? Энэ ухагдахуун латин гаралтай үг ба гарган тавих ба байгууллага гэсэн утгатай үг. Хуулийн утгаараа тунхаг. Энэ тунхагын цаад утга төрийн мэдэл иргэний суури эрхүүдтэй уялдан хийгдэх ёстой л гэсэн ойлголт. Энэ ухагдахуунаар Эртний Ромын эзэнт гүрэнд чухал хуулийг тэмдэглэж байсан. Соён Гэгээрэлийн үеэс хойш конституц хуулиас илүү тунхагийн шинжтэй болсон. Өнөөдөр ч ийм л утгаар хэрэглэгдэж байна. Аливаа демократ улс конституцаа эзэн болсон иргэнийхээ төлөө зориулж хийдэг. Тэгэхээр монголын конституц монгол хүний төлөө хийгдэх ёстой. Конституц үндэстэний туйлын хүсэлийг илэрхийлэл ба тухайн нийгэмийнхээ үнэтүүд болон нийгэмийн суури принципүүдийг нэрлэдэг. Эдгээр суури принципүүд туйлын ба өөрчлөгдөшгүй. /өөрчилж болохгүй/. Конституцууд мөн хүний эрхүүдийг агуулдаг ба төрийн мэдэлийн хуваарилалт, бүтэц, үүрэг, процедурыг тусгадаг. Хамгийн чухал зүйл болох суури политикин принципээ тодорхойлдог. Хэрэв конституцаа өөрчилж, суури принципүүдээ зөрчिवөл хохирогч улс, үндэстэн бүхэлээрээ байх болно. Иргэн хүний амидрал доройтож, төр авилгалд идэгдэж, улс орон тогтворгүй болно. Аливаа хуулийн суури Конституц болдог ба конституцаа бариж л хуули гардаг бөгөөд хамаагүй хуули гаргаж хүний амидралыг бусниулаад байж болохгүй. Демократ нийгэмд иргэн хүн конституцаар хамагаалагддаг ба дээдлэгддэг.

Конституцийн талаар философичид эртнээс нааш өнөөдрийг хүртэл бодож, түүнийг бичсээр иржээ. Эртний Грекийн философич Плато, Аристотэл, Ромын Цицеро нар конституцийн талаар бичиж байсан. Аристотэл тухайн үеийн хот

улсуудын хуули ба конституцийг системтэйгээр судалжээ. Тэрээр өөрийн “Политик” зохиолдоо конституцийн талаар: “Хамгийнсайн конституц зайлшгүй ямараар хийгдэх вэ гэхээр хүн бүрт хамгийнсайн өгөгдөхөөр” байх ёстой хэмээн бичсэн байдаг. Тэрээр сайн амидрал хэдхэн элитүүдэд эдлэгдэх биш харин нийгмийн бүх гишүүдэд олгогдох ёстой гэсэн. Соён Гэгээрэлийн үеийн философичид конституцийг маш чухалчилан авч үзэж шинэ шинэ идэйгээр баяжуулсан. Конситуц энэ үеэс хуулиас илүү тунхагийн шинжтэй болсон. Томас Хоббэс, Самуэл Раторфорд, Жон Милтон, Жон Локкэ, Ш. Монтэскэе зэрэгийг нэрлэж болно. Францын хувисгалын дараанаас эхлэн эдгээр философичидийн идэй бодит амидрал болж, олон улсууд өөрийн үндэстэний конституцийг батлан гаргасан.

Үүнээс хойш өнөөдөрийг хүртэл дэлхийн тусгаар тогтносон бүх улс өөрийн конституцийг батлаад байна. Монгол Улс өөрийн конституцаа 1992 онд баталсан бөгөөд үүнийгээ демократ Үндсэн хуули гэдэг. Аливаа демократ улс бүр Конституцаа батлахын өмнө Соён Гэгээрэлийн үеэс гаралтай ба Францын хувисгалын уриа болсон Демократ нийгэмийн суури принципүүдийг баривдаг ба дээдэлдэг. Энэ бол али ч демократ улсын нийгэмийн суури болдог ба энэ зайлшгүй байх ёстой. Эдгээр принципүүд юу вэ гэвэл: Freedom /Амгалан/- эрх чөлөө хэмээн ташаа орчуулдаг. Аливаа хүний ба нийгмийн амгалан байдал хууличилагдсан эрх ба чөлөөгөөр биелэгддэг ба конституцаар хамаагаалагддаг байна. Хамгийнгол ни хүн баталгаатай, амгалан, тайван амидралаар амидрах. Equality /Тэнцүү/ - Хүн бүр ямар ч ялгаваргүйгээр бүгд тэнцүү гэсэн санаа. Хууийн өмнө бүгд адил ба шийтгэл ч, шагнал ч адил. Мөн бүх хүн адил эрхтэй. Нийгэмд хүний тэнцүү байдал чөлөөттэй / Liberty/ харшилдах тохиолдол гардаг ба энэ үед үүрэг ба хариуцлагаа ухамсарлаж тэнцүүт чөлөөтийн өмнө тавивдаг. Fraternity /Анд/ - энэ монголд орж ирээгүй. Хүн бүр танихгүй ч байсан бие биедээ ахан дүү, андууд шиг харицаж, хандах ёстой гэсэн идэйг агуулдаг. Хүн бүр бие биенээ хайрлаж байж л дээрхи хоёр биелэгдэх боломжтой. Харин ардчилалыг оруулж ирэгчид нийгэмийн суури принцигийг ойлгоогүй ба буруу бичсэн. Монголын демократ нийгэмийн суури принцип Монголын Демократ намын байрны өмнөх чулуун дээр бичээстэй байдаг. Тэнд Эрх чөлөө, шударга ёс, эв нэгдэл гэж бичсэн ч эдгээр ни харамсалтай ни буруу. Эв нэгдэл /solidarity /- дайсагнасан хоёр талын эвлэрүүлэхэд л хэрэглэдэг. Энэ ни социалист нийгмийн суури болон хэрэглддэг.

Дээрхи демократ нийгэмийн гурван принципүүдийг тус тусад салгаж болохгүй ба заавал хамт байх ёстой. Мөн али нэгийг илүүд үзэж, дээгүүр тавих ни хортой.

Эдгээр суури принципүүдыг хоосон лоозогнох биш харин бодит амидрал болгох ни хамгийнчухал. Тиймээс суури принципээ тодорхойлчихоод Конституцаа хийдэг. Тэгэхлээр конституц юунд чиглэгдэх вэ гэхээр хүн бүр амгалан, тэнцүү байж, бие биетэйгээ ахан дүү шиг, андууд шиг харицан амидрахад чиглэгдэх ёстой. Энэ бол нийгэмийн хамгийнүнэт хэсэг. Харамсалтай ни монголд ардчилалыг оруулж ирэгчид болон Үндсэн хуулийг

хийгчид үүнийг ойлгоогүйгээс болж монголын нийгэмийг сууригүй, тогтворгүй болгожээ.

Сууриа тавилгүй монголчууд Үндсэн хуулиа /конституц/ хийсэн. Үндсэн хуулийг хийхэд гол ролид тоглосон хүмүүс хууличид. Аливаа конституцийг тухайн улс үндэстэний оюуны чадвартай хүмүүс буюу философчид хийдэгээс биш хууличид хийдэггүй.

Конституцийн гол агуулга юу вэ? Демократ улсын конституц бол хамгийн нэгдүгээрт улсын эзэн болсон хүнийг тунхагладаг ба тухайн үндэстэний туйлын хүсэл, тэмүүлэл болон нийгэмийн үнэтүүдийг тодорхойлдог. Үүнийг дараа Хүний эрхүүд, Төрийн мэдэлийн хуваарилалт болон Иргэн ба Төрийн харицааг тэнцвэржүүлэн эрхжүүлэхээр тусгадаг.

Хүний эрхүүд бол универсал ба натурал зүйл бөгөөд хүний эксистэнцийг тодорхойлж өгдөг. Хүний эрхийн өнөөдөр баримталж буй тунхаг 1948 оны 12 – р сарын 10 батлагдсан “Хүний Эрхийн Универсал Тунхаг”. Дэлхийн нийтээрээ баримталж буй энэхүү тунхагт нийт 30 зөвтүссэн. Тэдгээр хүний эрхүүдийг хооронд салгаж болохгүй бөгөөд хоорондоо нягт холбоотой хэрэглэгддэг ба дотороо иргэний, политикийн, экономийн /эдийн засаг/, социалын, соёлын хэмээн ангилагддаг. Харин манай Үндсэн хуулинд хагас дутуу л туссан.

Хүний эрхүүд хүн бол эрхэм гэсэн соён гэгээрэлээс гаралтай үзэл дээр тулгуурладаг ба хүний энэхүү эрхэм байдлыг хамагаалж баталгаажуулахын төлөө хүний эрхүүд гардаг. Хүний эрхүүд бол хүний л сайн амидрахад л чиглэгддэг ба нөгөө талаар хүний суури эрхүүдээр төрийн мэдэлийг хязгаарлахад бас чиглэгддэг.

Монгол Улсын Үндсэн хуули хийгчид Хүний эрхийг дараах байдлаар ойлгожээ. Б.Чимэд “Үндсэн Хуулийн мэдэлэг” /УБ 2008/ номын 94 –р хуудсанд “ Хүний зөвгэдэг ни төрөлхөөс заяасан бөгөөд хамгийнэгэл утгаараа хүнд өөрт байдаг, нийгэмийн дотор заавал эдлэх боломж мөн” гэж тодорхойлжээ. Үнэндээ аливаа хүн хүний эрхтэй төрөх байтугай дуудуулах нэр ч үгүй төрдөг. Аливаа улсын төр бүр монголын төр ч мөн адил Олон улс, НҮБ-ын өмнө хүний эрхийг дээдлэхээр үүрэг хүлээсэн. Тиймээс л хүний эрхийг улс бүр хамгаалахыг хичээдэг. Монгол ч мөн адил. Хүний эрхээ эдэлж чадахгүй байгаа хүнийг хүний амидралаар амидарч байна гэж дүгнэхэд хэцүү.

Аливаа демократ улсын эзэн мэдээж хүн, монгол улсын эзэд монгол хүн байх ёстой. Тиймээс монголын Үндсэн хуули /Үнэндээ бол Конституц/ монгол хүний төлөө хийгдсэн байх ёстой. Гэсэн ч Үндсэн хуулийг хийгчид монгол хүнийг монгол улсын эзэн хэмээн тунхаглаж зүрхэлсэнгүй. Тэд төрөө дээдэлсэн социалист үзэлээсээ салж чадаагүй ба тэдэнд шинэчлэл явагдсангүй. Монгол хүний төлөө конституц байсан бол монгол улсын эзэн монгол хүн тиймээс монгол хүний төлөө хэмээн тунхаглаад монгол хүний эрхүүдээр эхлэх байсан. Дэлхийн али ч демократ улс ийм л байгаа. Гэвч монгол хүнийг дээдлэх байтугай харин ч малнаасаа үнэгүй болгосон байна. Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр бүлэгийн 5-5 –д “Мал сүрэг бол Үндэсний баялаг мөн бөгөөд төрийн хамагалалтанд

байна” гэжээ. Монгол хүнийг дээдлэх байтугай хамагаална гэсэн ямарч заалт алга.

Манай Үндсэн хуулинд хэдэн зөвхөрхэн туссан талаа дээрхи номын 106 –р хуудсанд “ Үндсэн зөв, чөлөөтийг Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлд арван найман хэсэгээр бүлэглэн заасан байна. Хүмүүс 1-18 гэсэн дугаарыг харчихаад л “иргэн 18 эрхтэй” гэж бичээд бас “үүрэг ни цөөдөж” гэж шүүмжилээд байдаг. Дотрохыг ни уншилгүй шүүмжилэх ч гоомой хэрэг. Арван наймын зөвхөн нэг хэсэгт арав гаруй эрхийг нэрлэн заасан ч бий” хэмээжээ. Энэ юу вэ? ингэж бараа бөөндөж байгаа юм шиг бөөндөж болох уу? Яагаад улс бүр хүний эрхийг нэг нэгээр дэталчлан авч үздэгийн учирыг энэ хүмүүс даан ч ойлгосонгүй. Хүний эрхийн заалт бүрийн хүний амидрал байгааг сайн ухамсарлах хэрэгтэй.

Тэд хүний эрхийн заалт бүрийг маш нарийн боловсруулах ёстой байсан. Тэд маш их алдаа хийсэн. Жишээлбэл: Үндсэн хуулийн хоёрдугаар бүлэгийн 16-1 –т: “Хүн амид явах эрхтэй” гэсэн заалт бий. Энд тэд ухагдахууны алдаа гаргасан, юу гэвэл английн life гэсэн амидрах гэсэн үгийг амид гэж буруу орчуулсан. Энэ зөвбол Английн философич Жон Локкийн гаргасан иргэний гурван эрхийн нэг. Тэрээр иргэний “Амидрах, чөлөөт, өмчлөх” гэсэн эрхийг анх гаргасан. Энэ зөв “Хүний Зөвийн Унивэрсал Тунхаг”-ийн 3-рт “Хүн бүр амидрах, чөлөөтэй байх, хамагаалуулах эрхтэй” гэжээ. Али ч демократ улсын конституцад энэ зөвбий. Энэ бол зөвхөн ухагдахууны алдаа биш. Аливаа хүнийг амид явах эрхтэй гэж байгаа бол гудамжины, траншаны хүмүүс зөвни биелэгдэж байгаа юм байна. Амитанд ч гэсэн амид явах зөв бий. Гэвч хүн бол амитанаас ялгаатай бөгөөд амидардаг. Монгол хүнийг амитадтай адилдгажээ. Хүнд амидрахын тулд дараах зүйл /хамгийннаад зах ни / шаардлагатай. үүнд: “Идэх хоол, өмсөх хувцас, дулаан байр, эрүүл агаар, цэвэр ус, гэр бүл цэцэрлэгийн хүмүүжил, сургуулийн боловсрол, хөдөлмөр”. Энэ л зүйлүүд хангагдсан үед хүн амидрах эрхээ эдэлж байна гэж ойлгож болно. Үүнийг төр хангах ёстой бөгөөд төрийн нэн тэргүүний үүрэг байх ёстой. Ийм алдаа зөвхөн нэг заалтан дээр биш бүх заалтан дээр байна..

Ингэж аливаа конституцын амин чухал хэсэг болох хүний эрхийг монголын Үндсэн хуули тусгаж чадсангүй.

Дараагийн нэг чухал зүйл бол төрийн мэдэлийн хуваарилалт бөгөөд аливаа улс бүр конституцдаа хатуу зааглаж, эрхийг зүйгээр тэнцүүлдэг. Мөн политикин суури принципүүдээ хатуу тогтоож өгдөг. Үүнд төрийн мэдлийг Executive /хуули хэрэгжүүлэгч/ Legislative /хуули хийгч/, Judicial /хуули тайлбарлах/ эдгээр төрийн гурван баганийг анх Францын философич Ш.Монтэскэе боловсруулсан. /хооронд ни үүргий ни ялгахын тулд хуулиар жишээ авав/ Тэрээр шүүхийг эхний хоёроос хараат бус биеэ даасан байх ёстойг онцолсон байдаг. Энэ хуваарилалт дэлхийн али ч демократ улсад хэрэглэж байгаа. Ингэж хуваах ни төрийг хянах л зорилготой. Монголд Executive –ийг гүйцэтгэх засаглал, Legislative –ийг хуули тогтоох засаглал , Judicial –ийг шүүх засаглал хэмээн нэрлэдэг. Энэ талаар Б.Чимэд “Үндсэн хуулийн мэдлэг” /УБ

2008/ номын 178 –р хуудсанд “Executive – буюу гүйцэтгэх мэдэлд Засагийн газар / төрийн гүйцэтгэх дээд байгууллага / Ерөнхийлөгч - /төрийн тэргүүн бөгөөд монголын ард түмэний эв нэгдэлийг илэрхийлэгч / -ийг, Legislative буюу хуули тогтоох мэдэлд Улсын Их Хуралийг /төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн бөгөөд хуули тогтоох мэдэлийг гагцхүү УИХ эдэлнэ/, Judicial буюу шүүх мэдэлд Үндсэн хуулийн цэц /Үндсэн хуулийн манаач/ , Дээд шүүх / Монгол улсад шүүх мэдэлийг гагцхүү шүүх хэрэгжүүлнэ/ тус тус хамааруулсан байна./хаалтанд үүргийг ни оруулав/

Эдгээр ни тэнцүү эрхтэй байх ёстой. Харамсалтай ни эсрэгээрээ бөгөөд эндээс монгол улсыг парламентын засаглалтай гэж хэлэхэд хэцүү. Хуули тогтоохоос бусад ни хоёр хоёроороо хосолчихож, харин парламент ганцаараа. Харин мэдэлийг ни харвал шүүх засаглалтай эсвэл гүйцэтгэх засаглалтай улс гэмээр. Үнэндээ бол ийм засаглалтай улсыг дэлхийн хаанаас ч олохгүй. Ингэж мэдэлийг нарийн хуваарилж чадаагүй ба хоорондийг үүргийг зааглаж чадаагүйгээс болж нэг гарт хэт мэдэл төвлөрөх, хоорондоо хэт ойртож холбогдох гэх мэт байдал үүсэж, төрийн тогтвортой байдал алдагдаж байна.

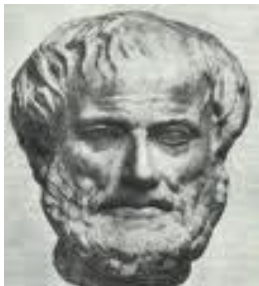
Төрийн мэдэлийг хуваарилж чадаагүй үед сүүлийн асуудал болох төр иргэн хоёрын харицааны тухай асуудалыг ярих боломжгүй, нэг талд хүчтэй, данхайсан монгол хүний төлөө биш төр нэг, нөгөө талд мэдэлгүй, үнэгүй ядуу монгол хүн л байна. Монгол хүний төлөө биш төр хуули гаргаж иргэдээ шоронд хийж, цэрэг хөдөлгөж иргэдээ буудна. Хүний эрхийг дээдэлдэггүй, дарангуйлагч төртэй улсыг демократ улс гэж нэрлэх үү. Ардчилал бол хоосон уриа биш бодит амидрал байх ёстой. Монголын үндсэн хуули гэсэн энэхүү баримт бичиг Хүн төрөлхтний хэрэглэж буй конституцтай нэрний, хэлбэрийн, агуулгын хувьд тохирохгүй байна. Хамгийнгол ни конституцийн амин сүнс Монгол улсын Үндсэн хуулинд алга. Хоорондоо ямарч логикгүй, бусад орнуудын хуулийн цаглуулга л байна. Монголын Үндсэн хуули монгол хүний амидралын баталгаа ч болж чадахгүй хамагаалж ч чадахгүй. Конституц бол хуули биш. Харин хуулийн тулгуур.

Монгол улсын Үндсэн хуули бол Конституц биш. Яагаад гэвэл монгол хүний төлөө хийгдээгүй. Монгол хүн монгол нутагтаа хамгийннэгдүгээрт байх ёстой. Үүнийг л тусгасан конституц одоо монголд хэрэгтэй. Конституцаа батлаагүй бол хүний эрх, ардчилалын тухай, цаашилаад хөгжил дэвшилийн тухай ярих боломжгүй.

Монголын Ухаан Судлалын Хүрээлэнгийн судлаач: Б.Гансүх

Аристотэл

\Aristotle\

Никомахын Этик

Үргэлжилэл...

9. Жаргалын тухай түүн дээр нэмэлтгүйгээр бүгдийг хэлсэн мэт тусна. Зарим жаргалыг эрдэм гэнэ бусад хувийн л харц шүү дээ гэнэ, гуравдагч цэцэний нэг төрөл гэнэ. Тэднээс бусад энэ бүгдийг нэг бол дуртай холбож тайлбарлана, харин зарим холбохгүй. Зарим хүмүүс бас гадаад амгаланг нэрлэнэ. Энд яриж буйнууд эртнээс олон хүмүүсээс гаралтай ба зарим цөөхөн алдартай хүмүүсээс гаралтай. Энд яриж буй жаргалын тайлбарууд али ч бүрэн дутаагаагүй ба тэдний бага хэсэг ихэнхдээ зөв.

Жаргалыг эрдэм гэх эсвэл эрдэмүүдийн нэг гэж тодорхойлдог хүмүүс бидний сургаалтай нийцнэ. Яагаад гэвэл эрдэм эрдэмлэгдсэн үйлдэлүүд гэдэгээр тооцогддог. Тиймээс хүн хамгийн сайныг эзэмшил гэнэ үү эсвэл үйлдэл гэнэ үү эсвэл түүнийг нэг төлөвт оруулна уу эсвэл түүнийг нэг ажилд хамааруулна уу ямарч ялгаагүй мэт. Яагаад гэвэл төлөв сайныг гүйцэлдүүлээгүй ч цаашид тогтоно. Жишээлбэл хүн унтах эсвэл ямарч ажил хийхгүй. Гэтэл ажиллана гэвэл дээрх боломжгүй. Яагаад гэвэл ажил зайлшгүйгээр үйлдүүлж мөн сайнаар үйлдүүлнэ. Жишээлбэл Олимпийн тоглолтын үед хамгийн хөөрхөн, хамгийн чадалтай түрүүлэхгүй харин хэн тэмцсэн тэр түрүүлнэ. Түүнтэй адил зөв үйлдсэнүүд амидралын сайхан болон сайн юмсыг хождог.

Ийм утгаараа амидрал амтлахад баян. Яагаад гэвэл амтлах сүнсний юмст хамаардаг ба хүн юунд татагдсан сэтгэлтэй вэ түүгээрээ ханамжийг авна. Жишээлбэл хурдан моринд дуртай хүн моринд татагдана, жүжиглэх дуртай хүнд жүжигчиний ажил таалагдана. Үүнтэй ижилээр зүй зүйд дуртай найзад татагдана мөн ерөөс эрдэмлэх эрдэмтэн найзад татагдана. Мэдээж хүмүүст амттайнууд зөрчилтэй. Яагаад гэвэл сайханд дуртай натураасаа харин амттайнууд натураас амттай. Үүнтэй ижил эрдэмтэй үйлдэлүүд. Эрдэм тухайн тэр хүнд амттай. Ийм хүмүүсийн амидрал заавал нэг зүйлийн дурыг шаардахгүй. Харин тэр дурыг хайх шаардлагагүй яагаад гэвэл тэд бидэнд өөрсдөд бий. Үүн дээр шижир үйлдэлдээ хүн баярлахгүй гэвэл тэр бас л сайн биш. Яагаад гэвэл зүйтэй үйлдэлдээ баярлахгүй хүнийг хүн түүнийг зүйтэй хүн гэж нэрлэхгүй. Өгөөмөр үйлдэлдээ баярлахгүй хүнийг өгөөмөр гэж нэрлэхгүй. Тиймээс эрдэмтэй үйлдэлүүд өөрөө амттай.

Шижир хүмүүс сайнаар ялгаврласан гэвэл дээрхүүд сайн бас сайхан мөн бүрэн онц. Тиймээс тэр бидний хэлсэнээр л ялгасан.

Тиймээс жаргал гэдэг хамгийн сайхан хамгийн баярлууштай бөгөөд тэднийг салгаж боломжгүй. Яг л Дэлос-ын ишлэлд-д¹ бичсэн шиг салгаж болохгүй. Энэ бүгд хоорондоо хамаатайгаар хамгийн сайн тооцогдоно. Энэ үйлдэлүүдийн хамгийн сайныг бид жаргал гэж нэрлэдэг.

Дээрх бидний хэлсэнээр мөн гадаад сайнуудад шаардлагатай. Жишээлбэл шижирийг хийхийн тулд аливаа нэг багажгүйгээр боломжгүй ба тийм ч амар биш. Яагаад гэвэл хүн биелүүлэхийн тулд нөхөд, баялаг, политикийн мэдэл хэрэгтэй ба нэг үгээр хэлэхэд эдгээрийг хэрэгсэл болгодог. Нөгөөтэйгүүр хүнд зарим юмс дутагдалаа гэвэл жишээлбэл цол, удам угсаа, гоо гэвэл жаргал сулрана. Мэдээж гадаад үзэмжээрээ дэндүү муухай царайтай гэвэл. Үүнтэй ижил дотоод гаралтай ганцаардмал, огт хүүхэдгүй хүмүүсийг ч мөн жаргалтай гэхгүй. Эсвэл золгүйтсан хүүхэдүүдтэй эсвэл найзуудтай гэвэл жаргалтай гэж нэрлэхгүй. Үүнтэй ижил сайнаар ханддаг байсан хүмүүс үхчисэн бол жаргалтай гэхгүй. Ингээд зарим хүмүүс жаргаасан тохиолдолыг жаргалтай солидог ба мөн эрдэмтэй ч солидог.

10. Эндээс ямар асуулт гарах вэ гэхээр жаргалыг хүн сургаж, дасгаж эсвэл бусад дасгалуудаар эзэмшүүлэх боломжтой юу? Мөн түүнийг бурханы хувиарлалтаар болон жаргал тохиолдон эзэмших боломжтой юу? Гэсэн асуулт гардаг. Хэрэв түүнийг хүмүүст өгсөн бурханы ямар нэг бэлэг гэвэл жаргалыг бурханаас өгөгдсөн гэнэ. Ингэж илүүтэйгээр жаргалыг хүмүүсийн сайнуудын дотор хамгийн сайн гэдэг. Гэхдээ үүнийг ондоо шинжилгээгээр гаргаж ирэх болов уу. Харин бурханаас өгөгдөөгүй гэвэл эрдэмээр, нэг төрөлийн сурлагаар эсвэл дасгалаар хийгдсэн гэмээр ба хэрэв тийм гэвэл ёстой л бурханлаг үйлдэлээр хийгджээ гэмээр. Эрдэмийн үнэ ба зорилго хамгийн сайн гэмээр ба бурханлаг бас ариунлаг гэмээр. Тиймээс жаргал дээрх төрөлөөр олон хүмүүст хүрэх боломжтой. Тиймээс ямар нэг сургалтаар болон халамжлалаар түүнд хүрэх боломжтой. Харин эрдэмд энэ замаар хүрэхгүй.

Хэрэв гэнэтээр биш харин дээрхээр жаргалд илүү гэвэл үнэхээр л тийм гэдэгийг хүлээн авах хэрэгтэй. Яагаад гэвэл натураасаа юмс хамгийн сайн гэдэгээрээ л үлдсэн ба үүнтэй ижил урлаг ч бүх шалтгаанууд ч бас хамгийн сайнууд ч хийгдсэн. Хамгийн томыг, хамгийн сайханыг гэнэтэд даалгана гэдэг дэндүү хөнгөмсөг.

Дээрх хариунууд бидний бодолоос гаргалгаатай. Яагаад гэвэл жаргал сүнсний эрдэмтэй үйлдэлүүдийн нэг төрөл гэдэгээр тодорхойлогдсон. Үлдсэн сайнуудаас али нэг зайлшгүйгээр оролцох ёстой ба харин бусад багаж гэдэгээрээ тусладаг мөн ашигтай.

Энэ бүгд анх хэлсэнүүдтэй таарна. Яагаад гэвэл бид тэнд политикийн урлагыг хамгийн сайн гэж нэрлэсэн. Тийм л урлаг ихэнхдээ иргэнийг тодорхой эрдэмд сургадаг ба хамгийн шижирийг хийхэд чадваржуулдаг.

Хамгийн утгатайгаар амитадад жишээлбэл үхэрт, моринд жаргалтай гэсэн нэр өгдөггүй. Яагаад гэвэл тэдний али ч иймэрхүү ажилыг хийдэг. Яг л үүнтэй ижилээр бага хүүхэд ч гэсэн жаргалтай гэж хэлэгдэхгүй. Яагаад гэвэл наснаасаа шалтгаалан жаргалын төлөө хүүхэд юу ч хийхгүй. Хэрэв хүүхэдийг жаргалтай гэж хэлбэл түүнийг зөвхөн найдсандаа л хэлж буй.

¹ Дэлос-эртний Грекээр шижир, гэрэлтсэн гэсэн утгатай ба Грекийн нарны бурхан, Аполло бурханын төрсөний тухай өгүүлдэг Грек домог.

Бидний хэлсэнээр жаргалд төгс эрдэм мөн төгс амидрал шаардлагатай. Хүний амидралд олон өөрчлөлтүүд, олон гэнэтүүд учирна. Мөн хамгийн сайнаар амидарч буй хүн хөгшин насандаа жаргалгүйтэлд унах боломжтой. Яг л Троианы эпост² өгүүлдэгтэй адил. Хэн иймэрхүү гэнэтийг эдэлж, жаргалгүйгээр төгсөнө түүнийг хэн ч ариуссан гэхгүй.

11. Тэгвэл хүнийг амидрах үед ариусгахгүйгээр Солоны³ хэлдэгээр зөвхөн төгсгөлийг хүлээж, харах ёстой гэж үү? Хэрэв тийм гэвэл хүн үнэхээр үхэж буйгаараа л жаргалтай гэж үү? Эсвэл жаргалыг бид ямар нэг төрөлийн ажиллах ажилаар тодорхойлно гэх бүрэн утгагүй гэж үү? Хэрэв бид үхсэнүүдийг жаргалтай гэж нэрлэхгүй \үүнийг Солон ч мөн хэлсэн\ гэвэл зөвхөн муугаас хол мөн бусад жаргалгүйнүүдээс хол хүнийг ариусгана гэвэл энэ бас л өөрийн гэсэн проблэмтой. Яагаад гэвэл үхсэн хүнд ч сайн ба муу өгөгдсөн гэмээр. Мөн амидарч буйнууд ч гэсэн хүүхэдүүдийнхээ хүндэтгэл ба бузар мөн үе залгамжлагчийнхаа тайван ба жаргалгүйг мэдрэхгүйгээр сайн эсвэл муу өгөгдсөн гэмээр гэтэл энэ бас өөрийн гэсэн хүндрэлтэй. Хэн нэг хүн хөгшин болтолоо жаргалтай амидрах боломжтой ба мөн түүгээрээ үхэх магад. Гэтэл түүний үе залгамжлагчид олон өөрчлөлтүүдийг үзэх ба зарим хичээнгүй мөн түүндээ таарсан амидралаар амидрана. Гэтэл бусад түүний эсэргээр. Юу тодорхой вэ гэхээр тэд ээж ааваасаа ялгаатайгаар янз янзаар амидарцгаана. Тиймээс үхсэн ээж аав одоогын үр удамынхаа өөрчлөлттэй нэг бол жаргалтай нэг бол жаргалгүй гэх утгагүй. Мөн үүнтэй адил юу утгагүй вэ гэхээр одоогийн үрсийн хуви заяа үхсэн ээж аавынхаа нэрийг баллана гэвэл бас л утгагүй. Тэгсэн ч одоо бүгдээрээ өмнөх асуултдаа буцаж очий. Тэндээс магад одоогийн асуулт хариулагдах болов уу. Хэрэв хүний төгсгөлийг харна гэвэл мөн түүний дараа хүн бүрийг ариусгана гэвэл яагаад гэвэл тэр одоо ариусгагдсан биш учираас харин одоо түүний жаргалтайгын тухай үнэнийг хэлэхгүй гэвэл утгагүй. Яагаад гэвэл амидарч буйнуудыг тэдгээрийн өөрчлөлтүүдээр үнэлэхгүй гэвэл жаргалыг нэг тогтсон зүйл ондоогоор хэлбэл амархан өөрчлөгдөхгүй гэвэл жаргал гэдэг нэг л хүнд олон дахин эргэлддэг бус уу? Яагаад гэвэл бид жаргалыг дагахыг хүсвэл тухайн хүнийг үргэлж нэг бол жаргуулна үгүй гэвэл жаргуулаагүй гэж нэрлэнэ. Ингэж нөгөө жаргалтай хүн нэг төрөлийн хамэлон⁴ болох ба ингэсэнээрээ эрүүл биш суурин дээр тогтоно. Тэгвэл ерөөсөө жаргалын араас хөөцөлдөх буруу бишүү? Яагаад гэвэл тухайн хүн дотор сайн ба муу бий биш. Харин бидний хэлсэнээр хүний амидралд жаргал шийдвэрлэх үүрэгтэй ба харин жаргалд юу шийдвэрлэх үүрэгтэй вэ гэвэл эрдэмтэй ажилууд.

Бидний тодорхойлолууд дээрхийн хүчинтэйнүүдийг тусгасан. Яагаад гэвэл хүмүүсийн хийсэн үйлдэлүүдийн дотор эрдэмтэй ажил шиг тогтвортой зүйл өгөгдөөгүй. Эрдэм мэдлэгээс илүү тогтвортой мэт. Эрдэмүүдийн дотороос хамгийн тогтвортой дээд зэрэглэлтэй яагаад гэвэл жаргалтайнууд түүн дотор олоноороо мөн удаан амидардаг. Тиймээс дээрх яагаад мартагдаагүй вэ гэдэгийн шалтгаан. Бидний хайж буйнууд тэгэхээр жаргалтайнуудын дотор олдсон ба тэр хүн амидралын турш тийм. Яагаад гэвэл тэр хүн бусдаас илүүгээр эрдэмтэйгээр үйлдэх ба бас бодно.

² Троиан- Трои хааны дайны тухай өгүүлдэг эртний Грекийн поэмуудын \том хэмжээний шүлэг\ цуглуулга.

³ Солон- эртний Грекийн философич

⁴ Хамэлон- гүрвэлийн төрөлийн өнгөө хурдан хувиргадаг амитан.

Заяагаа тэр сайханаар мөн хармонитойгоор⁵ тээнэ. Тэр үнэнээр сайн ба өөгүй дөрвөн өнцөгттэй адил.

Яагаад гэвэл том жижиг ч янз янзууд гэнэт тохиолддог тул юу тодорхой вэ гэхээр жижиг жаргалтай тохиолдолууд мөн түүний эсрэгүүд амидралд тийм ч чухал биш. Харин том болон ихүүд эгзэг таарсан гэвэл тэр амидралыг жаргалтай амидрал гэнэ. Яагаад гэвэл тийм жаргал амидралыг чимдэг ба түүнийг ашиглана гэдэг сайхан бас хүндтэй. Хэрэв үүний эсрэг гэвэл жаргалыг үрэх ба булингартуулна. Яагаад гэвэл өвдөлт авч ирэх ба ихэнх ажилуудыг саатуулна. Гэхдээ тухайн хүн болон том жаргалгүйг тээдэг ч тухайн хөгжилтэй гэвэл ийм хүний шижир булингарыг нэвтрэн гэрэлтэнэ. Гэхдээ энэ мэдрэмжгүй гэдэгтээ биш харин тэр хүний эрхэм болон оюунлагаас гаралтай.

Хэрэв хүмүүсийн ажил амралыг шийддэг гэвэл бидний хэлсэнээр жаргалтайнуудын хэн ч ариусагдахгүй биш. Яагаад гэвэл биш тэр хэзээ ч үзэн яддагуудаа эсвэл муу муухайнуудыг хийхгүй. Бидний хэлсэнээр үнэнээр сайн мөн ойлгомжтойнуудын төрөл заяагаараа сайнаар явагдана гэвэл мөн өгөгдсөн нөхцөл бүрд үргэлж сайныг хийдэг гэвэл яг л хичээнгүй дайны талбарын удирдагч цэрэгээ дайнд зөв удирдаж мөн гуталчин өгөгдсөн ширээр хамгийн сайхан гуталыг хийдэг гэвэл жаргалтайнууд хэзээ ч ариусагдахгүй гэж хэлэхгүй. Гэхдээ л тэднийг төгс ариусагдсан гэхгүй ба яг л Приамусын⁶ заяа таарсан гэвэл.

Жаргалтай тийм ч амар хувиран, тийм ч хөнгөн өөрчлөгдөхгүй. Яагаад гэвэл тэр жаргалаасаа тийм ч амар мултрахгүй. Тиймээс али нэг жаргалгүйгээр мултруулахгүй. Харин илүү их, илүү том жаргалуудаас жаргалаасаа мултрах магадгүй. Мэдээж ийм үед тэр тийм ч хурдан жаргалтай болохгүй харин удаанаар магад бүрэнээр жаргахгүй боловуу. Хэрэв тэр том бас сайхан юмст очсон гэвэл.

Тэгвэл эрдэмийн төгс эрдэмээр ажилладаг мөн гадаад сайнуудаар төхөөрөгдсөн хүнийг жаргалтай гэж нэрлэхэд юу саад болох вэ? Хэдийгээр тэр хүн богино хугацаанд биш амидралын турш гэвэл. Эсвэл тэр хүнийг ирээдүйд ингэж амидрана мөн үүгээрээ л үхэх ёстой гэхүү? Гэтэл ирээдүй бидэнд нуугдмал. Тиймээс жаргалыг зорилгоо бас төгс гэж нэрлэсэн ч? Хэрэв тийм гэвэл амидарч буйнуудын хэнийг бид жаргалтай гэж нэрлэх вэ гэхээр дээрх нэрлэсэнүүд таарсан гэвэл мөн таарна гэвэл? Тэднийг бид хүн гэдэгээр жаргалтай гэж нэрлэнэ.

Ингээд энэ бүгд тодохойлогдлоо. Үр удам болон бүх найзуудын заяанууд ерөөсөө хамаагүй гэдэг хайргүй мэт тусна. Мөн ерөнхий хүмүүсийн харцанд эсрэг мэт. Яагаад гэвэл учралууд мөн олон төрөлийн ялгаатай тул нэг хэсэг бидэнд хамаатай нөгөө хэсэг бидэнд хамаагүй. Тиймээс бид юмсыг дэндүү нэг бүрчлэх, уридчилан харах боломжгүйтүүлнэ. Тиймээс бид ерөнхийгөөр хүрээгээр ярих хангалттай.

Хэрэв бид учирдаг жаргалгүй явдалуудаас амидралдаа тодорхой жин бас утга өгвөл бусадууд хөнгөхөн тусах мэт. Хэдийгээр бүх найзуудтай адилхан харицсан ч гэсэн. Харин тэр ялгаа амидарч буйнууд болон үхсэнүүдэд заяасан гэвэл Хэдийгээр бүх найзуудтай адилхан харицсан ч гэсэн. Харин тэр ялгаа амидарч буйнууд болон үхсэнүүдэд заяасан гэвэл мөн энэ заяанууд трагедуудад гэмт болон аймшигтай үйлдэлүүдээс илүү том гэвэл эсвэл тэдгээр үйлдэгдсэн гэвэл хүн бас л энэ ялгаануудыг тооцоолох хэрэгтэй ба ямар асуулт гарах вэ гэхээр тэр явцгаасанууд ямар нэг сайнуудад эсвэл түүний эсрэгт оролцох уу гэсэн асуулт гарна. Яагаад

⁵ Хармони-аятай

⁶ Пиабус- эртний Грекийн Трой хотын хаан

гэвэл энд хэлсэнүүд сайн гэвэл тэдэнд нэвтэрсэн гэхдээ дараагаар сулхан гэвэл нэг үгээр хэлэхэд өөртөө эсвэл бусдад эхлээд үгүй дараагаар том мөн тийм төрөлийн гэвэл нэг үгээр хэлэхэд тэдгээр мөн гэхдээ жаргалтай болгохгүй гэвэл тэдгээр магад мултарсан. Энд туссанаар явцгаасануудад найзуудын жаргалын болон жаргалгүйгийн явдалууд хамаатай мэт ба үүнээс ондоо гэвэл тэднийг ариусгаагүйнуудад тооцно.

Үргэлжилэл бий...

Монгол ухагдахууны тайлбар:

Ариуссан-проблэмгүй, хүсэлгүй болсон хүн.

Жаргал-жаргасан сэтгэлгээ, жаргаж сэтгэх гэхдээ азтай гэдэг аз жаргал биш.

Э. Алтаншагай

Onto_shagai@yahoo.com

Надад өөрчилөх боломжтой
зүйлийг өөрчилөх зориг хайрлаа ч.
Надад өөрчилөх боломжгүй
зүйлийг орхих тэвчээр хайрлаач
Энэ хоёрыг ялгаж чадах
ухаан хайрлаач.

Томэс морэс

А. Г. Баумгартэн
A. G. Baumgarten

“Тэоричилсон эстэтик”

Бүлэг 3

...Үргэлжилэл

§47. Амжилттай эстэтикчийн төрөлд эстэтикээр дасгаллах хүсэл, адилхан үйлдэлүүдийг үргэлж давтах бэлтгэл хамаарна. §28-46 дүрсэлсэн чадваруудын хармонууд, оюуны болон тухлагийн хармонууд биелэгдэх ёстой. Тэгсэнээрээ тодорхой сэдэвээр бодолд ондоогоор дүрслэгдэх боломж гаргах хэргтэй бөгөөд хатуу сургаалчид Орбилусын сэдэвүүдэд тавигдах ёсгүй. Ингэснээр сайханаар бодох чадвар аажимаар эзэмшигдэх боломжтой.

§48. Натураасаа өгөгдсөн буюу төрөхөд өгөгдсөн чадварууд богинохон хугацааны дотор адилхан түвшинд явагдах боломжтой. Хэрэв энэ чадварууд үргэлжийн дасгалуудаар дасгалжуулагдахгүй гэвэл дээд түвшинээсээ доошилж буурах ба хөшдөг. Гэхдээ би энд хоёрдугаар бүлэгт ярисан чадваруудын дасгалуудыг хэлээгүй зөвхөн эстэтик дасгалуудыг хэлсэн. Зарим дасгалууд сайхан өгөгдөлүүдийн натурыг ч муутгах ба илжирүүлнэ. Үүний дараа идэвхтэй болон үргэлжийн зүтгэлтэй сургаалчидын халдварт өртөж илүү сайнуудыг зөвлөх хүмүүс дутагддаг.

§49. Би энд эстэтикийн дасгалуудад болон бусадад тодорхой хармониг шаардана. Өөрөөр сайхан талэнтийн⁷ амжилт боломж үгүй ба яагаад гэвэл тэд хүчийг дэмждэггүй. Миний шаардлага бол зөвхөн хармони. Цэрэгийн ёсолж мэндлэх түүнээс боловсрол шаардахгүй харин тэмцэл шаардана. Би сайхан талэнтуудыг муутгадаг дасгалуудыг зөвшөөрнө. Би бас дисхармоноос илүү хармонийг эзэмшсэн зарим хувисалуудыг зөвшөөрнө. Түүнийг бид утгаар эстэтикчилсэн гэж нэрлэдэг. Би сайханаас илүү гутмаар зонхилсон гэвэл түүнд зориулан гутмаар дасгалуудыг зөвшөөрнө.

⁷ Talent-Юмыг сайнаар хийх натурын чадвар

§50. Би эстэтик дасгалуудад зөвхөн оюуны хармониг шаардахгүй бас оюуны болон биеийн хармониг шаардана. Оюун хүч үгүй, зориг үгүй дасгалуудаар ажиллуулах боломжтой. Гэтэл хүний бие орхигдож эсвэл өөрийгөө дарласан ядалуудад татагдаж илжирвэл мөн цаашилбал татгалзашгүй дараах донтолтонд орвол: хүнийг залидах эцэс төгсгөл үгүй өрсөлдөх, завсар зай үгүй ах дүү болох, хайр дурлалаар тоглох, хайр дурлалыг доромжлох, найр наадамлах, залхуурах, идэвхи үгүйгээр болон дур үгүйгээр хөдөлмөрлөх, эдийн засагийн ашиг харах, зөвхөн мөнгөөр хөөцөлдөх гэх мэт донтолтууд ихэсвэл хүний бие суларч арчаагүйтнэ. Тиймээс дээрхүүд хэдийгээр сайханаар туслаа гэхэд бүгд илжирсэн.

§51. Тиймээс хүний бие зөвөөрөө төлөвт үлдэх ёстой ба мөн тэр төлөвтөө боломж л гарвал хадгалагдах ёстой. Хэрэв оюун түүхий төлөвтөө үлдвэл тэндээс эрдэмийн зөвхөн сүүдэрүүд л үүснэ. Оюуны түүхийрэл сайн зүрхний дотоод хөдөлгөөн. Хэдийгээр энд сайн гэж нэрлэсэн ч түүнийг тахир дутуу болгодог. Нөгөөтэйгүүр сайханыг таних гэсэн эрмэлзлэл чөлөө үгүй биш ч гэсэн юмсын шинээс сайхан руу танигдах танихуй руу очих цэгт хүрэлгүй хөшдөг.

§52. Эстэтик дасгалууд импровизациудыг⁸ дүрсэлдэг ба урлагийн тухай боловсролын сургаалаар дүрсэлнэ. Импровизаци боловсролтой эстэтикчийн хүчээ эх авдаг урлагийн сургаалуудын боловсрол үгүйгээр явагддаг. Үүнд өнгөлөөгүй яруу найрагийн хэллэгүүд хамаарах ба тариачин ч гэсэн хурим найран дээр хүчтэйгээр уран үгс хэлдэг. Энд сайхан оюуны онцлогууд хамаатай ба гэхдээ урлагийн сургаалийг хэрэглэж чадаагүй. Урлагт дуртайгаас гадна сайхан талэнт шаардлагатай ба үүнийг жишээлбэл Овид ингэж хэлжээ: “тэр юу ч хэлсэн гэлээ хэлсэн бүр шүлэг”.

§53. Эстэтик боловсролын талаар бид онцгойлон дараахыг анхаарах хэрэгтэй. Бид түүхий болон боловсроогүй оюун хоёрыг солиж болохгүй. Хомэрийн болон Пиндарийн оюунууд мэдээж түүхий биш. Тэдний бүтээлүүд урлагийн эртний зурагууд. Зарим хэдийгээр багшлаагүй ч эстэтик болон сургуулилсан оюун эзэмших боломжтой. Тиймээс сайханы хувид зарим хүн түүхийгээр тусах боломжтой ч цаанаа бол багшлах боловсрол эзэмшсэн.

§54. Лэйбниц хөгжимийг ухаан үгүйгээр тоглодог сүнсний арифметикийн дасгал гэж нэрлэсэн. Яг үүнтэй адил хүүхэд төрөхийн дуурайх хүсэлээ даган хэдийгээр бодох гэж мэдэхгүй ч гэсэн сайхан бодохыг дуурайна гэдэг эстэтик дасгал дасгаллаж буйтай адил. Энэ хэдийд хэрэгжих вэ гэхээр хэрэв тухайн хүүхэд аятайхан боломжоор урлагийн хүний гарт очвол эстэтик дасгал эхлэнэ. Урлагийн хүн хүүхэдийг чадвараа хэрхэн зөв хэрэглэхийг дасгалжуулдаг. “Хүүхэдийн чихийг хэрүүлийн ярианаас холдуулж чадвал түүний зүрхийг найрсагаар боловсруулахтай адил. Тэвчээртэй үйлсийн тухай түүнд яривал ирээдүйд гялалзсан үлгэр жишээнүүдийг сургахтай адил.”

§55. Натурын сайхан талэнт өөрөө мэдэхгүйгээр ч дасгаллах боломжтой. Жишээлбэл ярих, тоглох гэх мэт. Хүүхэд тоглоомууды сэднэ. Тэгснээрээ бяцхан тоглоомын удирдагч болж маш үнэшилтэйгээр тоглоомдоо төвлөрч сүүлдээ хөлс гарна. Ингэж олон зүйлээр оролдож юмсыг харж, сонсож, уншихдаа сайхан гэдэгийг таниж чадвал бас л эстэтик дасгалууд хийгдэж буйтай адил. Насанд хүрсэн хүмүүс ч гэсэн уншихдаа эсвэл сонсохдоо сайхан бодсоныг бас сайхан бичсэнийг сайхан гэдэгээр таних хэрэгтэй ба мөн сайханыг ажиглаж ба түүнийг

⁸ Improvisation-ямар ч бэлтгэл үгүйгээр шууд хийх, бүтээх, баяжуулах

амтлах хэрэгтэй. Тэгсэнээрээ бодолдоо авторын сайханыг бас сайныг мөн зөвийг дуудах хэрэгтэй. Хэрэв чадвал авторыг дуурайж түүнтэй хамтаар сайхан бодож чадах хэрэгтэй. Тиймээс хамгийнчухал эстетик дасгал гэвэл өөрийнхөө үлгэр жишээ авторын номыг “ямар ч цагт, өдөр ч шөнө ч гартаа авах” бэлэн гэдэгт санал нэгдэх ёстой. Грек ардууд\Францчууд\ ярианы ид шидийн бүтээлч билэгтэй⁹. Бас Грекчүүд \Францчууд\ -ийн цорын ганц хичээл гэвэл хичээх.

§57. Юу ойлгомжтой вэ гэхээр утгатай зүйлсэд чиглэсэн дасгалууд өндөр хүч өгдөг ба гэрчилдэг. Тэдгээр хэуристик¹⁰ утгатай импровизациуд бөгөөд үүнийг оюун өөрийнхөө хүчээр гаргадаг. Хэдийд вэ гэхээр нэгд сурч чадсан гэвэл, хоёрт натураас түүнд өгөгдсөн гэвэл.

§58. Эстетик дасгалууд хэдийд зөв мөн тодорхой характэруудыг авах вэ гэхээр төрөхийн болон эзэмшисэн натурын эстетикт боловсролтой урлагийн сургаал нэмэгдсэн гэвэл. Түүнгүйгээр талентууд танихуйн замыг үргэлж хайдаг.

§59. Хоёр төрөлийн дасгалуудаар боловсорч буй эстетикч сайхан танихуйгаа хүчинтэй болох ба үүнийг зөвхөн оюун хийхгүй. Харин бие болон эстетикийн тэмпэрамент онцгой чадвартай ба дассануудаар эрчимжигдэнэ. Үүгээр төрөхөөсөө илүүнүүд улам дээшлэхийг үздэг.

§60. Бидний динамиктай эсвэл критиктэй гэж нэрлэдэг эстетик тодорхой хүмүүсийн хүчүүдийг судалдаг. Тэд тодорхой сайханаар тодорхой танихуйд хүрдэг. Тэд натурын төрөхийн хүчүүдийг үйлчилэлээр тусгадаг ба ингэж эстетик дасгалуудыг тооцоолдог. Эндээс дараах дүгнэлт гарна: явагдсан импровизаци өөрийн квалитэттэй. Тодорхой хүн өөрийн характэртэй. Төрөхөөсөө талэнттайнууд өөрийн бүтэцтэй. Гэхдээ тэр өмнөх дасгалуудаар л зорилгодоо хүрч чадна. Тодорхой хүмүүсийн хүчүүд хэдийгээр одоогийн бүтэцтэй ч импровизаци болон бэлтгэл тоглолтуудыг ч гүйцэлдүүлж чаддаггүй. Тиймээс дасгалуудад ч гэсэн талэнт шаардлагатай.

§61. Хүчээ хэмжсэн эстетикч үргэлж эстетик оролдлогуудыг үйлдэх мөн тодорхой бусадаас ялгаатай дасгалуудыг гүйцэлдүүлэх гэдэг ба ингэхдээ юуг шалгадаг вэ гэхээр тухайн хүн ямар эрчээр өөрийнхөө хүчийг тодорхой сайхан танихуйд хүрэлцүүлэх вэ гэдэгийг шалгадаг. Хэрэв энэ оролдлого сайнаар урагшилна гэвэл нэг үгээр хэлэхэд өөрийнхөө хүчийг хангалттай гэдэгийг үзсэн гэвэл одоо ингээд түүнийгээ амраана. Хэрэв сайнаар урагшлаагүй гэвэл билэгтэнийг зөвхөн сул гэхгүй. Ингэж онцгой эстетик төрөлүүдэд дутагдал ажиглагдах бусад зүйлд сулхан гэсэн ойлголт биш. Жишээлбэл Цицэрогийн поэтикийн оролдлого мөн Овидын болон Хоразийн эпикийн¹¹ оролдлогуудад хэн ч уриднаас амжилт шагнаагүй.

Үргэлжилэл бий..

E-mail; Baljinyamgerel@gmail.com

⁹ Авяас гэдэг санаагаар хэрэглэсэн \орчуулагч\

¹⁰ Heuristic- өөрийнхөө төлөө юмсыг нээхээр суралцахболовсрол, хичээл

¹¹ Epic-агуу үндэстэний хистори, агуу эмэгтэйчүүдийн тухай мөн агуу эрчүүдийн тухай урт поэм

“Хэлний инстинкт”

Бүлэг 2: Чалчаа хүмүүс

...Үргэлжилэл

Бага насны сонсголгүй хүүхэдүүд дохиологч эцэг эхүүдээр өсгөгдөхдөө дохионы хэлийг ярианы хэл сурч буй бага насны сонсголтой хүүхэдүүдтэй адил замаар сурдаг. Гэвч сонсголгүйхүүхэдүүд сонсголгүй эцэг эхүүдэд төрдөггүй, энэ бол сонсголгүйхүүхэдүүдийн давамгайл байдал. Дохионы хэл хэрэглэгчид өсөх үед дохиог тогтмол хэрэглэх боломж байдаггүй, үнэндээ тэд заримдаа оралист уламжлалын боловсрол олгогчид болох уруулын хөдөлгөөн унших ба ярианы мастэр тэднийг албадахыг хянамгайгаар тэвчдэг. (ихэнхи сонсголгүй хүмүүс эдгээр авторитор арга хэмжээнүүдэд харамсдаг.) Сонсголгүй хүүхэдүүд насанд хүрэхдээ сонсголгүйчүүдийн коммунитинуудаас гадагш ханддаг ба коммуникатив медиа-н завшааныг ашиглах боломжтой болж дохионы хэл эзэмшиж эхэлдэг. Гэтэл энэ ихэнхдээ хэтэрхий оройтдог хэдий ч тэд сонсголтой насанд хүрэгч нар гадаад хэлний ангид байхтай адил хэцүү интэллэктийн онисгоор дохионы хэлтэй тэмцэх ёстой. Сонсголгүй хүмүүс бага наснаасаа дохионы хэл эзэмшсэн ч тэдний дадал мэдэгдэхүйц доогуур, насанд хүрсэн цагаачилагч нар хазгай дуудлага ба тод грамматикийн алдаануудаар байнга ачаалагдсан шиг. Үнэндээ сонсголгүйчүүд хэл эзэмшилгүй насанд хүрсэн ч нэурологийн хувид хэвийн хүмүүс учир тэдний хүндрэлүүд амжилттай хэл эзэмшилт хүүхэд насан дах завшааны критикчилсэн цонхны плэйсийг авах ёстой гэсэн сайн нотолгоог санал болгодог. Психолингвист¹² Жэнни Синглтон, Элисса Нэупорт нар Саймон гэсэн нууц нэртэй 9 настай огт сонсголгүйхүү болон түүний эцэг эхийг (тэд ч мөн сонсгол үгүй) судалсан. Саймоны эцэг эх хоёр 15, 16 нас өнгөрөх хүртэлээ дохионы хэл эзэмшээгүй, үүний үр дүнд тэд дохионы хэлийг муу эзэмшсэн. Америкийн дохионы хэлэнд (АДХ),

¹² Психологи дахи сургуулилтыг судалдаг сайэнтист

бусад олон хэлэнд ч дохиогоор яриж буй хүн өгүүлбэрийн өмнө фрас¹³-ыг шилжүүлдэг ба энэ бол өгүүлбэрийн сэдэв гэдэгийг заахдаа угтвар эсвэл дагаварыг (АДХ-д тохойгоо өргөж, эрүүгээ дээшлүүлдэг) тэмдэглэдэг. *Elvis I really like* гэсэн англи хэлний өгүүлбэр бараг адил. Гэвч Саймоны эцэг эх энэ конструкцыг ховорхон хэрэглэсэн ба хийхдээ гуйвуулсан. Жишээлбэл, Саймоны аав *найз мини, тэр миний хоёр дахи хүүхэдийг дүлий байсан гэж бодсон* гэж бодсоноо дохиолохыг оролдсон. Энэ нь *Миний найз бодсон, миний хоёр дахи хүүхэд, тэр түүнийг сонсголгүй байсан гэж тэр бодсон*-р гарсан, энэ дохионы саладын жижиг хэсэг Чомскигийн универсал Граммар бүх эзэмшигдсэн хуманы хэлүүдийг захирдаг гэсэн тэоригийн дагуу зөвхөн АДХ-ийг зөрчдөггүй (энэ бүлэгийн дараа бид яагаад гэдэгийг үзнэ). Саймоны эцэг эх АДХ-ийн үйл үгийн хувиргах системийг ойлгох мөн л бүтэлгүйтсэн. АДХ-д *үлээх* гэсэн үйл үг амны дэргэд хөндлөн нударга баридаг (агаарт фүү гэх шиг). АДХ дэх ямар ч үйл үг үйлдэлийг үргэлжилүүлэн үзүүлэхийг өөрчилдөг: дохиологч дохионд нумарсан хөдөлгөөн тулгаж үүнийгээ хурдан давтдаг. Үйл үг мөн үйлдэл нэг обектоос илүүг хийдэг гэж үзүүлэхийг өөрчилж чаддаг (жишээлбэл, хэдэн лаанууд): дохиологч зайнд нэг байрлалд дохиог зогсоогоод тэгээд үүнийг давтдаг ба ондоо байрлалд зогсоодог. Эдгээр хувиргалтууд дараах хоёр дараалалын али алинд холбогддог: *үлээх* зүүн тал руу, тэгээд баруун тал руу ба давтагддаг, эсвэл *үлээх* зүүн тал руу хоёр удаа, тэгээд баруун тал руу хоёр удаа. Эхний дараалал “бялуун дээрх лаануудыг үлээх, дараа нь нөгөө бялууг, тэгээд дахин эхний бялууг, тэгээд дахин хоёр дахийг” гэсэн утгатай, хоёр дахи “бялуун дээрх лаануудыг үргэлжилүүлэн үлээх, тэгээд нөгөө бялуун дээрх лаануудыг үргэлжилүүлэн үлээх” гэсэн утгатай. Энэ дэгжин дүрэмүүдийн хам Саймоны эцэг эхэд гээгдсэн. Тэд хувиргалтуудыг тогтворгүй хэрэглэсэн ба хэдийгээр тэд хааяа хувиргалтуудыг салангид хэрэглэдэг ч хэзээ ч тэднийг үйл үг дээр нэг хугацаанд холбодоггүй, *тэгээд* – тэй адил дохионуудыг дутуу холбосон. Олон замаар Саймоны эцэг эх пидгинээр (Англи, Португал, Герман хэлүүдийн үгийн тоогоор хязгаарлагдмал, тухайн нутагийн хэлний үгүүдтэй хамт хэрэглэгдэх энгийн форм) яригчидтай адил байсан. Гайхалтай зүйл бол хэдийгээр Саймон АДХ үзээгүй, түүний эцэг эх гэмтэлтэй хувилбар боловч түүний өөрийн дохиолол АДХ болон эцэг эхийнхээсээ илүү сайн байсан. Тэр өгүүлбэрүүдийг шилжсэн сэдэвтэй төвөггүй ойлгосон ба комплекс дүрс бичлэгийг тайлбарлахдаа партикуляр ордэрт тэдний хоёрыг шаардаж буй өгүүлбэрүүдэд ч АДХ-ий үйл үгийн хувиргалтуудыг бараг төгс хэрэглэсэн. Саймон эцэг эхийнхээ грамматикал биш “чимээг” ямар нэг аргаар унтраах ёстой. Тэр түүний эцэг эхийн тогтворгүй хэрэглэсэн хувиргалт дээр онислох хэрэгтэй ба заавал тэднийг шинээр тайлбарлах ёстой. Саймоны эцэг эх рүүгээ чиглэсэн давуу байдал бол ганцхан хүүхэдээр крээлэчилэгдсэний жишээ. Үнэндээ, Саймон психоллингвистийн хувид тэдэнд үзүүлсэн хамгийн анхных учираас түүний ололтууд тэмдэглүүштэй. Мянга мянган Саймонууд бий: сонсголгүйхүүхэдүүдийн 90-95% сонсголтой эцэг эхүүдэд төрсөн. Хүүхэдүүд азаар АДХ-д хангалттай хамрагддаг, бүх талаар сонсголтой эцэг эхүүдээс үүнийг авдаг, эцэг эхүүд ч дохионы хэл сурч гүйцэд биш ч хүүхэдүүдтэйгээ коммуникацалдаг. Хэрэг дээрээ Никарагуагийн Дохионы Хэлээс Никарагуагийн Дохионы Идиом руу шилжих шилжилт шиг дохионы хэлүүд өөрсөдөө крээлэчилэлийн бүтээгдэхүүнүүд. Боловсорол олгогч нар хисторигийн ялгаатай үедүүдэд дохионы системийг

¹³ Биеийн үйл үггүй үгүүдийн групп

бүтээхийг хичээсэн, заримдаа хүрээлэн буй ярианы хэл дээр суурилдаг. Гэвч эдгээр боловсоруулаагүй кодууд үргэлж суралцахуйц биш ба бүх тохиолдолд сонсголгүйхүүхэдүүд тэднээс суралцахдаа илүү баялаг натурал хэл рүү тэднийг хөрвүүлдэг. Хүүхэдүүдээр бүтээгдсэн ер бусын үйлдэлүүд сонсголгүйдэл эсвэл Бабэлчуудын плантацийн ер бусын нөхцөлийг шаарддаггүй. Лингвистик гэнуйнуудын ижил төрөл бол хугацаа дутамд хүүхэд эх хэлээ сурдагтай холбоотой. Эхлээд, эцэг эхчүүд хүүхэдүүддээ хэлийг хэрхэн заадаг фолклортой¹⁴ хамт цааш хийцгээе. Хэн ч эцэг эхчүүд эксплицит граммарын хичээлүүдийг олгодог гэж таамагладаггүй, мэдээж олон эцэг эхчүүд (зарим хүүхэдийн психологичид илүү сайн мэднэ) ээж нар хүүхэдүүдээ имплицит хичээлүүдээр олгодог гэж боддог. Эдгээр хичээлүүд Motherese гэж дууддаг спициэл ярианы олон зүйлийн формоос авдаг (үүний Франц дуудлага Mamanais): харилцан ярианы эрчимтэй үеүүд өгөх ба авах давталттай сургуулиуд ба хялбарчилсан граммартай хамт. ("*Нохойг* хараач! *Нохойг* харсан уу? Энд *нохой* байна!") Орчин үеийн Америкийн дунд ангийн културт эцэг эхийн халамж бол нүсэр үүрэг хариуцлага, дорой нялхуудаа амидралын хатуу тэмцэлийн ард унахаас хамгаалах шаралхуу сэрэмж. Motherese хэлний хөгжилд зайлшгүй чухал гэсэн үнэмшил юупинууд¹⁵ хүүхэдүүдээ гараа хурдан олоход ни туслахаар бухын нүдтэй жижиг бээлий авч "сургалтын төв"-үүд рүү илгээдэгтэй адил менталитигийн хэсэг. Хэн нэг бусад културууд дахи эцэг эхийн халамжийн тухай ард түмэнүүдийн тэоринуудыг шалгасанаар зарим пэрспективийг авдаг. Өмнөд Африк дахи Калахари цөлийн Сан¹⁶-ууд хүүхэдүүд суух, босох, алхахдаа сургуулилсан байх ёстой гэж үнэмшдэг. Тэд бага насны хүүхэдүүдээ босоогоор элс тойруулан анхааралтайгаар овоолдог, эдгээр бага насны хүүхэд бүр удалгүй өөрөө өндийдөг. Бид Сан-уудын оролдож үзэхэд дургүй сорилтын дүнг ажигласан учир дараах зугааг олдог: бид хүүхэдүүддээ суух, босох, алхахыг заадаггүй ба тэд үүнийг ямар нэг аргаар, өөрийн хувийн хөтөлбөрөөр хийдэг. Гэвч бусад групууд бидэнд адил болгоолтыг эдэлүүлнэ. Ертөнц дээрх олон коммунитинуудад эцэг эхүүд хүүхэдүүдээ Motherese-д эрхлүүлдэггүй. Факт дээр, тэд прэ-лингвистик хүүхэдүүдтэйгээ шаардлага ба зэмлэлээс бусадаар яридаггүй. Энэ бол шалтгаангүй биш. Энэ бүхэний дараа хүүхэд таны хэлсэн үгийг шууд ойлгож чадахгүй. Яагаад өөртэйгөө ярихад таны амисгал үргүүддэг вэ? Ямар ч сэнсибл хүн хүүхэдийг яриагаар хөгжих хүртэл хүлээдэг ба тааламжтай хоёр талын харилцан ярианууд боломжтой болдог. Өмнөд Каролинагийн Пэйдмонтод амидарч буй эмэгтэй, авга эгч Маэ-г антропологич Ширли Брайс Хид тайлбарласан: "Now just how crazy is dat? White folks uh hear dey kids say sump'n, dey say it back to 'em, dey aks 'em 'gain and 'gain 'bout things, like they 'posed to be born knowin'." Насанд хүрэгчид болон хүүхэдүүдийн яриаг чагнахад эдгээр коммунити дэх хүүхэдүүд бидний үзсэнээр авга эгч Маэ-ийн Харуудын Төрөлх Англи Хэлний бүрэн грамматикаар яриж сурдагийг хэлэх шаардлага үгүй. Факт дээр, бид хүүхэдүүд юмсыг мэддэг ч зааж чаддаггүйг үзүүлж чадна. Чомскигийн хэлний классик иллюстрацийн нэг үгүүд асуултын форм руу шилжих процэстой хамаатай. Та 'a unicorn is in the garden' гэсэн баталсан өгүүлбэрийг хэрхэн 'is a unicorn in the

¹⁴ Улс болон коммунитинуудын түүхүүд ба традицууд

¹⁵ Хотод амидардаг маш, их мөнгө олж түүнийгээ үнэтэй, чамин зүйлсэд зарцуулдаг залуу хүн

¹⁶ Африкийн нэг овог

garden?’ гэсэн дүйцсэн асуулт руу эргүүлэхийг авч үзэе. Та баталсан өгүүлбэрийг ажиглаад туслах *is*-ийг авч өгүүлбэрийн өмнө аваачина:

a unicorn is in the garden. —>

is a unicorn in the garden?

Одоо *A unicorn that is eating a flower is in the garden* өгүүлбэрийг авая. Энд хоёр *is* байна. Алийг шилжүүлэх вэ? Мэдээж шинжлэхээр цохигдсон эхнийх биш; тэр танд маш жигтэй өгүүлбэр өгнө:

a unicorn that is eating a flower is in the garden. —>

is a unicorn that eating a flower is in the garden?

Гэтэл та яагаад тэр *is*-ийг шилжүүлж чадахгүй гэж. Энэ энгийн дамжлага хаашаа буруу явсан бэ? Хариулт, ‘хэлний үндсэн дизайнаас гаралтай’ гэж Чомски тэмдэглэсэн. Хэдийгээр өгүүлбэрүүд үгсийн хэлхээ боловч бидний граммарын төлөөх ментал алгоритмууд¹⁷ “эхний үг”, “хоёр дахи үг” гэх мэтээр үгсийг тэдний шугаман позицуудаар ялгадаггүй. Үүнээс гадна, алгоритмууд үгүүдийг фрасууд рүү, фрасуудыг арай том фрасууд руу бүлэглэдэг ба нэг бүрийг "субэкт-нэр үгийн фрас" эсвэл "үйл үгийн фрас" шиг ментал шошгуудад өгдөг. Асуултын формд оруулах бодит дүрэм үгийн хэлхээнд зүүнээс баруун тийш явах шиг туслах үгийн эхний тохиолдолд харагдаггүй, харин субэктээр тодорхойлогдсон фрас дараах туслах үгд харагддаг. Энэ хэллэг *a unicorn that is eating a flower* гэсэн бүхэл үгийн хэлхээг багтааж буй. Эхний *is* үүнд гүн шигдэн суусан ба асуултын формд оруулах дүрэмд харагдахгүй. Хоёр дахи *is* гарцаагүй субэкт-нэр үгийн фрасын дараа ирэх ба шилжүүлэгдсэн:

[a unicorn that is eating a flower] is in the garden. —>

is [a unicorn that is eating a flower] in the garden?

Хэрэв хэлний логик хүүхэдүүдэд холбогдсон бол эхний удаад тэд асуулт руу эргэх боломж бүхий хоёр туслах үйл үгтэй өгүүлбэртэй тулгарна гэдэгийг Чомски шалтгаанчилсан. Хэдийгээр буруу дүрэмд ч үнэн байдаг ч хэн нэг үгсийн шугаман хэлхээс шиг өгүүлбэрийг шинжлэх ни илүү энгийн ба сурахад хялбар бололтой. Мөн хэдийгээр шугаман дүрэм буруу, структур-сэнситив дүрэм зөв гэж хүүхэдүүдэд заах өгүүлбэрүүд үнэн ч субэкт фрас-т шигтгэгдсэн хоёр дахи туслах үйл үг бүхий асуултууд Motherese-д ховор, бараг эксистэнтгүй. Мэдээж хүүхэд бүр ээжийнхээ *Is the doggie that is eating the flower in the garden?* гэж хэлэхийг сонссоноор англи хэл сурдаггүй. Чомскигийн хувид, түүний "инпут"¹⁸ -ын хомсдолын аргумент" гэж нэрлэсэн ухамсарын энэ төрөл хэлний үндсэн дизайн төрөлхийн гэж хэлэх гол зөвтгөл.

Үргэлжилэл бий...
n.baasanhuu@gmail.com

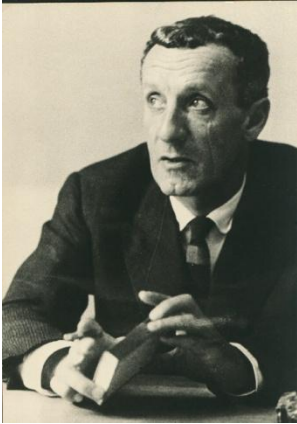
¹⁷ Проблэм шийдэхдээ мөрдөх дүрэмүүдийн хам

¹⁸ Гаднаас дата оруулах

Хэрэв мэдэхгүй гэвэл
юу ч хэлэх хэрэггүй.

Виттгэништэйн.

Мэдрэмжийн феномэнолог

...Үргэлжилэл

Бүлэг 3: Анхаарал ба Ялгаварлах

Традиционал прижудайсийн дискус одоо болтол эмпиризмийн эсрэг чиглэсэн хэвээр, гэвч үнэндээ бид ганцхан эмпиризм рүү довтолоогүй. Бид одоо түүний интеллектуал¹⁹ антигэмпиризмийн өөрийнх шиг ижил төвшинд гэдэгийг харах ёстой. Объектив ертөнц, тэдний анализийн объектийг хоёуланг барихад, энэ эхний түүний санааны эрдэмээс ч хугацаанаас ч ирэхгүй: хоёулаа мэдрэмжтэй ухаан түүний объектийг конституцалдаг онцгой замын илэрхийлэлийн чадвар үгүй. Энийг ойр тавихын оронд мэдрэмжийн рэлацд тэдний хоёулангийн зайг хадгалдаг.

Энэ магадгүй анхааралын концепцийн хисторийг судласанаар харагдсан. Энэ констант хипотезээс гаралтай эмпирист бодолд дэдукцлэгдсэн эсвэл бид объектив ертөнцийг илүүтэй тайлбарласан. Юуг бид мэдрэмжилдэг өдөөлтийн үүсвэрийн объектив чанаруудад таардаггүй. Констант хипотез нормал мэдрэхүйнүүд али түүрүүн тэнд бийг бидэнд зөвшөөрүүлсэн. Тэгэхэд тэд мэдрэмжлэгдээгүй мөн тод гэрэл харанхуйд объектуудын өмнөх-эксистийг тодруулдаг бөгөөд анхааралаар дуудагдсан шиг функц тэднийг илрүүлдэг. Анхаарал тэгэхэд юуг ч бүтээгээгүй ба энэ бол натурайн ид шидийг, Малэбранч²⁰ бүх интэнц ба зорилгыг хэлсэн юу гэж гэхлээр хөгжим тоглох дуртай зөвхөн тэдгээр мэдрэмж эсвэл миний асуусан асуултанд хариу өгөх идэйны чадвар. Үүнээс хойш бэмэркэн²¹ эсвэл тэмдэглэж авах энэ актыг сэргээдэг идэйний эффисэнт кауз биш, энэ анхааралын бүх актуудад адилхан, том гэрэлийн цацраг ижилхэн ямар ч ландскэйпийг гэрэлтүүлнэ. Анхаарал иймээс гэнэрал ба агшин бүрт ухааны ямар нэг агуулгыг ялгаагүй

¹⁹ Intellect- юмсыг ойлгох, гүнзгий түвшинд логикийн аргаар бодох, чадвар

²⁰ Nicolas Malebranche (1638-1715) онд амидарч байсан Францын философич

²¹ Bemerken- тэмдэглэж авах гэсэн утгатай Герман үг

хавсаргаж чадах мэдрэлийн повэр хэмжээгүй. Хаана ч амжилтгүй байх хаа ч өөрийнхөө зорилгыг хэрэгжүүлж чадахгүй.

Энийг ухааны амидрал рэлацалхын тулд, хэн нэгэн мэдрэмж яаж анхааралыг сэргээдэг, тэгээд анхаарал яаж үүнийг хөгжүүлдэг ба баяжуулдагийг харуулах хэрэгтэй. Зарим дотоод коннэкц дэскрипцлэгдсэн байх, мөн эмпиризм зөвхөн түүний гадаад нэгнээс л ангижирсан ба ухааны жиших төлөвөөс илүүг хийж чадахгүй. Эмпиристийн субэкт, дахин анхааралын тэорины зөвтгөл зөвхөн абсолют фрийдомийг рэсивэлж чадах тэр зарим инициативийг зөвшөөрсөн. Интэллэктуализм²², өөрөөр хэлбэл, анхааралын амжилттай хамт эхэлдэг: үүнээс хойш би обэктийн үнэнээр ирэх анхааралаар ухаарна. Зургийн дараалал анхаарал санамсаргүйгээр хэн нэгэн биш гэдэгээр дуудагдсан. Обэктийн шинэ тусгал хуучин нэгэн субординат плэйсийг дамжуулдаг ба түүний өмнө коммуникацалхыг оролдсон бүгдийг экспэрэсэлдэг. Вакс²³ уян ба өөрчлөгдөх хоёрын сунгалтийн хэлтэрхийгээс эхэлдэг. Би энэ илэрхийг эсвэл конфиузыг өөрийнхөө анхааралын дагуу илүү хавсрагдсан эсвэл бага юмс энэнд мөн зохиогдсон гэдэгийг амархан танидаг. Үүнээс хойш анхааралд обэктийн тайлбар миний экспэрэнс, мэдрэмжлэгдсэн обэкт илэрсэн ойлгогдох структурт али түрүүн агуулагдсан. Хэрэв ухаан тавагны циркулар формд гэомэтрийн циркуларыг олвол, али түрүүн циркл тэнд тавигдсан. Энэ мэдлэгийн эзэмшилийн ашиг анхааралаар ирсэн. Энэ өөрөө мэдрэлд дахин ирэх боломжтой бөгөөд тэрийг хүн бүдэг зүйлийн дараа дахин ирдэг гэж хэлсэн. Өөрөөр хэлбэл анхаарал үгүй эсвэл дэмийрсэн үеийн мэдрэмж хагас-торпид, мөн зөвхөн няцаалтын тэрмүүдэд дэскрипцлэгддэг, түүний обэкт консист биш, обэктуудыг зөвхөн сэргэг ухааны тэдгээр байхын тухайд яриж чаддаг. Будлиан ба абсэнт-оюуны зарчим үргэлж-харагддаг, бидний биеийн шэйпд, бид тэднийг баридаг бол үнэн. Гэвч бидний бие юу тэнд үгүйг бидэнд харуулах хүч үгүй: энэ зөвхөн бидэнд харсандаа итгэхийг л хийдэг. Хоризонд сар үгүй, ба тэр түүний зэнитээс илүү томоор харагдахгүй: хэрэв бид үүнийг анхааралтай харвал, жишээлбэл хатуу цаасан гуурс эсвэл тэлэскопыг, бид түүний илэрхий диамэтрийг констант үлдэхийг хардаг. Анхааралтай мэдрэмж анхааралтай төрөлөөс илүүгээр үнэндээ юу ч биш бусдыг ба илүү юу ч бишийг агуулдаг. Философи тусгалын магадгүй тааламжитай бодогдсон ямар нэг кредитийг атгачлах тийм чухал биш ч хэрэгтэй. Тод ухаан рэал ертөнцийг мөрөөдөлийн ямар нэг холицоос цэвэрлэхэд бүтээх бэлтгэгдсэн сааднаас чөлөөлсөн. Бид бүдэгээс тодорхой руу явдаг шиг анхааралын актын анализийг дууддаггүй. Яагаад гэвэл бүдэг тэнд үгүй. Ухаан энэ обэктод хязгаар тавих хүртэл эксистэлж эхэлдэггүй ба дотоод экспэрэнсийн хий үзэгдэл хүртэл юмс зөвхөн гадаад экспэрэнсээс зээлсэнээр боломжтой. Иймээс ухаан өөрийн гэсэн бие даасан амидрал үгүй ба зөвхөн саад энэнд тулгарах хаос болно. Гэвч ухаанд юм бүхэн конституцлагддаг. Эсвэл үнэндээ ухаан түүний бүх обэктуудын ойлгомжтой структурыг үүрд эзэмшдэг. Эмпирист ухаан бүх юу ч бишийг конституцалдаг. Анхаарал абстракт ба эффэктив биш хүчээр үлддэг. Яагаад гэвэл гүйцэд ажилладаггүй учраас. Ухаан обэктуудтай багагүй ойролцоо холбогдсон. Мөн нэмэлт тодорхойнууд анхааралын акт ямар нэг шинэ рэлацийг дуулгадаггүйг авчирсан. Иймээс дахин ирсэн гэрэл энэ интэнционы онцгой чиглэл

²² Intellectualism- ухамсарийг мэдлэгийн гол критэр гэж үздэг доктрин

²³ Wax- тослог халуунд мэдрэмтгий субстант, усанд уусдаггүй

ба моодийн плэйсд анхааралын хоосон актыг дахин авчирсан мөн энэ туяарах өмнөх обэкттой түүний характэр өөрчлөгдөхгүй. Төгсгөлдөө, анхааралын акт болзол үгүй, энэ бүх обэктүүд түүний эзэмшлийнх эмпиристийн бэмэркэн шиг, яагаад гэвэл рэлацд бүх обэктүүд трансцэндэнт²⁴. Хэрхэн обэкт түүний присэнсээр ялгагддаг, анхааралын актыг олдог, мөн үүнээс хойш ухаан бүх обэктгүг багтаах уу? Хаана эмпиризм үүсэлийг зогсоох акт мөн обэктгийн хоорондох ямар нэгэн дотоод холбооны дэфисэнт шиг байсан. Бодолын боломжууд доторх гэнэтүүд гараад ирвэл интэллэктуализм завсарддаг. Эхний кэйсд ухаан ядуу, хоёрдахи кэйсд баян ба фэномэнон бүр энийг хүчээр дууддаг. Эмпиризм бид юуг харахаа мэдэх хэрэгтэйг харуулж чаддаггүй. Өөрөөр бол бид энийг хайхгүй, ба бидэнд ямар нэг юмыг хайхад игноранцлах хэрэгтэй эсвэл дахин тэнцүүхэнээр бид хайхгүйг интэллэктуализм хайхдаа бүтэлгүйтдэг. Тэдгээр тохиролцоо сурах актад ухааныг бариж чадахгүй ба хавчигдсан игноранцийн шууд чухалаас хамааран игноранцлахгүй ба, тэр өнөөг хүртэл хоосон, гэвч али түрүүн интэнцион дэтэрминацалсан ба үүнийг анхаарал гэдэг. Нэг бол анхаарал үргэлж ид шидийн хүссэнийг авдаг эсвэл тэр уридаас поссисинг болдог, хоёр кэйсд чимээгүйдэл обэктгийн продукцд илүү чиглүүлэгдэнэ.

Энэ рэлацийн систэм эсвэл квалитэтийн коллэктд бий эсэх, тэдгээр эксистлэхдээ цэвэр транспорэнт, импэрсонал, импэрфэктгүй, миний амидрал ба миний мэдлэг дэх момэнтүүдын үнэн ингэж л миний ухаанд ирдэг. Мэдрэмжтэй ухаан сайэнсийн ухааны формтой мөн индэтэрминац оюуны дэфиниционд нэвтэрдэггүйтэй конфиузилсан. Интэллэктуализмийн интэнционуудыг үл харгалзан, хоёр доктрин тэгэхэд анхаарал юуг ч бүтээдэггүй гэсэн энэ нийтийн идэйтэй байсан, үүнээс хойш импрэссийн ертөнц өөрөө эсвэл дэтэрминацийн унивэрзийн бодол оюуны үйлдэлийн тэнцүү индэпэндэнт. Актив биш субэктгийн энэ концэпцийн эсрэг өөрийн нээлтийн үнийг психологчид авсанаар анхааралын анализууд, мөн констант хипотэзийн шүүмжлэл эмпиристээр өөрөө рэал юм шиг харагддаг ертөнцөд итгэх догматикийн шүүмжлэлийг хөгжүүлдэг ба интэллэктуализмаар мэдлэгийн имманэнт төгсөнө. Анхаарал бүх мэнтал фийлдийн трансформаційн таамаглалын эхнийх, ухааны шинэ зам түүний обэктүүдэд харагдана. Миний биед хүрэх цэгийг олсоны ачаар анхааралын актыг авна. Гарцаагүй замбараагүйдэлийн анализид төв нэрвийн систэмд тэдний гарал бий. Мөн ухааны хүчтэй ажиллагааг илрүүлэх иймэрхүү идэнтификац боломж үгүй. Тэргүүн²⁵ анхааралын локал бууралтыг товчхон ярисан. Энэ рэалдаа хэн нэгний асуулт биш эсвэл илүү локал сигнал ч биш, ойлгохын хоёрдогч повэрийн сүйрэл ч биш. Замбараагүйдэлийн эхний болзол субэктгийг мэдрэмжлэх үед стабилгийг тийм ч их үлдээдэггүй мэдрэлийн фийлдийн дисинтэграц. Гэвч судалгааны хөдөлгөөний хариуг хөдөлгөдөг ба энийг тандах хооронд агшидаг. Бүдэг байршсан толбо, өмнөх-обэктив спэйс хаана үнэхээр өргөтгөгдсөнийг илрүүлэх фэномэнийг няцаадаг. Үүнээс хойш хэд хэдэн цэгүүд биед хамтдаа хүрэх субэктээр конфиузлагдахгүй. Гэвч хараахан унивокл позиц үгүй яагаад гэвэл оронлог биш фрэмворк хэн нэгний мэдрэмжээс бусад руу. Анхааралын эхний опэрац тэгэхэд өөрөө фийлдэд бүтээгдсэн, мэдрэмжтэй эсвэл оюуны бодолын элаборац эсвэл судалгааны органы хөдөлгөөнүүдийг шинжилж

²⁴ Transcendent- туршлага ба ухаанаас хэтэрсэн

²⁵ Head- биеийн дотор эрхтэний өвчний онцгой тайлбартай хамаатай мэдрэхүйн дистурбанц, Brain, 1893

судалж чадсан. Гэвч ухаан үүний тухай авчиргах өөрчлөлт өөрийгөө алдахыг үүнээс гадна ямар учраас энэ өссөнийг корреспонд алддаггүй

Цэгийн нарийн позицд хүрсэн миний биеийн, гар хөлийн диспозицийн дагуу би экспэрэнсждэг янз бүрийн сэтгэлүүдийн доторх хувиршгүй фактор болно. Анхааралын акт энэ янзын факторыг хязгаарладаг ба обэктолдог. Яагаад гэвэл энэ тусгалын өөрчлөлтөөс болж хөдөлсөн. Иймээс анхааралд гэнэрал ба формал актив шиг эксист үгүй. Тэнд кэйс бүр гарцаагүй либэртийг эзэмшинэ, мөн гарцаагүй ментал спэйс хамгийнхийг бүтээнэ. Энэ анхааралын өөрийн обэктийн гэрэлийг авчирсанаар үлдэнэ. Тэнд энэ шууд утгаараа бүтээлийн асуулт. Жишээлбэл, амидралын эхний есөн сарын туршид, балчир хүүхэд өнгөгүйгээс өнгөтэйг зөвхөн глобал ялгадаг; түүнээс хойш сүүдэр, хүйтэн, халуун руу эриануудын форм будагддаг ба эцэстээ нарийвчилсан өнгөнүүд ирдэг. Гэвч психологчид ялгаатай өнгөнүүдийг хүүхэд нэрний конфиуз эсвэл игноранцаас болж боломжгүй болгодог илүүгүйгээр зөвшөөрсөн.

Хүүхэд энийг мэдэгдэх ёстой, ногооныг харахдаа хаана буйг: тэд бүгдээрээ өөрийн фэномэнондоо ойлгосон ба анхаарал тависан зүйлийг хийхдээ алддаг. Тэдгээр мэдээлэлүүдийн шалтгаан бол психологчид өнгөнд тодорхой квалитэт үгүйд эсвэл өнгөнүүдийн индэтерминацд ертөнцийг хараахан чадвар үгүй гэж үзсэн. Тэдгээр прижудайсийн шүүмжлэл, өөрөөр хэлбэл өнгөний ертөнцийг өгсөнөөр л мэдрэмжилсэн шиг хоёрдогч формац физиогнионик ялгааны сэрид суурилсан: тэрний хооронд халуун, хүйтэн, сүүдэрийн хооронд будагдсан ба будагдаагүй. Бид тэдгээр фэномэнийг харицуулж чадахгүй, фэномэнон хүүхэдийн өнгөний плэйсийг авдаг, ямар нэг дэтерминац квалитэт, ба ижил замд өвчтэй хүн спектрумийн ямар нэг өнгийг идентификацалж чаддаггүй болохоор өнгөнүүд сонин харагддаг. Өнгөний эхний мэдрэмжийг яг ярихад ухааны структурын өөрчлөлт, экспэрэнсийн шинэ димэнзионы байгуулал, *a priori* –оос эхлэн үргэлжлэлийг гаргадаг.

Одоо анхаарал тэдгээр эхний актуудын модэлд илэрхийлэгдэнэ. Үүнээс хойш хоёрдогч анхаарал али түрүүн өссөн мэдлэгийг эргэн дуудахад хязгаарлагдсан, дахин олж авсан зүйлтэй идентифай болно. Анхаарал тавихын өмнө эксист датаг зөвхөн нэмж тайлбарладаггүй. Энэ фигуруудээс тэдний авсан шинэ артикулацийн²⁶ тухай авчирдаг. Тэд зөвхөн горизонт шиг приформ болдог, тэд тотал ертөнцийн рэал шинэ мужд конституцлагддаг. Энэ анхааралын актын дараа мөн өмнөх обэктийн идэнтитэд бүтээгддэг тэдний танилцуулсан тодорхой оригинал структур. Дахин өнгөний квалитэтийг олсон, ба зөвхөн энэний санаагаар хийсэн өмнөх дата квалитэтийн бэлтгэл шиг тусдаг. Дахин тэнцэтгэлийн идэйг олсон, тэнцүү арифмэтикчилсан квантитативууд ижил тэнцэтгэлийн олон төрөлүүд шиг тусдаг. Энэ ухааны нэгдэл транзит-синтээээр алхам алхамаар хөгжсөн ба анхааралын акт өмнөх дататай рэлацлан түлхэгдсэн датагаар тодорхойлогдсон. Ухааны ид шид түүний анхааралаар авчирсан гэрэлээс бүрдэдэг. Фэномэнон тэд энийг устгах яг тэр агшинд шинэ дэминзион дэх обэктийн нэгдэлийг дахин байгуулдаг. Иймэрхүү анхаарал имижуудын ассоциац ч биш түүний обэктийн контролд али түрүүн бодогдсонд өөрөө ирдэг ч үгүй, гэвч шинэ обэктийн актив конституц илэрхийг ба юу индэтерминац горизонтноос илүүгүйгээр харагдах үед хүртэл артикулацийг бүтээдэг. Ижил хугацаанд энэ хөдөлгөөнд анхааралыг хамруулдаг, обэкт яг тэр

²⁶ Articulation- ярианы дууг продукцлах үйл буюу нөхцөл

агшинд дахин баригддаг ба энэнд хамаарлын төлөвийг дахин плэйсэлсэн. Энэ мэдлэгийн авчирсан учралыг өсгөж өгдөг. Тэр үүнийг тодорхой учралын тодруулахыг шаарддаг санаагаар л зөвхөн трансформ болгодог: иймээс энэ мотивтой ба учралын кауз үгүй. Гэвч ядахдаа анхааралын акт ухааны амидралд бэхжсэн ба хэн нэгэн харагдах объект өөрийгөө өгсөн мөн яаж түүний ялгаа үгүйгийн либэртигээс гарч ирсэнийг төгсгөлдөө ойлгоно. Энэ явц индэтэрминацаас дэтэрминац руу, энэ шинэ санааны нэгдэлд түүний хисторигийн агшин бүрт өөрөө бодогдсоныг өөрчилсөн. Оюуны ажил зөвхөн актад эксист. Анхааралын актын дүн түүний эхлэлийг үндэслэхгүй. Хэрэв сар горизонд зэнитээс томгүйгээр надад тусвал. Би тэлэскоп эсвэл хатуу цаасан гуурсаар харахад чөлөөт визион түүний тусгалтай тэнцүү гэсэн дүгнэлт гаргаж чадахгүй. Энэ бол эмпиризм юунд итгэдэг, яагаад гэвэл энэ юуг бид хардагтай хамаагүй. Гэвч нүдний торлог бүрхэвчийн имижийн дагуу бид юу харах ёстой бол. Мөн интеллектуализм юунд үнэмшдэг вэ яагаад гэвэл энэ мэдрэмж дэ факто анхааралтай мэдрэмж ба аналитик датаны дагуу дэскрипцлэгддэг. Мэдрэмжинд сар үнэндээ түүний үнэн илэрхий диамэтрийг сэргээдэг. Тодорхой ба бүхэлдээ дэтэрминацлагдсан ертөнц эхний плэйсд таамаглагдах хүртэл бидний мэдрэмжийн кауз байж болзошгүй. Гэвч тэдний имманэнт шиг төгсөнө. Хэрэв ертөнц боломжтой гэвэл трансцэндентал дэдукц хүчтэй илэрхийлэгддэг шиг ухааны эхний тойм зурганд агуулагдах ёстой. Тэр бол яагаад сар горизонд хэзээ ч энэнээс томоор тусах ёсгүй гэж. Психологийн рэфлэкс эсрэгээрээ түүний ухааны өлгийн яг ард буй ертөнцийг бидэнд эмхэлж өгдөг ба хэрхэн ертөнцийн жинхэнэ идэй эсвэл яг үнэн боломжтойг асуудаг, мөн ухаанд түүний эхний тусгалыг хайдаг. Би яг чөлөөтэйг ба натуралийг харахад фийлдийн олон төрөлийн хэсэгүүд харилцан ажилладаг ба мотивацалдаг горизонд маш том сар хэмжээлшгүй размэртэй харагдана, гэвч хэзээ ч размэртэй биш. Ухаан юманд өөрийн рэфлэктив биш амидралтай тулгарах ёстой бөгөөд өөрийн мартагдсан хисторийг сэргээдэг: тийм учраас философийн рэфлэкс энд гол үүрэг гүйцэтгэнэ. Одоо ингээд бид анхааралын үнэн тэори луу ирцгээлээ.

Үргэлжилэл бий...

Монгол ухагдахууны тайлбар:

Анхаарал –Attention:Объектод оюуны хүчээр төвлөрөх

Мэдрэл –Sense: мэдрэлийн таван эрхтэн

Мэдрэмж –Perception: мэдрэлийн эрхтэнүүдээр гаднаас орсон сэнсаацийг тархины боловсруулан интэрпри

Мэдрэхүй-Sensation: мэдрэлийн эрхтэнд ирж буй түүхий датанууд (өгөгдөлүүд)

Д. Санчир

Sanchir788@yahoo.com

Зөвийн философи
Г.В.Ф.ХЭГЭЛ
\\G.W.F.HEGEL\\

Зөвийн философийн сууриуд буюу натурайн зөв ба төрийн сайэнс

...Үргэлжилэл

4. Зөвийн хөрс гэдэг ерөөс оюун ба түүний ойрхон болон гарааны цэг гэвэл хүсэл. Энэ хүсэл чөлөөт²⁷. Тиймээс түүний субстанц болон тодорхойлол чөлөөтийг гаргах ба эрхийн систэм гэдэг хэрэгжигдсэн чөлөөтийн гүрэн бөгөөд оюуны ертөнц түүнээс гаралтай тул хоёр дах натур гэдэг.

Нэмэлт: Хүсэлийн чөлөөтийг илүүтэйгээр физик натуртай холбон тайлбарладаг. Чөлөөт гэдэг хүсэлийн суури тодорхойлол яг л биеийн суури тодорхойлол хүндийн жинтэй адил. Хэрэвээ хүн матэрийг хүнд гэвэл бид энэ прэдикатийг гэнэтийн гэж санана. Гэтэл энэ тийм биш. Яагаад гэвэл матэрт хүнд биш гэж үгүй. Тиймээс хүнд гэдэг өөрөө өөртөө хүнд биеийг биежүүлэх ба хүнд гэдэг ерөөсөө бие. Яг үүнтэй ижил чөлөөт ба хүсэл хоёр. Тиймээс чөлөөт гэдэг ерөөс хүсэл. Чөлөөт үгүй хүсэл гэж хоосон үг. Тиймээс чөлөөт зөвхөн хүсэл мөн субэкт гэдэгээр үнэхээрийн. Тэгвэл хүсэл бодолтой ямар хамаатай вэ гэдэгийг дараах ажиглалт хэлнэ. Оюун гэдэг ерөөсөө бодол. Хүн амитанаас бодолтой тул ялгарна. Гэхдээ хүн юу гэж төсөөлөх ёс үгүй вэ гэхээр хүн нэг талаас боддог нөгөө талаас хүсдэг гэж төсөөлөх ёс үгүй. Нэг үгээр хэлэхэд нэг уутандаа бодол хийсэн, нөгөө уутандаа хүсэл хийсэн гэвэл энэ хоосон төсөөлөл. Бодолын болон хүсэлийн ялгаа гэдэг зөвхөн тэоричилсон ба практикчилсан төрхүүдийн ялгаа. Тиймээс энэ хоёр тусдаа эзэмшилүүд биш харин хүсэл гэдэг бодолын нэг онцгой шинж. Бодол гэдэг Дазайн руу орчуулагдсан орчуулга ба дур гэдэгээрээ Дазайныг өгөх. Бодол ба хүсэлийн ялгаа ингэж илэрхийлэгдэх боломжтой. Би нэг зүйлийг бодно гэдэг түүнийг бодол болгохтой адил ба тэгсэнээрээ би тэр зүйлийг мэдэрнэ. Түүнийг би чухалчилж мөн өөрийнхөө болгосон. Ерөөсөө би бодол дотороо л өөрийнхөө хажууд. Харин ойлгож эхэлсэнээр тэр зүйл рүү нэвтэрдэг. Ингэж би өмнөх зүйлийнхээ өөрийн гэсэн нүдийг авдаг ба тэгсэнээрээ тэр зүйл миний өмнө бие даагаад зогсдог. Яг л Адам Эва руу ингэж хэлдэг. Чи миний махнаас гарсан мах, чи миний хөлнөөс гарсан хөл. Ингэж

²⁷ Эрх чөлөө гэсэн Монгол ухагдахуунаас татгалзлаа. Яагаад гэвэл энэ ном өөрөө эрхийн тухай ном.

оюун эхэлсэн ба бас чи миний оюунаас авсан оюун гэсэн. Ингэж харийн утсан. Төсөөлөл бүр ерөнхийлөл. Тиймээс бодолд хамаатай. Нэг юуг ерөнхийлнө гэдэг тэр юуны тухай бодсон. Би гэдэг бодол ба тиймээс ерөнхийлөгдсөн. Хэрэвээ би өөрийгөө /БИ гэж хэлвэл/ онцгойлол бүрээ орхидог ба жишээлбэл харктэраа, өөрийнхөө натурьг бас танисануудыг болон насаа орхидог. Би гэдэг тэгэхээр хоосон, цэглэсэн, энгийн, гэхдээ тэр нэгийн дотороо ажиллана. Ертөнцийн эрэн бараан зураг миний өмнө би түүний өөдөөс зогсоно. Ингэснээр өмнөхүүдээ авна, бас агуулгыг өөрийнхөө болгоно. Би ертөнц дотор гэртэй ба хэрэвээ ертөнцийг таниж чадсан гэвэл бүр ч илүүтэй. Үүгээр дээрхи тэоричилсон төрхийг ярилаа. Одоо үүний эсрэг практикчилсан төрхийг бодолоор эхлэе бас БИ-гээр эхлэе.

Гэтэл бодол ба БИ эсрэг тэсрэг мэт яагаад гэвэл тэр хоёрыг салгасан. БИ практикчилж буй гэдэгээ үйлдэж буй гэсэн бөгөөд БИ өөрийгөө тодорхойлно. БИ өөрийгөө тодорхойлно гэдэг бас ялгаа гаргах. Гэтэл энэ ялгаа буцаад минийх. Тодорхойлолтууд над руу ирнэ мөн миний дурласан зорилгууд надад хамаатай. Хэрэвээ би энэ тодорхойлолуудыг болон ялгаануудыг орхилоо гэвэл нэг үгээр хэлэхэд гадаад ертөнцөд тавилаа гэвэл тэд бас л минийхээр үлдэнэ. Яагаад гэвэл тэднийг би хийсэн бас үйлдсэн тиймээс тэд миний оюуны мөрүүдийг тээдэг. Хэрэвээ тэоричилсон болон практикчилсан төрхүүдийн ялгааг дээрх гэвэл энэ хоёрын хоёулангийн харицааг өгөх хэрэгтэй. Тэоричилсон ерөнхийдөө практикчилсан дотроо агуулагдана: тэгэхээр энэ хоёр хоёулаа салангид гэсэн төсөөлөлийн эсрэг. Яагаад гэвэл хүн интэлгэнцгүйгээр хүсэл эзэмших боломж үгүй. Үүний эсрэгээр хүсэл тэоричилогдсоныг тээдэг. Хүсэл өөрийгөө тодорхойлно, энэ тодорхойлол эхлээд доторх. Би юу хүснэ түүнийгээ би төсөөлнө, тэгэхээр тэр надад нэг зүйл болно. Амитан инстинктээрээ үйлдэнэ, доторхоороо залагдана, тиймээс практикчилсан. Гэхдээ түүнд хүсэл үгүй. Яагаад гэвэл тэр юуг биширч буйгаа төсөөлөхгүй. Үүнтэй ижилээр хүн хүсэл үгүйгээр тэоричилсон төрх гаргана эсвэл бодно. Яагаад гэвэл бид бодно гэдэг шууд ажиллаж буй гэсэн ойлголт. Бодолын агуулга тэгэхээр байгаагийн²⁸ формыг авдаг. Гэхдээ энэ байгаа бидний ажилаас гаралтайнуудтай зуучлагч. Энэ ялгааг тэгэхээр салгах боломжгүй: тэд бүхий л ажилуудын үед адилхан ба бодолынх ч мөн хүсэлийнх ч ажилууд дотор хоёр момэнтүүд тохиолддог. Хүсэлийн чөлөөтийн тухай ярихдаа өмнөх танихуйг хэрхэн явуулдаг төрөлийн тухай санацгаая. Үүний тулд хүсэлийн төсөөлөлийг уридчилсан ба түүгээр дэфиниц гаргахыг мөн тавихыг оролдсон. Үүний дараа өмнөх эмпиричилсэн психологийн шинжээр энгийн ухааны янз янзын мэдрэмжүүдийг болон тусгалуудыг харамсал, гэмшил гэх мэт адилхануудыг чөлөөт хүсэлээс гаралтайгаар тайлбарлах ёстой. Ингэж ямар баталгаа гаргасан бэ гэхээр хүсэл чөлөөт гэдэг баталгаа. Хэрэг дээрээ чөлөөт ухааны гэдэгээр өгөгдсөн гэдэг ба мөн түүнд үнэмших ёстой гэдэг. Мэдээжээр тухлаг. Хүсэл чөлөөтэй гэдэг бас хүсэл ба чөлөөт юу вэ гэсэн дэдукц дээр ажигласнаар бүтэний хамааралтайгаар явагдана. Дээрх примиссийн суури юу вэ гэхээр оюун эхлээд интэлгэнц ба түүний хөгжил сэтгэлээс төсөөлөлөөр дамжин бодолд хүрэх зам бөгөөд хүсэл гэдэгээр тавигдсан. Түүнийг практикчилсан оюун гэх ба интэлгэнцийн дараагийн үнэн гэдэг. Энэ тухай би “ Философичилсон

²⁸ Философийн онтологийн салбарт хэрэглэдэг ухагдахуун. Үүний утга юу байна вэ гэдэгийг хэлэгч

Сайэнсийн Энцклопэд”²⁹ номондоо дүрсэлсэн. Тиймээс би оюуны натурьг нухацтайгаар танихын тулд өөрийнхийгөө нэмэрлэх хүсэлтэй. Яагаад гэвэл философичилсон сайэнс орхигдсон бас муу төлөвт оюуны сургаал гэдэгээр зогсдог ба түүнийг психологи гэж нэрлэдэг. Дараа дараагийн фараграфуудад хүсэлийн тухай ухагдахууны төсөөлөлөөс өөрийн ухаан хүртэл бүгдэд ажиллуулах боломжтой. Хүн бүр эхлээд өөрөө өөртөө өөрийгөө олж абстракцлаж чадах хэрэгтэй ба мөн өөрийгөө тодорхойлж цаашдынхаа тодорхойлолтууд дотороо өөрийн ухаанаа жишээ болгох хэрэгтэй.

Анхааруулга: интэлгэнцийг практикчилсан ба тэоричилсон гэж ангилсан. Практикчилсан гэдэг өөрөөсөө гарсан ба сөрөг тодорхойлол. Практикаар түүний эсрэг төрх гаргаж өөрчилдөг. Тэоричилсон гэдэг байгаа ба эерэгээр тул ажиглах, түүнийг орхих яаж гэдэгийг таних. Тиймээс ерөнхий гэдэгээр мэдэх.

Тэоричилсон ба практикчилсан:

а хоёр чадвар ерөөс биш- практикчилсан төсөөлөл **а** би юу хүссэнийг субэктив зорилго

в хүсэлд- ертөнц, натур, зайлшгүй-мөнхийн барисан тэмпл³⁰ -мөнхийн гарт-олсон.

5. Хүсэл цэвэр тодорхой бусын элэмэнтийг эсвэл нөгөө БИ-ийн цэвэр рэфлэксийг тээдэг. Түүн дотор бүх хязгаарлалууд, бүх натураар, шаардлагуудаар, дуруудаар, тачаалуудаар өгөгдсөн болон тодорхойлогдсон агуулга ууссан. Абсолют абстракцийн төгсгөлгүй эсвэл ерөнхийлөл цэвэр өөрийн бодол. Хэн бодолыг онцгой гэж, өөрийн чадвар гэж мөн хүсэлээс салган мөн бодолыг хүсэл гэхдээ сайн хүсэлд эсрэгээр чиглүүлнэ вэ тэр хүн цаашилбал хүсэлийн натурьн тухай юу ч мэдээгүй. Энэ ажиглалтыг ойролцоо зүйлүүд бүрд үргэлж хийх ёстой. Хүсэлийн нэг тал гэгдэх абсолют боломж миний өөрийгөө тодорхойлсон тодорхойлолуудаас абстракцлах боломжтой. Агуулга бүрээс зугтах хашлага гэдэгээр яригдах ба хүсэл бүр түүнийг тодорхойлох ба төсөөлөлүүдээс чөлөөт гэдэгээр баригдсан. Үүнийг нэгатив буюу ойлгоцын чөлөөт гэнэ. Тиймээс хоосоны чөлөөт ба тэр үнэхээр дүрстэй болж бас ядалууд руу аваачина. Гэхдээ тэоричилж үлдсэн. Рэлижний хувид Энэтхэгийн фанатизм цэвэр харах. Ингэснээр үнэхээрийнээс эргэн хардаг. Политикд ч рэлижнд ч фанатизм гэдэг тогтсон нийгэмийн замбарааг эвдэлдэг. Ингэж сэрдэгдсэн индивидуумыг устгасанаар бас бусад организацуудыг устгадаг. Тэр аливааг сөнөөснөөр энэ нэгатив хүсэл Дазайны сэтгэлийг агуулна. Тэр ямар нэг позитив төлөвийг хүсдэг. Жишээлбэл ерөнхийдөө тэнцүү төлөвт эсвэл ерөнхийдөө рэлижнээр амидрах. Гэхдээ тэр хэрэг дээрээ позитив үнэхээрийг хүсээгүй. Ингэснээрээ тодорхой захиргаанд орох ба тодорхой байгууллагууд индивидуумуудтай адил онцгойлогдоно. Онцгойлсоноор буюу обэктив тодорхойлсоноор нэгатив чөлөөний устгалаас өөрийн ухаан гарна. Тиймээс тэдний хүссэн гэдэг ерөөсөө зөвхөн абстракт төсөөлөл ба тэднийг хэрэгжүүлнэ гэдэг сөнөөх л гэсэн фури³¹.

Анхааруулга:

²⁹ Хэгэлийн бичсэн номын гарчиг

³⁰ Ариун орд. Антикаас гаралтай бурхадад зориулсан барилга

³¹ Грэкийн өшөө авдаг бурхан

хүсэл: ерөнхий гэдэгээр ерөнхийлөлийн бодолыг тавина- хүсэх намайг ерөнхийлнө –би бодолын зүйл-би байгаа гэдэгээр хэн бодоогүй вэ тэр чөлөөт биш хэн чөлөөт биш вэ тэр бодохгүй. Тиймээс бодол гэдэг ерөнхий ч биш түүний байх ч биш.

Анхааруулга:

α - амитан айснаасаа шалтгаалан орхидог-хүн өөрийнхөө зорилгоор тодорхойлно-өөрийнхөө хүссэн позитив хүсэлээрээ хүснэ-хүн өөрийгөө алж ч чадна.

Амитан нэгатив агуулгатай ба нэгативээр үйлдэнэ.

Хүн зорилгоосоо татгалзана тэгсэн ч гэсэн хүнээрээ үлдэнэ. Хүн хүсэлгүй байх боломжтой мөн өөрийгөө албадуулна.

β - формэл ажиглалтаар зорилгоосоо мөн агуулгаасаа шалтгаалан хүсдэггүй.

γ - хоосоны чөлөөт фиксэлдэг ба түүний абстракц дотор байх тавигдсан-ойлгоцын чөлөөт-бүгд тодорхойлогдсон-ууд-хашлага-хашигдсан.

Формал тодорхойлолтыг шүтэх-тусгал өөртөө изолацлагдсан-тодорхойлолт, тусгал өвдөөхийг тодорхойлох.

Нэмэлт: хүсэлийн энэ элэмэнт дотор би өөрийгөө бүхнээс суллана, зорилгоо орхино, хүн ганцаараа бүгдийг орхиж хаяж болно. Амидралаа ч хаяж боломжтой. Жишээлбэл өөрийгөө ална. Амитан өөрийгөө алж чадахгүй тиймээс тэр нэгативээрээ үлдэнэ. Тэр харийн тодорхойлол дотор зөвхөн дасдаг. Хүн өөрийнхөө цэвэр бодол. Зөвхөн бодолоороо л хүн хүчтэй. Тэгсэнээрээ ерөнхийлөлд очдог ба нэг үгээр хэлэхэд бүх онцгойнуудыг бас бүх тодорхойлолуудыг устгадаг. Энэ нэгатив чөлөөт буюу ойлгоцын чөлөөт нэг тал ни. Гэхдээ нэг талын үргэлж гол тодорхойлолыг өөртөө агуулдаг. Тиймээс үүнийг хаяж болохгүй. Ойлгоцын дутагдал гэвэл нэг талын тодорхойлолоо цорын ганц мөн дээд болгон өргөдөг. Түүхээрээ чөлөөтийн энэ форм элбэг тааралдана. Жишээлбэл Энэтхэгчүүд юуг дээдэлдэг вэ гэхээр зөвхөн өөрөө өөртэйгөө энгийн эдинтититээ барих ба энэ хоосон орон дотор дотооддоо шигдэнэ. Яг л өнгөгүй гэрэлтэй адил. Амидралын бүх ажилаас, бүх зорилгоос, бүх төсөөлөлөөс тэд ухардаг. Ингэж тэд Брахман³² болно. Ингэж төгсгөллөг хүн болон Брахман хоёрын хооронд ялгаа үгүй. Дэфэрэнц бүр энэ ерөнхийлөл дотор устдаг. Конкрэтээр энэ форм политикин болон рэлижний амидралын фанатизм дотор тусдаг. Жишээлбэл Францын хувисгалын үед талэнтүүд болон авторитүүд хоёрын ялгаа устсан. Энэ үед чичрэл, хөдлөл, мөн тэвчээрлэшгүй онцгойгийн эсрэг. Яагаад гэвэл фанатизм абстракцийг хүссэн болохоос дараалалыг хүсээгүй. Хаана тэр ялгааг харна вэ, тэнд тэр тодорхойлолгүй болгож түүнийг устгана. Тиймээс хувисгалын үед ардууд өөрсдийн бүтээсэн институциудаа сөнөөдөг. Яагаад гэвэл институц бүр адилхан гэсэн абстракт өөрийн ухааны эсрэг зогсдог.

Үргэлжилэл бий...
С.Мөнхгэрэл
sa_muugii@yahoo.com

³² Энэтхэгийн шашины шидэт хүч

Зүрх нас ахих дутам сайжирахгүй.
Илүү мууддаг гэмээр.
Ерөөсөө хатуурна.

Чэстэрфиэлд

Зүйгийн тэори

...Үргэлжилэл

4. Үндсэн нөхцөл ба зөвтгөл

Би үндсэн нөхцөлөө³³ боломжийн, анхны статус гэж нэрлэсэн. Яагаад гэвэл түүн дотор зориж буй суури тохиролцоонууд фэйр. Эндээс зүйг фэйрнэс гэсэн нэр гаралтай. Үүгээрээ миний баталгаажуулах гэсэн субэкт тодорхой болсон: Зүйгийн³⁴ тухай төсөөлөл бол ухамсартай бөгөөд мөн зөвтгөх боломжтой. Хэдийгээр ухамсарт хүн үндсэн нөхцөлдөө зарим суури горимуудыг бусдаас зүй гэж зөвшөөрсөн нөхцөлд ч гэсэн. Зүйгийн тухай төсөөлөлийг ялгаварлах ялгаа иймэрхүү нөхцөлүүдэд хүмүүс хэрхэн зөвшөөрөх вэ гэдгээр. Ийм үед зөвтгөх гэсэн асуудал бодолын экспэримэнтээр шийдэгдэнэ: Хүний илрүүлэх илрүүлэл бол гэрээний ситуацид ямар суури горимуудыг ухамсарын хувид зөвшөөрөх вэ гэдгээр. Ингэснээрээ зүйгийн тухай тэори ухамсарт шийдлийн тэоритой хамааралтай.

Хэрвээ зөвтгөлийн проблэмийн ойлголтууд үр шимээ өгвөл бид мэдээжээр шийдэлийн проблэмуудыг тодруулах ёстой. Хэдийд ухамсартай шийдэлийн проблэмд яг таарсан хариу байдаг вэ гэхлээр хэрвээ харилцан талуудын сонирхолууд болон тэдний харицаа холбоонууд хэн хэндээ нээлттэй үед мөн байгаа боломжуудыг сонгох боломжтой үед цаашилбал ямар аргачлалыг шийдэх вэ гэдэг нээлттэй үед гэх мэт болно. Хэрвээ харицаанууд янз бүрээр дүрслэгдэх бол үүнтэй ижил янз бүрийн суури горимууд зөвшөөрөгдөх. Миний хэрэглэж буй үндсэн

³³ Оригинал позиц

³⁴ Зүйтэй байхын квалити: зөвийг, моралийн принципүүдийг, фэйрнэсийг, багтаадаг

нөхцөлийн тухай ухагдахуун зүйгийн тухай тэориг хэрэглэхэд шийдвэрлэх ситуацыг хэрхэн явуулахад философийн хувид тохиромжтой баримтлал.

Тэгэхлээр бид ямыг тохиромжтой баримтлал гэж шийдэх ёстой вэ?

Минийхээр бол тодорхой нөхцөлүүдэд зүйгийн тухай суури горимууд тавигдахад харилцан тохиролцоонууд өгөгдөх ёстой. Энэ гарааны ситуацуудыг конкретжуулахыг зөвтгөхөд тэднийг ерөнхийдөө зөвшөөрөх нөхцөлүүд биелэгдэх ёстой. Нилээд зөвшөөрөгдсөн гэхдээ сулхан уридчилсан нөхцөлүүд онцгой дагавруудыг агуулна. Нөхцөл бүр натураасаа мөн ойлгогдох ёстой. Зарим магадгүй ямар ч үйлчлэлгүй бас тривиалаар тусна. Гэрээний нөхцөл зорисон зорилго тэдгээрийн хязгаарлалт зөвшөөрөгдсөн зүйгийн тухай суури горимыг нийлүүлдэг. Идээл үр дүн ямар баймаар вэ гэхлээр дээрх нөхцөлүүд суури горимуудын нэгэн системийг тодорхойлох мэт. Тэгсэн хэдий ч би хэдийд сэтгэл ханамжтай вэ гэхлээр социал зүйгийн тухай одоогийн чухал төсөөлөлүүд рүү аваачсан дэс дарааллийг гаргасан үед.

Ингэж үндсэн нөхцөлүүдийг тэмдэглэж буй хэвийн биш нөхцөлүүдээс шалтгаалан хүмүүс эндүүрэлд хүрч болохгүй. Цаад санаа энгийн бөгөөд зүйгийн тухай суури горимуудын аргументацуудын болон тэдгээрт ухамсартайгаар тусах бол ухамсартайгаар туссан мөн ерөнхийдөө зөвшөөрөгдсөн суури горимуудыг сонгосон сонголтоор хэн ч натурийн болон нийгмийн гаралаараа илүүд үнэлэгдэж эсвэл дутуугаар дарагдах ёсгүй. Үүнтэй ижил хүмүүс нэгэн ойлголтонд хүрэх ёстой ба хэн ч өөрөө өөрийнхөө нөхцөлд тохируулан суури горимуудыг засварлаж болохгүй. Мөн түүнчлэн өөрийнхөө тав тухын төлөө зүтгэл болон төсөөлөлүүд мөн дур хүслүүд суури горимыг сонгох сонголтонд хэрхэвч нөлөөлж болохгүй. Ерөөс зорилго бол зүйгийн тухай тодорхой асуултуудад зайлшгүй шаардлагатай субэктийг уриднаас танисан ухамсарт үйлдэлүүдийн дараа гарсан суури горимуудыг ч хасах ёстой. Жишээлбэл хүн өөрийгөө баян гэдэгийг мэдэх тохиолдолд зарим татварыг зүй биш гэсэн суури горимыг ухамсартай гэх болно. Хэрвээ хүн өөрийгөө ядуу гэдэгээ мэдвэл дээрхийн эсрэг суури горимуудын төлөө магадгүй үгээ хэлнэ. Дээрх хязгаарлалтуудыг дүрслэхийн тулд ямар ситуацыг төсөөлөх ёстой вэ гэвэл хэн ч уриднаас дээрхи субэктийг мэдэх ёсгүй. Тиймээс хүмүүс хоорондоо ямар ялгаатай вэ гэдэгээ мэдэх ёсгүй. Яагаад гэвэл тэдний хооронд ялгаварлах хандлага хэрэггүй. Ингэж хүмүүс натурийн утгаараа мэдээгүй гэсэн халхавчинд хүрдэг. Энэ ухагдахуун хүмүүст хүндэрэл авчирч болохгүй. Хэдийгээр аргументацууд хязгаарлагдмал гэсэн ч эцсийн эцэст хүн ямар ч үед үндсэн нөхцөлд очих боломжтой хэрэгтэй тэгсэнээрээ хүн дээрх хязгаарлалтуудын хувид зүйгийн тухай суури горимуудыг аргументаа болгох тодорхой аргачлалуудыг хэрэглэх боломжтой.

Хүмүүс үндсэн нөхцөлдөө бүгд адилхан гэсэн сургаал ухамсартай хэрэг. Энэ бол хүмүүс суури горимуудаа сонгоход бүгдээрээ адилхан эрхтэйг хэлдэг. Хүн бүр өөрийн гэсэн саналаа гаргана. Бас түүнийхээ шалтгаануудыг гүйцээнэ. Энэ нөхцлүүд хүмүүс бүгдээрээ адил гэсэн моралийн субэктийг дүрсэлдэг бөгөөд хүн гэдэг утгаараа энх ба зүйгийн тухай тухай төсөөллүүдтэй. Хүмүүс адилхан гэсэн суури горим энэ хоёр дээр тогтоно. Зорилгуудын тухай системүүд үнэлэгдэхгүй. Тиймээс хүн бүрт тогтосон суури горимуудыг ойлгох болон түүний дагуу үйлдэх чадвартай гэдэгийг хүн бүрт уридчилан оноодог. Хүн бүр өөрийнхөө сонирхолын дагуу явах адилхан эрхтэй хэдийгээр натураасаа болон нийгмийн гарал үүсэлээрээ илүүд тоогдож эсвэл дорд үзэгддэг ч гэсэн. Мэдэх шаардлагагүй гэсэн үндсэн дээр ухамсартай хүмүүс дээр зүйгийн тухай суури горим тогтдог.

Үндсэн нөхцөлийн тухай конкрэтоор үзэж буй түүний зөвтгөл өөр бас нэг талтай. Үүний тулд шалгах шалгалт бол сонгох гэж буй суури горимууд бидний уридчилан бодсон зүйгийн тухай төсөөлөлүүдэд тохирч байна уу мөн цаашид өргөтгөсөн байдалд таарч тохирох уу гэдгийг шалгах. Хүний тодорхойлсоноор бол дээрх суури горимуудын хэрэглээ нийгэмийн суури байгуулалтуудыг хэрхэн ялгаж салгах вэ гэдэгт хүргэх ба бид түүнийг одоо интиутив мөн өндөр үнэмшилээр авдаг. Нөгөөтэйгүүр бид эргэлзсэн болон татгалзсан байдлаар ялгаварлах үед дээрх суури горимууд эргэцүүлэн бодсоны дараа зөвшөөрөх шийдлийг олгох ёстой. Зарим асуултуудын хариу бидэнд нэг бол тийм нэг бол ийм гэсэн мэдрэмжүүдийг төрүүлдэг. Жишээлбэл: Шашныг тэвчихгүй мөн арис өнгөний үзэлээс болж гадуурхагдах зэрэг зүй биш гэдгийг бид батална. Бид бас дээрх асуултуудыг анхааралтайгаар судалсан мөн хэний ч талд орохгүйгээр өөрийнхөө дүгнэлтийг өгсөн гэдэгт үнэмшилтэй. Энэ үедээ бид өөрийн сонирхолоо нуун дарагдуулаагүй гэдэгийг өгүүлэх хэрэгтэй. Дээрх үнэмшлүүд бидэнд зүйгийн тухай төсөөлөлд тохирсон анхны төвлөрөх цэгүүдийг олгодог. Гэтэл бид баялаг болон мэдэл хэрхэн зөвөөр хуваарилагдах вэ гэдэгт дэндүү багаар баттай байдаг. Магадгүй энд бид өөрсөдийнхөө эргэлзээг алга болгох методийг хайх ёстой. Тиймээс бид үндсэн нөхцлийг конкрэтоор шалгахдаа түүний суури горимууд хэрхэн бидний үнэмшилтэй тохирох вэ мөн бидэнд шаардлагатай үед хэрхэн заавар өгөх зэргийг шалгах хэрэгтэй. Дээрх ситуацуудыг конкрэтоор үзэхийн тулд хайж буй хайлт төгсгөлөөс хоёулангаас эхлэх. Хамгийн эхлээд тайлбарлахдаа бид тэднийг ерөнхийдөө зөвшөөрөгдөхөөр мөн боломжийн хирээр сулхан нөхцөлд хангалттайгаар тайлбарлана. Цаашлаад бид шалгахдаа дээрх нөхцөлүүд хүчтэй гэдэгийг шалгана тэгснээрээ тэндээс суури горимуудын тривиалчлагдаагүй систем гарах ёстой. Хэрвээ энэ бүтэхгүй бол цаашлаад бид бас л адил ухамсартай уридчилсан нөхцөлүүдийг хайна. Хэрвээ энэ бүтэх бол мөн бидний сайн бодсон

зүйгийн тухай төсөөлөлүүдэд тохирсон суури горимууд өгөгдвөл энэ сайн. Гэвч тэдгээр нилээд зөрүүнүүдийг өгөх магадлалтай. Үүнийг бид хоёр маягаар хийнэ.

Нэг бол бид язгуур нөхцөлийнхөө конкретчилол болон өөрсөдийнхөө өнөө үеийн үнэлэлт дүгнэлтээ өөрчлөх яагаад гэвэл бидний одоогийн төвлөрч буй цэгүүд хүчингүйдэж болох. Бид ингэж нааш цааш хөдлөн нэг бол гэрээний ситуацынхаа нөхцөлийг өөрчилнө. Эсвэл өөр байдлаар бид өөрсөдийнхөө үнэлэлт дүгнэлтээ хийхээ болиж тухайн суури горимуудад али болох тохирно. Ингэснээрээ бид эцсийн үндсэн нөхцлийн конкрет руу очих бөгөөд энэ ухамсартай нөхцөлүүдийг үүсгэж суури горимууд руу аваачих ба ингэж бидний уридчилан бодсон үнэлэлт дүгнэлттэй тоохирно. Энэ төлөвийг би бодолын тэнцвэр гэж нэрлэв. Энэ ямар тэнцвэр вэ гэхлээр бидний суури горимууд болон, бидний ялгаварладаг үнэлгээнүүд тохирч буй тэнцвэр. Энэ бидний бодолын тэнцвэр бөгөөд яагаад гэвэл бидний мэдэхээр бидний ялгаж буй үнэлгээ ямар суури горимуудад таардаг мөн тэр ямар уридчилсан нөхцөлөөс үүсэлтэй вэ гэдэгийг мэднэ. Одоогийн агшинд энэ бүгд замбараандаа орсон. Гэхдээ л тэнцвэрт байдал зайлшгүй стабил биш. Магадгүй гэрээний ситуацуудад зориулсан нөхцөлүүдийн тухай шинэ тохиролцоонууд дээрх тэнцэтгэлийг унагаана. Мөн үүнтэй адил зарим ганцаарчилсан нөхцөлүүд бидний ялгах үнэлгээг өөрчлөх магадтай. Гэхдээ л бид чадах бүхнийгээ одоохондоо хийсэн ба социал зүйгийн тухай ерөнхийлөх болон баталгаажуулах төсөөлөлүүдээ хийсэн. Бид ингэж үндсэн нөхцлийнхөө конкрет руу очлоо.

Мэдээж би энэ бүхий л процедуруудыг бүгдийг зохион явуулахгүй. Тэгсэн ч миний энд гарган тавиж буй үндсэн нөхцлийн конкретчлолыг бодолын алхамуудын гарсан хариу гэж төсөөлөх боломжтой. Энэ бүгд суури горимуудад зориулсан ухамсартай философчилсон нөхцөл бөгөөд мөн түүнчлэн бидний уридчилан бодсон зүйгийн тухай ялгааг хамтруулан нэгэн схэмд оруулах гэсэн оролдлого. Би ямар ч үед анхны гарааны ситуацаа конкретчилох замдаа эвидэнцэд чиглэхгүй, ерөнхий төсөөлөлүүдэд чиглэхгүй мөн тусгай үнэмшилүүдэд чиглэхгүй. Энд яриж буй зүйгийн тухай суури зарчмыг зайлшгүй үнэн гэж би батлахгүй. Мөн тэндээс эх авж болох үнэн гэж ч батлахгүй. Зүйгийн тухай төсөөлөлүүд суури горимуудын уридчилсан эвидэнт нөхцөлөөс эх авахгүй харин түүний оронд өөрийнхөө зөвтгөлүүдийг олон субэктийн санаануудын харилцан түшилцлээс эх авсан ба тэгснээрээ бүгд нэгэн тэорид нэгдэх .

Сүүлчийн тэмдэглэгээ.

Бид тодорхой зүйгийн тухай суури горимууд зөвтгөгдөх боломжтой яагаад гэвэл бүгдээрээ тэгш гэсэн үндсэн нөхцөлд хүмүүст зүй гэдэгийг зөвшөөрдөгийг хэлэх ёстой. Би энд харин үндсэн нөхцөлийн цэвэр гипотез характэрийг дуридсан.

Тиймээс яагаад гэсэн асуулт бидэнд ойр хэрвээ дээрх тохиролцоонууд моралийн ч бай эсвэл өөр суури горимууд ч байсан ч үнэхээр тохиролцоонд хүрэхгүй үүний хариулт бол бид хэрэг дээрээ анхны төлөвийг тайлбарлахад хэрэгтэй нөхцөлийг зөвшөөрдөг. Хэрвээ бид зөвшөөрөхгүй гэвэл магадгүй философийн ойлголтууд бидэнд тусална. Гэрээний нөхцөлийн али ч талуудад шалтгуудтай. Бид суури горимуудын бүхий л нөхцөлүүдийг нухацтай бодсоны эцэст бүгд нэгэн төсөөлөлд хүрнэ шүү дээ гэдэгийг таних явдалыг хэлэх ёстой. Энэ нөхцөлүүд нийгэмд хамтран ажиллахад фэйр дүрэмүүдийн хязгаарлалтууд бий гэдгийг зөвшөөрөхөд бэлэн. Нэг талаас харахад анхны төлөвүүдийн тухай бодолууд нэгэн дүрслэл мэт тэр тухайн нөхцөлүүдийг утгуудыг хамтатгасан мөн тэдгээрийн тухай дүгнэлт гаргахад тустай. Нөгөөтэйгүүр энэ интуитив төсөөлөл бөгөөд түүгээр бид нарийвчлан харахад боломжтой ба мөн нөхцөлийг тодруулахад биднийг шахдаг тэгснээрээ бид тэдгээрийн моралийн холбоосыг ойлгох боломжтой. Бидэнд ямар төсөөлөл хэрэгтэй вэ гэхлээр алсад буй зорилгыг алсаас харуулах төсөөлөл хэрэгтэй. Тэр бидэнд анхны төлөвийг интуитив төсөөлөхөд чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

5. Классик утилитаризм

Утилитаризм³⁵ дотороо олон төрөлтэй бөгөөд түүний тэори сүүлийн жилүүдэд улам л боловсронгуй болж хөгжсөн. Энд би тэр бүх төрөлүүдийн тухай ярихгүй мөн шинээр үүссэн дискусуудын хэр нарийн чанд явагдсан тухай ярихгүй. Харин би зүйгийн тухай тэориг боловсруулна.

Энэ тэори утилитарист бодолыг ерөнхийдөө орлох алитэрнатив бөгөөд тэгсэнээрээ түүний бусад олон төрөлүүдийг орлох алитэрнатив. Миний бодолоор гэрээний тэори болон утилитаризм хоёрын олон субэктийн ялгаа дээрхитэй адил. Тиймээс би зүйг фэйрнэс гэж буйгаа бусад бидний таних интуиционизмын³⁶, пэрфекционизмын³⁷, утилитаризмын хэлбэрүүдтэй жиших. Түүгээрээ би али болох энгийн замаар гол ялгаануудыг гаргаж тавина. Энэ зорилгынхоо дагуу би утилитаризмыг чанд классик сургаалиар дүрслэх хамгийнтод болон хөнгөхөн орох боломжтой формул гэвэл философич Сидвэкийн³⁸ гаргасан формул. Түүний гол санаа бол хэдийд нийгэм замбараатай бас зүй вэ гэхлээр хэрвээ түүний гол институцууд нийгэмийн бүхий л гишүүдэд хамгийнх ханамжийг бий болгох үед. Бидний ажиглалтаар зарим нийгэмүүд ухамсартай гэдэгээсээ илүү утилитарист зүйгийн тухай төсөөлөлүүдийг харуулдаг. Хэн ч гэсэн алдагдалаа нөхөж ашиг

³⁵ Utilitarianism-үйлдэл али болох их хүмүүст али болох их жаргалыг өгөх ёстой гэсэн тэори

³⁶ Intuitionism-интуицээр дүгнэгдэж мэдэгдсэн этикийн принципүүдийн тэори

³⁷ Perfectionism-Юмсыг пэрфект (төгс) хийх сургаал

³⁸ Английн философич

олохын тулд өөрийнхөө сонирхолын дагуу ажиллах эрхтэй. Магадгүй хүн өнөөдөр хохирсон ч хэзээ нэгэн цагт харин ашиг олох гэсэн зорилготой. Ганц хүний хувид бол энэ мэдээж боломжтой хэрвээ бусдыг хохироогоогүй гэвэл. Тэр хүн али болох л хичээж али болох л ухамсартайгаар зорилгоо биелүүлэхийн төлөө. Яагаад нийгэм иймэрхүү маягаар ажиллаж болохгүй вэ гэхлээр өөрөөр хэлбэл яагаад нэг хүнд бүтсэн субэкт олон хүнтэй нийгэмд бүтэхгүй вэ? Ганц бие хүн өөрийнхөө янз бүрийн зорилгод хүрэхийн тулд амидралдаа өөрийн гэсэн хүсэлээ зохиодог. Яг үүнтэй адил нийгэмүүд хүмүүсийнхээ хүсэлүүдийг биелүүлэхийн тулд зохиох ёстой. Ганц хүнд бол дараах суури зарчим бий: өөрийнхөө таатай байдалд али болох бүгэдийг зориулах, хүсэлээ хангах. Харин нийгэмд ямар вэ гэвэл: олон хүмүүсийн тухийг али болох дэмжих, хүсэлүүдийг али болох нийтээр хангах. Ганц бие хүн одоогийн болон ирээдүйнхээ ашиг болон алдагдалуудыг нөхдөг шиг нийгэмүүд янз бүрийн иргэдийнхээ таатай болон таагүй байдалуудыг нөхөх ёстой. Эндээс ямар санаа натурайн зарчимын хувид гардаг вэ гэхлээр ашигтайгийн принцип: хэдийд нийгэм ашигтай вэ гэхлээр институцууд али болох ашигийнхаа нийлбэрүүдийг максим болгох. Тэнд олон хүмүүсийн шийдсэн дүрэмийг ганцаарчилсан хүмүүсийн шийдсэн дүрэмийн өргөтгөл гэдэг. Социал зүй гэдэг бол хүмүүсийн тухтай амидралын төсөөлөлийг нийт нийлбэр гэсэн ухамсартайгаар санаа тавих.

Дээрх санаанууд цааш бодсоны эцэст нилээд үнэмшилтэй болох ёстой. Этикийн хоёр гол ухагдахуун бол нэгдүгээрт зөв бөгөөд хоёрдугаарт сайн.

Энэ хоёроос л моралийн хувид үнэт хүний тухай ойлголтыг гарган тавидаг. Этикчилсэн тэорины структур дээрхи хоёр суури ухагдахуунуудыг хэрхэн тодорхойлсон болон тэдгээр хоорондоо хэрхэн холбоотойгоос хамаардаг. Хамгийнэнгийн харицаа тэлologiesийн тэориг гаргадаг мэт: сайн зөвөөс хамаатай бишээр тодорхойлогдоно. Харин зөв сайныг максим болгох гэдэгээр тодорхойлогдоно. Яг хэлэхэд: институцууд болон үйлдэлүүдийг хэдийд зөв гэдэг вэ гэхлээр тэдгээр өгөгдсөн боломжоос али болох их сайныг гарган авах. Өөрөөр хэлбэл наад захдаа рэал боломжуудтай институцууд болон үйлдэлүүдийн сайнуудтай тэнцүү хэмжээнд сайныг гарган авах. Тэлologiesийн тэоринууд интиутивээр нилээд үнэмшилтэй яагаад гэвэл тэд ухамсрын тухай идэйг бүрдүүлдэг. Эдгээр рационалители максим болгоход оршино. Харин морал дотор сайнуудыг максим болгоход оршино. Хэрэг дээрээ бол юмсыг үргэлж л сайн субэкт гаргаж зохиож болно гэсэн санаа бол тийм ч амар биш.

Энд бид мэдэх чухал зүйл бол тэлologiesийн тэори дотор сайн бол зөв гэдэгээс тусдаа тодорхойлогдсон. Энэ хоёр утгатай. Нэгдүгээрт энэ тэори бидний сайн гэсэн нухацтай бодосон ялгах чадварыг хэлнэ. Ингэж бидний ялгах чадварыг өөрийн

гэсэн класс болгож буй бол нийтэд интуитивээр танигдах ёстой. Ингэснээрээ сайнуудыг максим болгох зөв. Хоёрдугаарт энэ тэори тухайн субэкт сайныг ялгаж харин тэр үедээ зөвийн тухай ярихгүй. Хэрвээ тухтай гэдэг бол цорын ганц сайн гэвэл тухтайг хүмүүс таниж мөн түүнийгээ хэрхэн үнэлэхээ мэднэ. Тиймээс зөвийн тухай киритэрүүдийг ярих шаардлаггүй. Хэрвээ сайнуудыг хуваарилахдаа бараа гэдэгээр үзвэл дээрхи тэори боломжийн хирээр сайнуудыг ихэсгэхийг хэлж буй. Ингэснээрээ тэлологийн ойлголт энд яригдахгүй. Хэрвээ зөв гэдэг ухагдахуунаар хуваарилалтын проблэмийг ойлгох гэвэл дээрхи тэори дотор сайны тухай тодорхойлолтыг оруулаагүй. Класс болгож буй тэлологийн тэоринуудын гэгээтэй болон энгийн талууд биднийг моралийн хувид ялгах чадвараа хоёр класст ангилахыг хэлдэг. Нэг бол өөрөө өөртөө тодорхойлогдсон харин нөгөө бол максимал болохтой хамаатай.

Тэлологийн тэори сайны ухагдахууныг хэрхэн тодорхойлж буйгаараа олон янзын. Хэрвээ түүнийг хүн хүмүүсийн чадвар гэдэгээр янз бүрийн культуруудын төрөлүүдээр авч үзвэл бид түүнийг пэрфэксционизмтой хамаатайгаар ярих. Иймэрхүү төсөөлөлүүдийг Аристотэлийн болон Ницшэгийн номнуудаас олж болно. Хэрвээ сайныг тух гэж тодорхойлох бол тэнд бид хэдонизмын³⁹ тухай ярина. Хэрвээ бид жаргалтай жаргал үгүй гэдэгээр тодорхойлвол эвдэмонизмын⁴⁰ тухай ярих. Ашигтайгийн тухай принципийг би класс гэсэн форумд оруулж буй бол сайныг хэрэгцээнүүдийг хангах хангамж гэж буй бөгөөд магадгүй түүнээс ч илүүгээр ухамсарт хэрэгцээнүүдийн хангамж гэсэн. Эдгээрийг али ч талаас харсан тохирдог ба минийхээр бол гол интэрпритац. Нийгэмд хамтран ажиллаж буй хамтрал хэдийд гэдэгээр тодорхойлогдох вэ гэхлээр тухайн нөхцөлд хүмүүсийн ухамсарласан хэрэгцээнүүдийг али болох ихээр хангахыг хэлнэ. Үүнийг эхлээд харахад ойлгомжтой бас үнэмшилтэй. Тиймээс хэн ч үгүйсгэхгүй.

Утилитарист зүйгийн тухай төсөөлөлүүдийн нэг хачин шинж гэвэл бүх л хангамжуудын нийлбэр ганцаарчилсан хүмүүст хэрхэн хуваарилагдах тэр асуудал ямар ч үүрэг гүйцэтгэдэггүй. Нөгөөтэйгүүр тухайн хүн оногдсон хангамжуудаа хугацааны хувид хэрхэн эдлэх тухай хэлдэггүй.

Энэ хоёр төрөлийн али алинд хуваарилалт гэдэг бол али болох ихээр ханахыг хэлнэ. Аливаа нийгэм өөрийнхөө сайнууд болох эрхүүд, үүрэгүүд, бололцоонууд болон бусад олон төрөлийн тансаг амидрахад чухал хэлбэрүүдийг хэрхэн хуваарилах вэ гэхлээр боломжийн хирээр бүгд л ихийг хүртэх тиймээс ханамжинд төвлөрсөн хуваарилалт бусад хуваарилалтаас илүү талтай. Хэрвээ хүмүүсийн дунд нэг их

³⁹ Hedonism-Баясал болон жаргал амидралын цорын ганц эсвэл үндсэн сайн гэж үздэг доктрин

⁴⁰ Eudaimonism-этикийн зорилго хувийн сайн сайхан ба жаргалтай байх гэж үздэг тэори

ялгаа үгүй бол тэгш хуваарилалт илүү. Эндээс харахад зүйгийн тухай сонирхолтой эсрэг санаанууд гарч буй учир зүйгийн тухай төсөөлөл хүмүүсийн эрхийг болон фрийдомийг хамгаалахын эсрэг ойлголт гарч ирж буй. Гэхдээ л утилитарист хандлага хүмүүсийн ханамжийг ихэсгэх гэсэн үзэлээс нэг их зөрөхгүй бол цаашид хандлага ажээ. Зүйгийн тухай дүрэмүүд ч гэсэн али болох л ашигтайгаар бүгдэд ашигтайгаар хийгдэх зорилготой. Тиймээс нэг бол нөгөөгөөсөө илүү гэж үзэх ямар ч шалтгаан үгүй. Цөөнхийн фрийдомийг зөрчсөнөөр олонхийн тансаглалыг зөрчинө гэсэн ойлголт биш. Үнэндээ бол олонхийн тансаглалын төлөө цөөнхийн фрийдом хасагдах гэсэн шинж байдал цивилизацаар хөгжсөн орнуудад тохиолддоггүй. Зүйгийн тухай дүрэмүүд хүмүүс өөрийнхөө ашгийн төлөө зүй биш байдлыг үүсгэж болохгүй гэдэг. Гэхдээ л үүнийг утилитаристууд моралийн суури зарчимуудын хамгийн нэгдүгээрт тавихыг алдаа гэдэг. Хуви хүн өөрөө өөрийнхөө ханамжийг биелүүлэхийн төлөө явах бол ухамсартай үйлдэл байдагтай ижил нийгэм бүр иргэдийнхээ ашгийг ихэсгэхийн төлөө явах шаардлагатай.

Утилитаризмын хамгийн натурийн шинжтэй зам бол нийгэмийн гишүүн бүрт ухамсартай шийдэл явагдах ёстой гэсэн гол принцигийг хуулбарлах . Тиймээс хэний ч талыг барихгүй ажиглагчийн хувид болон өөрийнхөө мэдрэмжийг илэрхийлж буй хүмүүсийн хувид утилитарист бодолыг түүхээс хамааруулан ойлгоход хялбар. Яагаад гэвэл нийгэм дэх хүн бүрийн ухамсартай шийдэлийг сонгох гэсэн принципүүд хүмүүс али ч талыг бариагүй шүү бас хүмүүс бусдын оронд өөрийгөө тавиж бодсон шүү гэсэн төсөөлөлүүдэд тогтоно. Тиймээс энэ ажиглагчийг бусад бүхий л хүмүүсийн шаардлагатай нийцүүлэн нэгэн нэгдсэн систем болгох ба тэр л олон хүмүүсийг нэгэн бие хүн мэтээр үзнэ. Али ч талыг барихгүй ажиглагч бол хамгийн идэвхтэй төсөөлөх болон сэтгэх чадвартай. Мөн энэ хүн бусдын шаардлагыг яг өөрийнхөө шаардлагатай адил гэсэн ухамсартай хүн тиймээс ийм хүмүүс тухайн систем дотор шаардлагуудын жингийн харицааг барих ба тэдний шаардлагыг мөн идэвхтэй хуули гаргагч социал системийн дүрэмүүдээр ихэсгэх зарчимтай. Энэ шийдэл бол ердөө л үйлдвэрийн дарга үйлдвэртэй хэрхэн хөрөнгө оруулалт хийх вэ мөн ердийн худалдан авагч өөртөө хэрхэн ашигтай худалдаа хийх вэ гэсэн зарчимуудтай адил. Али ч тохиолдолд тухайн хүн өөрийнхөө хязгаарлагдмал барилуудаараа шаардлагаа хангана гэсэн ойлголт. Тэгэхлээр хамтын шийдэл гэдэг бол арга барилаа хэрхэн зөвөөр хэрэглэх вэ гэсэн ойлголт. Иймэрхүү нийгэмийн хамтын ажил хөдөлмөрүүд бол тухайн нийгэмд амидарч буй нэг бүрчилсэн хүмүүсийн шийдэл гаргах принципүүдийг тэлдэг. Ингэж али ч талыг баривчдаггүй бусдыг сэтгэдэг ажиглагчийн хувид бүхий л хүмүүс нэг л хүн шүү дээ гэсэн нэгдсэн үйлдэлд хүргэдэг. Утилитаризм тэгэхлээр нэг бүрчилсэн хүн бүр янз бүрийн шүү гэдэгийг чухалчилдаггүй.

Монгол ухагдахууны тайлбар

Зөв - юу зүйтэй, сайн, тохиромжтойгийн дагуу байхыг хэлнэ

Сайн- моралийн эрдэмүүдийг болон онцуудийг эзэмших

Үргэлжилэл бий...

Sanchir788@yahoo.com

Марта Нуссбаум (Martha C.Nussbaum)

ЗҮЙ БА САЙН АМИДРАЛ

... Үргэлжилэл

4. Сайны тухай эрчимтэй вагэ концэпц

Хэрэвээ бид сайныг урдуурчилах гэвэл бидэнд сайны тухай концэпц хэрэгтэй. Энд харин либэралчууд эргэлздэг. Яагаад гэвэл сайны тухай биечлэн төсөөлсөн төсөөлөл бүр политикчсон бодол руу оруулдаг. Зарим төсөөлөлүүдийг хэтэрхий нэг талын инструменталчилж түүнийг шийдсэн иргэд л авч харин бусад юу ч үгүй хоцордог шүү дээ л гэдэг. Иймэрхүү концэпцууд патрианал. Яагаад гэвэл тэдгээрийн тэндэнц амидралын зарим шинж төрхүүдийг дэмжиж, заримыг дэмждэггүй. Түүнээс гадна либэралчууд Аристотэлчуудын сайныг биечилж буй өөрөөр хэлбэл субстанцалж буй шийдэлийг хүмүүсийн суури төсөөлөл гэж буй метафизик хандлагатай гэсэн. Яагаад гэвэл сайны тухай иргэд янз бүрийн төсөөлөлтэй бөгөөд тиймээс политикин зөвшилцөлд хүрэх чадваргүй гэдэг. Тиймээс аристотэлчууд юуг харуулах ёстой вэ гэхээр сайны тухай ухагдахуун ямар агуулгатай мөн хаанаас гаралтай болохын хувид ямар нөлөөтэй вэ гэдгийг харуулах ёстой.

Аристотэлчуудын сайны тухай концэпц Роуллсын сул тэоритай адил сулхан биш. Яагаад гэвэл тэр хүмүүсийн сайн амидралд хэрэгцээтэй олон төрөлийн хэрэгсэлүүдийг тоочдоггүй. Харин хүмүүсийн амидралын янз бүрийн салбарт буй хүмүүсийн амидралын зорилгуудыг тодорхойлдог. Энэ концэпц эерэг утгынхаа хувид нилээд таамаглаж буй. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр конкретээр үзэхэд олон спэцикатуудыг зөвшөөрдөг ба тэгсэн хэдий ч Аристотэлын хэлсэнээр сайн амидралын дүр төрхийг илэрхийлж чаддаг. Нэг үгээр хэлбэл тэр дээрхи зорилгын ерөнхий дүрсийг схэмчилдэг. Хэдийгээр агуулгынхаа хувид таамагласан ч гэсэн рэалынхаа хувид тэр ашигтай. Аристотэлчууд судалгаандаа юуг зөв гэдэг вэ гэхээр таамагласан хэллэг зөв байвал тод хэлсэн буруугаас илүү гэдэг. Тиймээс бид нийгэмийн политикин асуудалуудад эрчтэй таамагласан тэорийг хэрэглэдэггүй ч ихэнхидээ тодорхой гэхдээ буруу хариулт авдаг.

Эрчтэй тэори либэралчуудын хэлсэнээр метафизик биш. Энэ тэори нийгэм дэхи хүмүүсийн үнэтүүдийн тухай ойлголттой хамаагүй биш. Энэ бас метафизикийн болон шашины традицад тулгуурлаагүй тэори биш. Тиймээс энэ тэори үнэтүүдийн тухай ойлголтыг хүчтэйгээр тавидаг ба түүхийн дотоод агуулгатай. Түүнээс гадна энэ тэори али болох л бүгдийг хамаруулахыг хичээдэг ба хүмүүс хоорондоо шашины болон метафизикийн ялгаанаасаа хамаарахгүйгээр хэн хэнийгээ танин мэдэж мөн хүлээн зөвшөөрхийг хэлдэг. Бидний харж буйгаар энэ тэорины гарал хүний л концэпцийг илэрхийлнэ. Энэ концэпц Аристотэлийг шүүмжилэгчдийн хэлснээр метафизик биологид суурилаагүй харин янз бүрийн цаг хугацаанд болон янз бүрийн орон зайд болсон хамтын домог болон түүхүүдэд суурилсан ба тэдгээр юу илэрхийлдэг вэ гэхээр дотны болон гадны хүмүүст хүн гэдэг хэнийг илэрхийлдэг. Энэ концэпц хүмүүсийн өөрийн интэрпрэтаки болон өөрийгөө илчилж буй процессуудын үр дүн бөгөөд сайэнсын ухамсар дээр биш харин дээрхи түүхүүд дээр тулгуурласан фантазуудаас гаралтай. Миний түүрүүчийн Аристотэлийн этикийн тухай номонд хүмүүсийн хоорондын дээрх процессыг юу гэж тодорхойлсон бэ гэхээр: нийгэмийн гишүүд өөрсдөдөө болон хүүхэдүүддээ хүний амидралаар амидрах ямар учир утгатай болохыг тодруулсан. Дээрхи түүхийн чухал чадвар юу вэ гэвэл хэдийгээр хүмүүс бие биенээсээ хол амидардаг ч бие биенийгээ адилхан хүн шүү гэж танин мэдэх. Аристотэлийн бичсэнээр: хүмүүс гэрээсээ гараад хол явах үедээ бусад хүмүүсийг хараад хоорондоо хэр адилхан мөн ямар нэг байдлаар садан төрлийн холбоотой гэдгээ мэдэрдэг. / Никомахын этика. 1155 a 21-22/ . Дээрхи эрчтэй таамагласан тэори бас л иймэрхүү хүмүүс хоорондоо садан төрөл шүү гэдэгийг илэрхийлдэг. Энэ тэори нилээд ерөнхий: яагаад гэвэл энэ тэори хүмүүсийн амидралын тодорхой аспектиуд онцгой утгатай гэдэг. Түүнгүйгээр бид өөрсөдийгөө болон бусадыг танихдаа бид хэн байна вэ гэдэгээ таних боломжгүй. Энэ тэори хүмүүс бид хаана мөн хэзээ мөн хэрхэн амидарч буй амидралын ялгаатайг илэрхийлдэг ба өөр өөрсөдийнхөө төрөлийн нэгэн гишүүд шүү дээ гэдэгээ танин мэддэг.

Эрчтэй таамагласан тэорины суури идэй бид хүний амидралын ерөнхий форм болон структууудыг яриж буй шүү дээ гэсэн түүхийг хэлдэг. Бид дараах асуултыг ингэж тавиж бас ингэж хариулдаг: хүн гэдэг төрөлөөр амидрах өөрөөр хэлбэл амитан болон бурхан хоёрын завсар амидрах юу гэсэн утгатай бэ? Энэ хүн хэдийгээр байгалиас тусдаа ч мөн байгалиас хамааран амидарна. Энэ идэй бидэнд ямар төсөөлөлийг өгдөг вэ гэхээр дэлхий дээр хүн гэж амидрах ямар утгатай бэ? Хэрэвээ хүн өөрсдийгөө дээдэс эсвэл доодос гэсэн орон зайд шилжүүлнэ гэвэл бид хүнээ болино. Энэ зөвхөн үлгэр домогт л бичигдэж өнөөг хүрчээ. Хүн биш амитан эсвэл бурхан гэсэн үлгэр домгууд бидний ямар фантазууд мөн ямар асуултууд вэ

гэхээр: нэгэнт л бурхан хүн дүрстэй бол хүмүүс бидэнтэй адилхан хүн гэхгүй бурхан гээд байгаа бэ? Энэ мэтээр хүн бид өөрсөдийгөө хэн гэдэг тухай суралцдаг.

Жишээлбэл Грекийн олимпийн бурхадуудын тухай тоолж барахгүй олон түүхүүдийг бичсэнээр тэдгээр хүнтэй адил зүс царайтай ба зарим бас хүнтэй адил хүсэлтэй, дур сонирхолтой. Гэхдээ тэдгээр үхэшгүй үүрдийн бөгөөд мөн тодорхой зэрэглэлээр хөдлөшгүй. Бид эдгээр дүрслэгдсэн бурхадуудыг төсөөлөх гэвэл бидний хооронд ямар зааг байна вэ гэдэгийг асуух бөгөөд ямар амидралын хэв маягуудыг төсөөлөх боломжтой. Тэгсэнээрээ хүний амидралын тухай ойлголттой болох . Жишээлбэл: Циклопэн гэдэг бурхан хүнтэй адил дүр төрхтэй хэдий ч бусдаас алслагдсан, зожиг амидрах ба тиймээс бусадтай хамтрах болон бусадтай харилцаанд ордоггүй. Үүнийг хүн өөрийнхөө амидралтай харицуулан юу гэж ойлгох вэ гэхээр тэдгээр тэгээд хүн биш гэж үү?

Ийм байдлаар би цааш судлая. Иймэрхүү түүхүүд бусад ард түмэнүүдийн соёлуудад ч тааралдана. Хүний тухай бид энд эцэсийн эцэст нэгэн теорид хүрэх ёстой бөгөөд тэр теори бидний хүний утгыг зөвхөн улс орны дотор ч биш бусад ард түмэнүүдэд зөвшөөрөгдөхөөр тийм теори шаардлагатай. Хэрэвээ тийм биш бол бидний гайхалыг төрүүлээд зогсохгүй дараах асуултыг тавина. Тэгэхээр ямар шинж төрхүүдээр хүмүүс биднийг адилхан гэдэг вэ? Ямар шинж төрхүүдээр хэдийгээр бид ойрхон ч гэсэн адилхан бэ? гэсэн асуултыг тавина.

Шинж төрхүүдийг жагсаасан жагсаалтын хуудас ямар ч л гэсэн нээлттэй байх ёстой. Яагаад гэвэл бидний шинж төрх гэж байсан зүйлээс ялгаатай зүйлс шинээр нэмэгдэж, ялгаанд хамаагүй зүйлс тэр хуудаснаас хасагдах ёстой. өөрөөр бид бас зарим шинж чанаруудыг бусад нийгэмүүдийн хүмүүсээс шаардах ёсгүй бөгөөд яагаад гэвэл тэр хэт явцуурах боломжтой. Бидний энэ хуудас Аристотэлийн зарим хуудасуудтай адил философийн системчилсэн теори биш харин бидний төсөөлөлүүдийн нэгтгэл бөгөөд харин тодорхой дүрэм, горим биш түүний оронд хэн хэндээ анхаарал тависан амидралын чухал салбаруудыг удирдах ёстой интуитив ойртолт . Энэ хуудас зөвхөн интуитив биш бас гэтэрогэн. Яагаад гэвэл энэ хуудас бидний зөрчилөөс холдуулсан хил хязгаартай мөн чадвараа нээх боломжийг агуулдаг. Энэ тийм ч гайхалтай биш яагаад гэвэл бидний хүний тухай анхны төсөөлөлүүд чадварыг болон дур сонирхолыг агуулсан. Энэ цэгтээ бид эргэн очих бөгөөд юуг харуулах вэ гэхээр энэ политикийн хувид ямар нөлөөтэй вэ гэдэгийг харуулна.

Энд би хүний амидралыг амидрал гэж нэрлэхэд юу юу шаардлагатай тухай дүрслэхийг хичээв.

5. Эрчтэй вагэ концепцийн төвшин А: хүмүүсийн конститутив нөхцөлүүд буюу хүний амидралын формуудын суури структур.

Үхэл

Хүн бүрийн өмнө үхэл бий. Хүмүүс амидралынхаа тодорхой нэг цаг үед үхэлийг өмнөө ирсэнийг мэддэг. Хүн үхнэ гэдэг хүний амидралын бусад бүхий л үйл явцыг тодорхойлно. Үүний хажуугаар бүх хүмүүс үхэлийн эсрэг хандлагатай. Хэдийгээр хүмүүсийн амидралд тохиолдох янз бүрийн явцуудад хүмүүс үхсэн дээр гэдэг ч хэрэгдээрээ хүмүүс амидрахыг л хүсдэг. Лукрэтус ч гэсэн анхны үхэхчийнхээ хувид нилээд айж бас зовж, амидралынхаа амтат гэрэлийг унтраадаг. Хэрэвээ бид үхэшгүй нэгэн биеттэй тааралдана гэвэл бидний амидралын хэв маягаас ялгаатай гэж үзэх бөгөөд бидний амидралын нэг хэсэг гэж хэлэхгүй. Үүнтэй адил үхэх ч хүн үхэлээс зугтахгүй. Цаашид амидрахгүйгээр үхэх гээд байвал бас л бидний гайхалыг төрүүлнэ.

Хүний бие

Бид амидралынхаа турш өөрийн гэсэн бие дотороо амидардаг. Тиймээс хүний нийгэмд бид биеийнхээ боломжууд болон гэмтэлүүдийг хэзээ ч бусдын бие мэт эдлэхгүй. Энэ л бидний өөр гэхээсээ илүү адилхан гэгдэх биеүд дотороо нутаглах ба тэдгээр бидэнд боломжуудыг ч олгоно. Мөн боломжууд ч бүтэхгүй. Бид заримдаа өөрийнхөө биед хэт дассанаар бусад биеээс ялгаатайгаа амархан мартаж мөн биднийг боломжоо биелүүлэхэд эсвэл биелүүлж чадахгүй байхад бие ямар их үүрэг гүйцэтгэдэгийг амархан мартдаг. Бид хэн хэнийгээ таниж байгаагийн шалтгаан хүн бүр хаа нэг газар амидарсан. Мөн али нэг зан заншилд хамаарагддагийн гэрч. Тиймээс энэ гэрч хүний биеийн характэруудаас болон бусадын биеэс хэрхэн ялгаатайг илэрхийлнэ. Биеэрээ хүн хэрхэн мэдэрч буй традицаас хамааралтай. Харин бие өөрөө бол традицаас хамааралгүйгээр үүссэн ч хүн бидэнд хил хязгаар болон адил талуудыг мэдрүүлдэг.

Хүмүүсийн мэдэрч буй мэдрэмжүүд хэр их биеээс хамаардаг вэ гэсэн асуултын талаар мэдээж олон саналын зөрөлдөөнүүд бий. Үүнд метафизик багагүй үүрэг гүйцэтгэнэ. Тиймээс би метафизик биш характэруудынх хувид энд метафизикийн дуалистуудын зөвшөөрсөнөөр юуг биетэй хамааруулдаг тухай дурдая. Харин нилээд маргаантай мэдрэмж болон бодолын тухай сэдэвүүдийг тусад авч ярилцана. Тиймээс би дуализмын тухай ярихгүй.

- 1. Өлсөх ба Цангах: Идэх ба уух шаардлага.** Хүн бүр амидрахын тулд иднэ, ууна. Хэдийгээр хүнс тэжээлийн хэлбэр хоорондоо зөрөөтэй ч бүх хүмүүс

ижил төрөлийн зүйлс иддэг. Хэдийгээр ард түмэнүүд хоорондоо ялгаатай ч идэж ууссанаа шингээдэг ходоодны ажиллагаа ижилхэн. Түүнээс гадна хүн бүр аливааг шаардсан дур хүсэлтэй. Юунд дурлаж юуг хүсэх мэдрэмж тодорхой нэг хэмжээнд хүрээд ирэхээрээ тухайн култураас буюу ард түмэнээс шалтгаалан өөрчилөгдөнө. Зарим ард түмэнүүдийн дур хүсэл үнэхээр хүний биеийн шаардсан шаардлагатай тохирдоггүй. Тэгсэн хэдий ч ард түмэнүүдийн хооронд нилээд их ижил төсөөтэй талууд бий. Гэхдээ л хүмүүс ерөнхийдөө өлсөж, цангахаас шалтгаалан зовохыг хүсэхгүй. Аристотэлийн ажигласанаар хэн нэг хүн өлсдөггүй бас цангадаггүй гэвэл өөрөөр хэлбэл юу ч иддэггүй, юу ч уудаггүй гэвэл ийм хүнийг юу гэж шүүх вэ гэхээр хүнээс хол хөндий гэнэ. / Никомахын этик 1119 а 7-10/.

2. **Өөрийгөө хамгаалах шаардлага:** Эртнээс яриж ирсэн домогуудын нэг сэдэв бол хүн нүцгэн тиймээс арчаагүй бөгөөд хэврэгхэн. Юуны эсрэг вэ гэхээр халууны эсрэг мөн хүйтэний эсрэг мөн бусад элэмэнтийн эсрэг. Хүн төрөлхтөний түүхийг харахад хүмүүст юу шаардлагатай, хүн хэн бэ гэдэгийг хэрхэн амархан мэдэх жишээнүүд олон. Жишээлбэл: үстэй дээл болон байлдааны танкууд бидэнд юуг хэлдэг вэ гэхлээр хүн өөрийгөө хамгаалах ямар их шаардлагатайг сануулдаг. Тэр л бидний амидралд хэрэгтэй шаардлагууд хүнийг халуунаас, борооноос, салхинаас, цаснаас болон хүйтэнээс мөн жавараас хамгаалдаг.
3. **Сэксийн дур:** Хэдийгээр сэксийн дур идэж уух болон өөрийгөө хамгаалах шаардлагатай адил эрчтэй биш ч гэсэн хүний амидралын нэгэн шинж. Аристотэл түүнийг хүний шаардлагуудын нэг гэж үзээд хэрэвээ тэр дутагдах бол түүнийг хүн байна гэхээс зааглан үзэх хэрэгтэй гэжээ. Иймэрхүү жишээ хүмүүс бид өөрсдөөсөө л ялгаатай бол хүн мөн үү гэсэн асуулт тавидаг.
4. **Хөдөлгөөн:** Эрт дээр үеэс л эхлээд хүмүүс өөрсдийгөө өдгүй, хоёр хөлт гэсээр иржээ. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр хүний амидралын хэв маяг али нэг газараас нөгөө газарт хүрч чадах хөдөлгөөнд оршино. Хүн зөвхөн багаж хэрэгсэлийн тусламжтайгаар биш өөрийнхөө төрсөн биеэрээ нэгээс нөгөө рүү хөдөлнө. Хүмүүс хөдөлгөөнд дуртай. Тиймээс хөдөлгөөнийхөө чөлөөг алдахыг хүсдэггүй. Хэрэвээ хүн төрөхөөсөө авахуулаад үхтэлээ хаашаа ч хөдлөхгүй гэвэл мэдээж өвчиний шаардлагаар биш. Тийм хөдөлгөөнгүй хүнийг хүн гэхгүй. Тиймээс ямар ч хөдөлгөөнгүй амидралыг хүний амидрал гэх боломжгүй.

Баярлах ба өвдөхийг эдлэх чадвар

Өвдөх болон баярлахыг эдэлдэг гэдэгээрээ бүх хүмүүс адилхан. Хэдийгээр тухайн културууд болон ард түмэнүүд түүнийгээ илэрхийлж буй хэлбэрүүд тодорхой нэгэн зэрэглэлд хүртэлээ ялгаатай. Түүнээс гадна өвдөхын эсрэг болон өвдөхөөс айх байгалиас гаралтай дутагдал ба түүнийг ажихад хүн түүнийг сураагүй бололтой. Хэрэвээ али нэг нийгэмийн гишүүд өвдөхөөс айхгүй гэвэл тэднийг хүний нийгэмээс гадуур гэж хэлэх .

Мэдрэмж, Төсөөлөл, Бодол гэх мэт чадварууд

Бүх хүмүүс мэдрэдэг мэдрэлийн эрхтэнүүдтэй бас аливааг төсөөлөх мөн бодох чадвартай. Мөн шийдэх чадвартай. Аристотэлийн метафизик номондоо бичсэн алдартай өгүүлбэр хүн бүр мэдлэгийн төлөө зүтгэнэ. Энэ чадварууд хамгийн үнэтэй. Эндээс гарах нэг асуулт бол дээрхи чадваруудаа гэмтэлээр эсвэл сааталаар алдалаа гэвэл ийм хүмүүсийг тэгээд хэн гэх вэ? гэсэн асуулт. Гэхдээ л бид аливаа нэг нийгэмд хүмүүс мэдрэх чадваргүй, төсөөлөх чадваргүй, мөн бодох чадваргүй гэвэл тийм нийгэм бидэнд ямарч харагдсан бай хүний нийгэм гэхгүй.

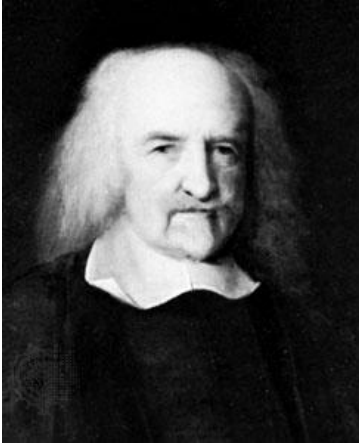
Нялх хүүхэдийн хөгжил

Хүн бүр төрөхдөө өлсгөлөн ба нялх төрж зөвхөн л бусадын тусламжанд амидарч эхлэн мөн хэн нэгэний ойртолт болон холдолтоос хамааралтайгаа мэдрэнэ. Хэдийгээр ингэж амидралыг адилхан эхэлцгээдэг ч хүүхэдийн хүсэл болон сэтгэл цааш бүрэлдэн тогтоход тухайн ард түмэнүүд ялгаатайгаар нөлөөлдөг. Тиймээс сэтгэлийн хөдөлгөөн өөр өссөн ард түмэний хүүхэдүүд бусдаас ялгагдана. Тиймээс яагаад ялгаатай вэ гэдэг цаанаа гүн утгатай. Түүнийг маргах явдалгүй. Жишээ: нялх хүүхэдийн шаардлагыг Сигмунд Фройд судалсан, мөн Миланы Клайн нялх хүүхэдийн өвдөлт, өнчирөлт болон сэтгэлийн онцлогуудыг судалсан. Тэдний хэлсэнээр хэдийгээр ард түмэнүүд ялгаатай традицтай ч хүн гэдэг утгаараа нялх хүүхэдүүдийн хооронд бага ялгаа ажиглагджээ. Хэрэвээ бид хэзээ ч нялх хүүхэд байж үзээгүй мөн хэзээ ч тэд бусдаас хамааралтай, бусадын шаардлагатай, мөн бусад руу хандлагатай байж үзээгүй гэвэл тийм хүмүүсийг бид хүний амидралаас хол гэх . Ямар ч л гэсэн бидний төрөл гэхгүй.

Үргэлжилэл бий...

Б. Гансүх
Brothers_3399@yahoo.com

Томас Хоббэс

**“Лэвиатан”
буюу
сүмийн ба иргэний төрийн бодис, форм ба
хүчирхийлэл**

Үргэлжлэл...

Хэсэг 1: Хүний тухай

Бүлэг 4: Хэлний тухай

*Номын хэвлэлийн сэдэл хэдий гэниал⁴¹ боловч, түүнийг үсэгний сэдэлтэй харицуулбал хэвшмэл бус гэх зүйл огт үгүй. Гэхдээ, хэн анх үсэгний хэрэглээгээ нээсэн бэ гэдэг тодорхой бус. Хэлэхдээ, Феницийн хаан *Агэнор* -ын хүү *Кадмос* анх Грекд оруулсан гэдэг. Энэ бол өнгөрсний талаарх санамжийг цааш өгөх, тэрчлэн дэлхийн хоорондоо алслагдах нутагаар бутарсан хүн төрөлхтөнийг холбоход ашигтай сэдэл. Хэлний, тагнаан, уруулын болон бусад ярианы багажуудаас, үүгээр мөн л энэ хөдөлгөөний санамжид үйлчлэгдэх олон ялгаатай авиан тэмдэгтүүдийг хөгжүүлэхийн тулд ялгарах ондоо хөдөлгөөнүүдийн анхааралтай ажиглалтаас түүнийг хийхэд хялбар байсангүй. Гэхдээ энэ бүх сэдэлүүдийн хамгаас шижир, хамгаас ашигтай ни нэрнээс эсвэл нэрлэгээнүүдээс, тэрчлэн холбоосуудаас бүрдэх хэлэнд⁴² байсан. Түүнтэй хүмүүс өөрсдийн бодолуудыг тэмдэглэдэг, хэрвээ тэд өнгөрцөн бол, бас хоорондоо харилцан ашигийг болон дискуссд илтгэдэг бол тэрнийг буцааж дуддаг. Тэрэнгүйгээр хүмүүсийн дунд төр ч, нийгэм ч, гэрээ бас энх⁴³ үгүй байхсан - арслан, баавгай ба чоно дундаас огт илүүдэхгүй. Хэлийг анх бүтээсэн ни *бурхан* өөрөө байв, *Адам* өөрт харуулсан бүтээгчидийг нэрлэдэг шиг*

⁴¹ гайхамшигтай;

⁴² ярианы хэл;

⁴³ *engl.*: peace;

сургав, яагаад гэхлээр уг эдэд бичиг цааш явахгүй. Гэхдээ энэ түүнийг амид биетийн туршлага, үзэл, тэрчлэн хэрэглээг санал болгосон боломжид дүйцэхүйц нэрнүүд олшруулахын тулд, мөн түүнийг ойлгомжтойгоор хийж чадагдахаар байн байн тэр төрөлөөр холбохын тулд энэ үйлдэлд хүргэхэд хангалттай байв. Ингэж тэрээр хугацаа өнгөрөх тутам хэлнээс ийм ихийг яг нэг илтгэгч эсвэл философичид зайлшгүй шиг, хэрвээ бас үгээр баялаг бус ч өөрт хэрэглэж чадахаар эзэмшинэ. Яагаад гэвэл би бичигт *Адамд* бүх фигурийн⁴⁴ нэрс, тоонууд, масс,⁴⁵ өнгө, чимээ, төсөөлөл ба харилцаануудыг сургагдсан шиг, ахиад цөөвтөр үгсийн болон илэрхийлэлүүдийн нэрс бүгд хэрэгтэй гэгдэх *нийтлэг, өвөрмөц, тиймлэсэн, үгүйсгэсэн, асуусан, хүссэн, төгсөшгүй*, харин бүгдээс бага хэрэгтэй *бодит*,⁴⁶ *интэнционалити*,⁴⁷ *квидитас*⁴⁸ болон бусад юу ч хэлдэггүй сургуулийн үгс мэт шууд эсвэл шууд бус ч салгагдаж болохуйц юуг ч олж чадашгүй.

Адам болон түүний араас ирэгсэдээс эзэмшигдсэн бас олшруулагдсан бүхий хэл нийт хүмүүс бурханы гараар түүний өмнөх хэлэнд цохигдсон мартагтай хаягдалын төлөө тэр мөчид *Бабэлийн* цамхагт эргээд гээгдэв. Тэд үүгээр ертөнцийн ялгаатай хэсэгүүдэд бутраахад албадлагдсан тул зайлшгүй маягаар тухайн хугацааны хэлнүүдийн ялгаатай ни тэдгээрээс цааш бүх сэдэлүүдийн эх гэгдэх гачигдал тэдэнд сургасан шиг, мөн хугацааны явцад хэлнүүд хаа сайгүй үгсээр баялаг хөгжсөнд ирэх ёстой байв.

Нийтлэгдээ, хэл бидний оюунд тоглогдох үгээр илэрхийлэгдсэн эсвэл бидний бодолын дараалал үгийн дараалалаар шилжигдэх бодолтод хэрэглэгдэнэ, мөн энэ хоёр шалтгааны улмаас. Нэг ни бол бидний бодолын дараалалын дүрслэлт. Тэд бидний санамжаас амархан гулсана, тэгээд бидэнд шинэ ажил хийнэ, гэхдээ тэдгээрээр тэмдэглэгдсэн үгсийн тусламжтайгаар эргээд санамжид буцаад дуудагдах чадвартай. Ингэж нэрнүүд эхлээд санамжийн *анзаарах* эсвэл *таних* тэмдэгт хэрэглэгдэнэ. Ингэснээр олон хүмүүс хэрвээ нөгөө л үгсийг хэрэглэвэл харилцан холбогдол, мөн үгсийн замбараагаар тэд нэг бүр эдийн дор юуг төсөөлж эсвэл тэдгээрийн тухай юу бодож, түүнчлэн юу хүсэж, юунаас эмээж эсвэл ондоо нэг сэтгэлийг агуулах ни ойлгогдох боломжтой. Үүнээс үүдэлтэй уг хэрэглээнийхийг *тэмдэгт* гэж нэрлэдэг. Хэлний өвөрмөц хэрэглээний төрөлүүд ни дараах: Нэгдүгээрт, бид бодлогоширолтоороо дурын, одоогийн эсвэл өнгөрсөн юмны шалтгааныг олох бас юу бидний танихуйгаар одоогийн эсвэл өнгөрсөн юмсыг авчирч эсвэл нөлөөлж чадах тэдний тэмдэлэсэн - товчхондоо, бэлэнүүдийн эзэмшилт. Хоёрдугаарт, бусадад бидний эзэмшсэн танихуйг харуулах, ондоогоор хэлбэл харилцан зөвөлгөө бас сургалгаа. Гуравдугаарт, харилцан туслалцааг боломжтой болгох үүднээс бидний хүсэлийн бас бидний санаархалыг бусадад таниулах. Дөрөвдүгээрт, бид баясал эсвэл чимэглэлд гэм үгүй шинжээр бидний үгстэй наадахдаа бидэнд бас бусадад таалагдах болон баярлуулах.

Энэ хэрэглээнд мөн буруу хэрэглэгээний дөрвөн төрөлүүд харяалагдана. Нэгдүгээрт, хэрвээ хүмүүс үгсийн ганхсан утгаас болж тэдгээрийн бодолыг буруу тэмдэглэвэл. Үүгээр тэд хэзээ ч төсөөлөөгүйг өөрсдийн төсөөлөл мэтээр

⁴⁴ биеийн шэйп;

⁴⁵ жин;

⁴⁶ entity;

⁴⁷ зориуд;

⁴⁸ гол чанар;

тэмдэглэгдэнэ, мөн ингэж өөрсдөө андуурцгаадаг. Хоёрдугаарт, тэд үгсийг шилжигдэх утгаар хэрэглэхдээ, энэ юу гэсэн үг вэ гэвэл, өөрт уридчилж харагдах ондоо нэг учирт, үүгээрээ бусадыг андууруулахад хүргэнэ. Гуравдугаарт, хэрвээ тэд үгсээр ямарвааг өөрсдийн хүсэл мэтээр тайлбарлавал, хэдий тэр ни биш ч гэлээ. Дөрөвдүгээрт, хэрвээ тэд тэднийг харилцан гэмтээхийн тулд хэрэглэвэл. Яагаад гэвэл натур дайсанаа гэмтээж чадахын тулд зарим ни шүдээрээ, зарим ни эвэрээрээ, мөн зарим ни гараараа зэвсэглэсэн амид биетүүдийг, хэрвээ бид түүнийг хэлээрээ гэмтээвэл энэ зөвхөн хэлний буруу хэрэглэгээ - яагаад гэхлээр үүнд бидний үүрэг болгох тэр заавар хэн нэгэний талаар яригдана. Энэ кэйсд⁴⁹ гэмтээлт биш, харин сайжруулах хүмүүжүүлэлт.

Хэл хэрхэн санамжид шалтгаан болон дараалалд үйлчлэх төрөл ба шинж нэрүүдийн болон тэдгээрийн *холбоосуудын* өгөлтөд бүрддэг.

Ганц нэг нэрүүд бол *өөрийн нэрүүд* бөгөөд ганцаар цор ганц юмд хамаарна, *Пэтэр, Йоханнэс, энэ хүн, энэ мод* гэдэг шиг. Заримууд ни олон юмстай *нэгдмэл, хүн, мори, мод* гэдэг шиг. Хэдий зөвхөн нэг нэр боловч, эдгээрийн нэг бүр ни тэдгээрийг бүгдийг хамтад ни авч үзвэл *ерөнхий* гэж нэрлэгдэх ялгаатай ганц юмсын нэр. Тэгэхлээр ертөнц дээр нэрнээс өөр юу ч ерөнхий биш, яагаад гэвэл нэг бүрчлэн нэрлэгдсэн юм болвол индивидуал⁵⁰ бас ганцаар.

Тэдгээрийн квалити⁵¹ эсвэл ондоо нэг акцидэнц⁵² дахи ижилсэлээс болж олон юмсад ерөнхий нэр өгөөгдсөн. Мөн өөрийн нэр зөвхөн цор ганц юмны төсөөлөлд нөлөөлөх зуур ерөнхий нэрс олоны нэг бүрчилснийг санана.

Ерөнхий нэрсийн ганц нэг ни томоохон, бусад ни багавтар бүслүүр эзэмшинэ, хэдийгээр томоохон ни арай багавтар томыгоо бүслэвч, мөн ганц нэг ни ижил бүслүүрээс болон харилцан хамардаг. Ингэснээр жишээлбэл *бие* гэгдэх нэр *хүн* гэдэг үгнээс илүү өргөн утга эзэмших ба хамруулдаг, түүнчлэн тэд харилцан хамруулдаг тул *хүн* бас *ухамсартай* гэгдэх нэрүүд ижил бүслүүрийнх багтаамж. Гэхдээ бид энд нэг нэрийн дор грамматикд шиг үргэлж нэг үг, гагцхүү заримдаа ондоогоор бичихэд олон үгс хамт, ойлгогддоггүйг анхаарах ёстой. Яагаад гэвэл эдгээр бүх үгс: *Хэн өөрийн үйлдэлүүдэдээ улсынхаа хуулиудыг анхаарна*, үгийн *шударга* шиг нөгөө л утгыг илэрхийлэх зөвхөн ганц нэрийг бүтээнэ.

Бид цаашдын болон нягт утгын нэрийг оруулснаар бид тооцоололтыг оюунд зураглагдсан юмсын дагавартайгаар тооцоололт руу нэрэлгээний дагавартайгаар хувиргана. Жишээлбэл, хэрвээ огт яриж чаддаггүй хэн нэгэн, хэл үгүй дүлий төрсөн ба энүүгээрээ үлдэх нэгэний нүдний өмнө гурвалжин тавиад, мөн үүнд баруун өнцөгт фигурийн булан шиг хоёр баруун өнцөгтийг, ингэснээр тэр өөрийн бодлогоширолоор гурвалжингийн гурван өнцөгт нөгөө хажууд байрлах хоёр баруун өнцөгтүүдтэй ижил байхаар адилтгал явуулж бас олж чадна. Харин түүнд өмнөхөөсөө хазайсан формтой⁵³ ондоо нэг гурвалжинг харуулбал тэрээр шинээр зүтгэл гаргалгүй энэ гурвалжины гурван өнцөгт мөн л ялгаа үгүй нэрлэгдсэнтэй адил эсэхийг мэдэж чадахгүй. Харин хэн нэгэн үгнүүдэд хэрэглэхэд бэлэн бол энэ тэнцүүлэл талын уртарга ч биш, түүний гурвалжингийн бусад онцгойгоос ч дагасан

⁴⁹ хэсэгчилсэн ситуац;

⁵⁰ ганцаарчилсан хүн;

⁵¹ чанар;

⁵² бүтэцийн зүй;

⁵³ хэлбэр;

биш гагцхүү зөвхөн шулуун талуудыг болон гурван өнцөгтийг эзэмшсэн, мөн энэ бүх байхаар хэрэгээс яагаад тэр үүнийг гурвалжин хэмээн тэмдэглэсэнийг анзаарна, ингэж тэр мэргэнээр ерөнхий дүгнэлтэнд очсон, өнцөгтийн энэ тэнцүүлэл нэг бүрчилсэн дурын гурвалжинд бүрдэж, мөн түүний нээлт энэ ерөнхий хэрэглээнд баригдсан ерөнхий төгсгөлд ирнэ: *Гурвалжин бүрт гурван өнцөгүүд хоёр тэгш өнцөгттэй тэнцүү*. Ингэснээр нэг ганцаарчилсан кэйсд гаргасан гаргалгаа ерөнхий дүрэм шиг тэмдэглэгдсэн ба санамжид хадгалагдана, бидний оюунд тоглогдох хугацааны болон суурингийн тооцоололт чөлөөлөгдсөн бол биднийг бүх оюуны ажилд, гэхдээ нэгдүгээрхийг тооцолгүйгээр, мөн энэ *энд* ба *одоо* үнэн гэдэгээр хийгдсэн *бүх хугацаануудад* бөгөөд *бүх* газарт үнэн гэж нөлөөлөхийг салгадаг.

Гэхдээ бидний бодолын тэмдэглэлд үгсийн хэрэглээ тоонуудад хаана ч ийм нээлттэй биш. Натураасаа *нэг, хоёр бас гурав* шиг тоот үгсийн эгнээн дараалалыг ямарваа нэг натураасаа сулхан этгээд хэзээ ч цээжлэж чадаагүй, хэдий нэг бүр хонхны цохилтыг тэмдэглэж бас тэрүүхэнд дохиж эсвэл нэг, нэг, нэг гэж хэлэвч, тэр хэзээ ч хэдэн цагийг цохиж буйг мэдэж чадахгүй. Мөн эдгээр тооны нэрнүүд хэрэгтэй биш хугацаа мэт тусах ба тоолохыг хүссэн үед нэг гарынхаа эсвэл хоёр гарынхаа хуруунуудыг хэрэглэхийг нэхэмжилсэн хүмүүс. Мөн үүнээс нэг бүрчлэх ардуудад зөвхөн арван тоот үгс байдаг ни үүдэлтэй ба ганц нэгд бол зөвхөн тав, тэгээд дараагаар эргээд урдаасаа эхэлнэ. Хэрвээ арав хүртэл тоолж чадах хэн нэгэн, тоонууд эгнээгээрээ бус хэлэгдсэн ч, тэрээр төвлөрөлөө гээгээд хэзээ бэлэн болохоо мэдэхгүй. Тэрээр нийлбэр гаргахад, түүнчлэн хасахад, мөн бусад бүх тоон үйлдэлүүдийг үйлдэх чадамж илүү бага болно. Тэгэхлээр үгс үгүй бол тоонуудаар тооцоолох, тэрчлэн нөөцөд эсвэл хүн төрөлхтөн тансаглалын тооцооломжид зайлшгүй хэмжээнүүдээр, хурдуудаар, хүчүүдээр болон бусад юмсаар ямар ч боломж үгүй.

Хоёр нэрүүд бие биетэйгээ дараалалд эсвэл баталгаанд холбогдсон бол, жишээлбэл яг: *Хүн бол амид биет*, эсвэл: *Хэрвээ энэ хүн бол, энэ мөн амид биет*, тэрчлэн хоёрдугаар нэр *амид биет* эхний нэр *хүн* утгачилсан бүгдийг утгачилна, тэгсэний дараагаар баталгаа эсвэл гаргалгаа *үнэн*, ондоо тохиолдолд *худал*. Яагаад гэвэл *үнэн* ба *худал*, хэлний атрибут болохоос юмсын атрибут биш. Хаана хэл үгүй байна, тэнд *үнэн* ч, *худал* ч үгүй. *Эндүүрэл* хэдийд өгөгдөх вэ гэвэл бидний хүлээсэн зүйл ирээгүй үед яаж хэрвээ онодоггүй юуг⁵⁴ хүлээвэл эсвэл болоогүй юуг таамагласан бол байж чадна, гэхдээ эдгээр кэйсуудын алинд ни ч хүн бусадад үнэн биш гэж гомдоллох боломж үгүй.

Бидний баталгаануудад *үнэн* гэдэг нэрсийн зөв дараалалд бүрдвэл, цэвэр *үнэнийг* хайсан хэн нэгэн зайлшгүй маягаар түүгээр хэрэглэгдсэн нэг бүрчлэх нэр утгачилагдах ба түүнийг тохиромжтой байранд байрлуулахыг санах ёстой, эсвэл харин тэрээр үгсэд шувууны урхин дахи шувуу шиг хэлхээс болвол: хэдий их тонгочино, төдий чинээгээр тэр цавуудагдана. Тиймээс гэомэтрт (бурханы өнөөг хүртэл хүнд өршөөлт бэлэглэсэн цорын сайэнсд⁵⁵) үгсийн утгыг тогтоохоос эхэлдэг. Утгын энэ тогтоолтыг *дэфиниц*⁵⁶ гэж нэрлэх ба түүнийг тоолохын эхэнд тавидаг.

⁵⁴ *engl.*: thing;

⁵⁵ мэдлэг судлал;

⁵⁶ тодорхойлолт;

Үүнээс, уридын авторуудын⁵⁷ дэфиницүүдийг шалгах үүднээс болон тэдгээрийг хэрвээ анхааралгүй байрлуулсан байвал нэг бол сайжруулна, үгүй бол өөрөө тэдгээрийг байрлуулах үнэн мэдлэгт тэмүүлэх хүн бүхэнд ямар зайлшгүй ни илэрнэ. Яагаад гэвэл дэфиницүүдийг буруу хэрэглэх эндүүрэгсэд цаашлах тооцоололттойгоор үржигдэх ба хүмүүсийг тэдний эцэст ни харсан ч гэсэн, гэхдээ тэдний алдааны суури байрлах байрнаасаа шинээс тоололгүйгээр зайлуулж чадашгүй дахин шинээр тоолж чадалгүй эргэн учирахуй руу дагуулдаг. Тиймээс тэдгээр номонд найдагсад олон жижиг нийлбэрүүдийг томовтор болгож тоолдог хүмүүс шиг жижиг нийлбэрүүд зөв тоологдсон уу эсвэл үгүй юу гэдэгийг анхааралгүйгээр үйлддэг. Тэд сүүлд алдааг харах ба тэдний эхний суури ухагдахуунуудадаа эргэлздэггүй, ингэснээр тэд шийдэл хүргэх замыг хардаггүй, гагцхүү номнуудынхаа - каминаар орж ирээд нэг өрөөнд түгжигдсэн мэтээр үзэх шилэн цонхны басамжлах гэрэл рүү, яагаад гэвэл тэдэнд ямар замаар орж ирсэнээ тунгаах ойлголт дутмаг тул нисч очоод байдагтай адил намуухан дэвэх шувуунууд шиг нисээд өнгөрөхтэй өөрсдийн хугацааг зарцуулна. Ингэж хэл эхлээд нэрүүдийг зөв дифиницлэхэд хэрэглэгдэнэ: үүн дотор бүх сайэнсуудын эхлэл байрлана. Мөн түүний эхний буруу хэрэглэлгээ буруу хэрэглэгээ худал эсвэл ямар ч дифиниц өгдөггүй буйд оршино. Үүнээс бүх худал бөгөөд учир дутмаг номнуудын ауторитигийн танихуйнуудыг, харин өөрсдийн бодлогоширолоос авах бус, тийм хүмүүсд хоосон сургаалиуд үүснэ, мөн мэдлэггүйчүүдийн дор үнэн сайэнстай танил дээр ни зогсож буйнууд мэт мэдлэггүйчүүдийн дунд аваачдаг. Яагаад гэхлээр мэдлэггүйдэл үнэн сайэнс ба эндүүрсэн сургаалиуд хоорондын дунд байрладаг. Натураасаа мэдрэхүй ба төсөөлөлийн чадал хариуцлага үгүй, анзаарал үгүй, хэнэггүйчүүдийн золиос болдоггүй. Натур өөрөө эндүүрэхгүй, тиймээс тэдгээрийн үгийн баялагийн хэмжээнээс шалтгаалаад хүмүүс нэг бол илүү билигтэй, үгүй бол дундажаас илүү солиотой болцгооно. Уншиж бас бичиж чадахгүй хэн нэгэн төдий чинээ бага онцгой билигтэй эсвэл онцгой танхай болж чадна - гэхдээ, түүний санамж өвчинөөр эсвэл муу эрхтэнүүдийн бүтэц муутгана. Яагаад гэвэл үгс гэдэг зөвхөн тооцоолоход хэрэглэгдэх билигтэнгүүдийн тооны хүрд. Тэд мөнгө ба *Аристотэл, Цицэро, Томас* -ын эсвэл ямар нэг ондоо сургааличийн, хэрвээ энэ зөвхөн хүн л бол, ауторитигийн араас үнэлсэнээр танхайчууд.

Нэрүүдийн зүйл бол бүгд тооцоонд оруулагдах нэг тооцоонд шинжлэгдэх, мөн нэг нийлбэрт тоологдох эсвэл нэг нэгнээсээ хасагдах боломжтой бөгөөд нэг үлдэгдэл гарна. Ромчууд мөнгөн тооцоог “*рационэс*”, тооцоололтыг “*рациоцинативо*” гэж нэрлэсэн бөгөөд бид юуг тооцоонууд эсвэл тооцооны дэвтэр *постууд* гэж тэмдэглэнэ, түүнийг тэд “*номина*” хэмээн нэрлэжээ, энэ ни *нэр* гэсэн үг. Үүнээс тэд “*рацио*” үгийн утгыг бүх ондоо нутагуудаар тэлсэн тооцоолох чадамжид тусгадаг. Грекчүүд *хэл* болон *ухамсарт* зөвхөн “*λόγος*” үгийг хэрэглэдэг. Тэднийг бодсон гэхгүй ч, *ухамсар* үгүй хэл гэж байдаггүй гэдэг, гагцхүү эсрэгээрээ, хэл үгүй бодолт гэж байхгүй. Бодолтын актыг тэд *сэллогизм* гэнэ, юу хэллэгээс нэг ондоог утгачилах дагаваруудын тоолох гэсэн утгатай. Адил юмс харагдахуйц тооцоход ялгаатай акцидэнцүүдтэй болвол тэдний нэрүүд янз янзаар хэрэглэгдэнэ. Хамаарах болж чадах болохоор тэдгээрийн нэрүүд энэ ялгааг харуулахын тулд ялгаатай

⁵⁷ бүтээл туурвигч;

хандагдах бөгөөд зааглагдана. Нэрүүдийн энэ ялгаа дөрвөн классд⁵⁸ эргээд хуваагдах боломжтой.

Эхлээд, нэг юм *матэри*,⁵⁹ эсвэл *биет* гэдэгийнхээ хувид харагдахуйц тооцоологдож чадна, яг л *амид*, *мэдрэмжтэй*, *ухамсартай*, *халуун*, *хүйтэн*, *хөдөлгөөнт*, *тайван* мэт. Энэ бүх нэрүүдээр *матэри* эсвэл *бие* гэгдэх үг илэрхийлэгдэнэ, яагаад гэвэл бүх нэрүүд матэрийнх тул.

Хоёрдугаарт, нэг юм бид түүнд буйгаар төсөөлөх акцидэнц эсвэл квалитигийн харагдахуйцаар тооцоонд тавигдаж эсвэл хэрэглэгдэж чадна, жишээлбэл, *энэ хөдөлж буй* учир, *энэ ийм урт* учираас, *энэ ийм халуун* учираас гэх мэтчилэн. Ингээд дараагаар бид багахан өөрчлөлтөөр эсвэл юмсын нэрнээс хандалтаар хөдөлж биднээр авч үзэгдэх акцидэнц нэр ба *амидтай* гэхийн оронд *ами*, *хөдөлдөгтэй* гэхийн оронд *хөдөлгөөн*, *халуунтай* гэхийн оронд *халалт*, *урттай* гэхийн оронд *уртарга* тоолно. Энэ бүх нэрүүд матэри эсвэл биетээр хоорондоо ялгагддаг акцидэнцийн бөгөөд чанарын нэрүүд. Тэднийг *абстракт нэрүүд* гэнэ, яагаад гэвэл матэрийн тооцооломжоос тусгаарлагдах тул, гэхдээ матэриэс өөрөөс биш.

Гуравдугаарт, бид өөрсдийн биеийн чанаруудаар тооцоолдог, хэдий дараах зааглалуудтай учравч: Хэрвээ бид жишээлбэл, аливааг харвал, тэр юмтай өөртэй ни тооцоолдоггүй, гагцхүү төсөөлөлд буух тэрний тусгал, өнгө ба идэйтэй, мөн хэрвээ бид аливааг сонсвол, зөвхөн бидний зураглал эсвэл чихээр дамжуулагдах ба бүтэх сонсогдсоны төсөөлөлөөс бий болох сонсолт эсвэл чимээ. Тэдгээр ни бидний төсөөлөлийн нэрүүд.

Дөрөвдүгээрт, бид өөрсдөө нэрүүдээр ба *хэлний формуудаар* тооцоолох ба дурсахдаа тэдгээрийг гаргана, бас нэр өгдөг. *Ерөнхий*, *унивэрсал*, *онцгой*, *олон утгатууд* гэдэг нэрүүдийн нэрүүд билээ. Харин *баталгаа*, *асуулт*, *тушаал*, *хүүрнэл*, *сэллогизм*,⁶⁰ *наминчлал*, *үг хэлэх* болон олон бусад хэлний формын нэрүүд. Мөн эдгээр ни орших биет эсвэл оршиж буйгаар төсөөлөгдөж болох тийм, эсвэл орших эсвэл биетүүдийн, эсвэл үгсийн ба хэлний формуудын сэдэгдэх чанарууд натурт бүрдэх эсвэл хүний оюунаас сэдэгдэж болох аливааг тэмдэглэх зориултаар үйлчлэх *ээрэг* нэрүүдийн ялгаатай артууд.

Сөрөг гэж нэрлэгдэх ондоо нэрүүд ч гэсэн бий. Тэд бол үг асуултанд яригдах юмсын нэрүүдийг дүрслэнэ хэмээн илэрхийлэгдэх тэмдэгтүүд, яг эдгээр үгс шиг: *Юу ч биш*, *хэн ч биш*, *төгсөшгүй*, *сургаашгүй*, *гурав бол дөрөвөөс бага* гэх мэтчилэн. Тэгсэн ч тэд тооцоололтын тооцоололт бас сайжруулалтад хэрэглэгддэг, мөн бидний санамж дахи уридын бодолуудыг дууддаг, яагаад гэвэл тэд бидэнд зөв биш хэрэглэгдсэн нэрүүдийг хэрэглэхгүй байхаар шалтгаанжуулдаг, хэдийгээр өөрсдөө юу ч нэрлэдэггүй ч гэлээ.

Бусад бүх нэрүүд бол юу ч илэрхийлдэггүй цуурай, тэрчлэн хоёр янзын арт бий. Нэг ни, хэрвээ тэд шинэ, бас тэдний утга дэфиницээр тайлбарлагдсан тохиолдолд илэрнэ. Энэ арт схоластикэр⁶¹ болон эндүүрсэн философичидоор нөлөөлөгдсөн илүүдэлд байсан.

⁵⁸ ангилал;

⁵⁹ анхдагч биет;

⁶⁰ тоолох;

⁶¹ Догматик сургуули болох үсэгчлэн зааж, асуулт тавиж маргахыг хоридог сургалт;

Нөгөө арт ни, хэрвээ нэг нэрийг зөрчилтэй бас тохиролцох утгын хоёр нэрнээс бүтээвэл, яаж нэр *бие үгүй биет* эсвэл *бие үгүй субстанцтай*⁶² ижилийг, мөн олон бусадыг утгачилвал байна. Баталгаа хэрвээ үргэлж худал бол тэдгээрийн хос бүтэцийн хэсэгүүдийн нэгдэл нэг нэрд ерөөс үгүй гэсэн утгатай. Жишээлэх маягаар *дөрвөн өнцөгт бол бөөрөнхий* гэдэг худал баталгаа, тэгэхээр *бөөрөнхий дөрвөн өнцөгт* гэдэг үг ямар ч утга үгүй, гагцхүү хоосон л нэг цуурай. Хэрвээ эрдэм цутгагдаж эсвэл агааржуулагдаж чадна гэж хэлэх ни худал бол *цутгагдсан* эсвэл *агааржуулагдсан эрдэм* гэх үгс яг адил абсурд⁶³ бөгөөд *бөөрөнхий дөрвөн өнцөгт* шиг л юу ч хэлэшгүй. Тийм болхоор чи барагалж латин эсвэл грэк гаралтай нэрнээс бүтээгдсэн учир битүүлэг бас юу ч илэрхийлдэггүй үг онохгүй. Франц хүн бидний аврагчийн тэмдэглэлд *парол*⁶⁴ гэсэн нэрийн ховор сонсдог бол *вэрб*⁶⁵ -ийг харин тогтмол. Гэхдээ *вэрб*, *парол* хоёр нэг ни латин, нөгөө ни франц үг гэдэгээрээ ялгагдахаа болисон.

Хэрвээ хүн яриаг сонсоод бодол хийлээ гэвэл, мөн энэ яраны үгнүүдийн нэр тэдгээрийн тэмдэглэлд тухайн яриан үгсийг болон тэр яриаг ойлголоо гэж хэлдэг, яагаад гэвэл ойлгох гэдэг ярианаас шалтгаантай төсөөлөл. Тийм болхоор хэл хүний өөрийн хувийн, миний мэдсэнээр ч гэсэн, түүнд ойлголт ч гэсэн хувийнх. Тийм болоод абсурд бөгөөд худал баталгаанууд, ерөнхий бол ойлгогдоггүй, хэдийгээр олонхи ойлгосон гэдэг ч, тэд эдгээр үгсийг аяархан давтах эсвэл цээжлэсэн бол ойлгосон мэт сонсогддог.

Илэрхийлэлүүдийн артуудад, татагдалууд, хөндийрэлүүд бас хүний оюуны ядалууд тэмдэглэнэ, мөн тэдгээрийн хэрэглээгээ бас буруу хэрэглээг би ядалуудын ажиллагааг ярихад хүрнэ.

Бидэнд нөлөөлөх иймэрхүү юмсын нэрүүд, энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр, бидэнд таалагдах бас таалагдахгүй байх, *ганхах* утгат бүхий хүмүүсийн жирийн яриануудад, яагаад гэвэл юм бүх хүмүүст ч, бүх үеийн нөгөө хүмүүст ч, ижил маягаар нөлөөлдөггүй. Бүх нэрүүд бидний төсөөлөлийг тодорхойлох зорилготойгоор оруулагдсан болхоор, бас бидний бүх афэкууд зөвхөн төсөөлөлүүд болхоор, биднийг нөгөө л юмыг ялгаатайгаар төсөөлөхөд тэднийг ялгаатайгаар нэрлэхэд бараг татгалздаггүй. Натур өөрөө бидний төсөөлсөн нөгөө л болж хоцровол бидний ядалын бүгд өнгөөр будагдах мэт, яагаад гэвэл бид зааглагдсан биеийн бүтэц болон уридаас дүгнэлтийн суури тэднийг ондоогоор ялгаварладаг. Тиймээс хүн бодохдоо үгэндээ анхаарах ёстой, зөвхөн тэдний натураас авах бидний төсөөлөлийг дүрслэхгүй ч гэлээ, мөн ялгаа үгүй натур, татагдал ба жишээлбэл эрдэмийн бөгөөд муу зуршилуудын нэрүүдийг хэлэх тэдгээрийн сонирхол.⁶⁶ Нэгийг ни *цэцэн*⁶⁷ гэнэ, нөгөөг ни *айдас*⁶⁸ гэж нэрлэнэ, нэгийг ни *хэрцгий*,⁶⁹ нөгөөг ни *зүй*⁷⁰ гэнэ, нэгийг ни *үрэлгэн*,⁷¹ нөгөөг ни *өгөөмөр*,⁷²

⁶² матэри, эд, матэриал;

⁶³ батлах боломж үгүй, үнэмшсэн хэллэг;

⁶⁴ parole;

⁶⁵ verbe;

⁶⁶ engl.: interest;

⁶⁷ engl.: wisdom;

⁶⁸ engl.: fear;

⁶⁹ engl.: cruelty;

⁷⁰ engl.: justice;

⁷¹ engl.: prodigality;

нэг ни хүний *эрхэм*,⁷³ нөгөө ни *ичгүүр*⁷⁴ хэмээн тэмдэглэнэ, гэх мэт. Тиймээс эдгээр нэрүүд хэзээ ч бодохуйн үнэн суури байж чаддаггүй. Энэ бас метафэрууд⁷⁵ ба зурагт хэлцийн хэрэглээнүүдэд үйлчлэлтэй. Тэдгээрийн ганхах утга нээлттэй тул аюул багатай, бусад нэрүүдэд энэ кэйс бус ч.

Үргэлжлэл бий...
(gankhulug@yahoo.com)

⁷² engl.: magnanimity;

⁷³ engl.: gravity;

⁷⁴ engl.: stupidity

⁷⁵ зүйрлэл;

**Ядуурах нэр хүндийг гутаахгүй
Харин баяжих гутаана.**

Боккачио.

Мартин Хэйдэггэр \ M. Heidegger\

Байх ба хугацаа

В. Фэномэнологийн өмнөх ухагдахуун

Фэномэний бас логосын интэрпрэтацлахад юу гарсан бэ гэдэгийг конкретоор одоочилоход дээрх гарчигаар юу илэрхийлсэн бэ тухай дотоод хамаарал нүдэнд бууна. Фэномэнологи гэсэн илэрхийлэл Грекээр дараах формултай: $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\nu\ \tau\acute{\alpha}\ \phi\alpha\iota\acute{o}\mu\epsilon\nu\alpha$ ⁷⁶. $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\nu$ дараахыг хэлдэг $\acute{\alpha}\lambda\omicron\phi\alpha\acute{\iota}\epsilon\sigma\theta\sigma\alpha\iota$ ⁷⁷. Гэтэл фэномэнологи дараахыг хэлдэг: $\acute{\alpha}\lambda\omicron\phi\alpha\acute{\iota}\epsilon\sigma\theta\sigma\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\ \phi\alpha\iota\acute{o}\mu\epsilon\nu\alpha$. Үүнийн тайлбар: өөрөөсөө яаж харуулсаныг л харуулдаг. Тиймээс ингэж л харуулсан. Судалгааны формал утга фэномэнологи гэсэн нэрийг өгдөг. Ингэж дээрх формчилсон максимын илэрхийлэл гарсан: бодит руу ойртдог.

Фэномэнологи гэсэн гарчиг ондоо утгатай ба тэологи гэх мэт тэмдэглэгээнээс ялгаатай. Яагаад гэвэл тэологи тухайн сайэнсын зүйлүүдийг бодит гэдэгээр нэрлэдэг. Фэномэнологи судалгааныхаа зүйлийг ч нэрлэдэггүй мөн бодитуудынхаа сэдвийг ч характэрчилаагүй. Энэ үг зөвхөн яаж вэ гэдгийн тухай чиглэл өгсөн ба энэ сайэнсд юу яригдах тухайг илэрхийлсэн. Фэномэнийн сайэнс дараахыг хэлдэг: юмсыг иймэрхүүгээр нэгтгэх мөн тэдгээрийг дуридах шууд тайлбарлах болон шууд баримтлах хоёроор хийгдэнэ. Үүнийг таутологийн илэрхийлэлээр дискриптив⁷⁸ фэномэнологи. Дискриптивийн утга төрөлөөр явагдах жишээлбэл ботаникийн⁷⁹ морфологи⁸⁰ биш. Яагаад гэвэл энэ гарчиг прохибитив утгатай: нэг үгээр хэлэхэд бүх баримтжуулаагүйнүүдийн тодорхойлолыг зай авахуулах. Дискриптивийн характэр өөрөө логосын специфик утга ба бодит гэдэгээрээ фиксчилэгддэг⁸¹. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр фэномэнуудийг тааралдсан төрөлүүд дээрх сайэнсын тодорхойлолуудад хүргэгдэх. Формалаар юу зүйтэй вэ гэхээр формалчилсан болон бүдүүлэг фэномэни ухагдахуунууд Байгаа-нуудын тайлбарлал бүрийг хэрхэн харагдсан гэдэгээр фэномэнологи гэж нэрлэдэг.

Формалчилсан фэномэний ухагдахуун фэномэнологичилсоноор формалчилагдахгүйн тулд дээрх бүдүүлэгээс хэрхэн ялгагдах вэ? Фэномэнологийг харуулж буй тэр юу вэ? Хамгийн онцгой утгаараа фэномэн гэж нэрлэгдэх ёстойнууд тэгээд юу вэ? Түүний илэрхийлэгдсэн тайлбарын зайлшгүй сэдэв юу вэ?

⁷⁶ $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\nu\ \tau\acute{\alpha}\ \phi\alpha\iota\acute{o}\mu\epsilon\nu\alpha$ - cover twilight, бүрэнхий бүрхүүл

⁷⁷ $\acute{\alpha}\lambda\omicron\phi\alpha\acute{\iota}\epsilon\sigma\theta\sigma\alpha\iota$ -тусгал

⁷⁸ Дискриптив-descriptive-дүрслэл

⁷⁹ Ботаник-ургамал судлал

⁸⁰ Морфологи- мэргэжилийн үгс

⁸¹ Фикс-онох, оновчтой.

Илэрхийгээр иймэрхүү эхлээд болон ихэнхдээ харуулаагүйнүүд эхлээд болон ихэнхдээ харуулсануудын эсэргээр далдлагдмал. Гэхдээ эхлээд бас ихэнхдээ харуулсанууд юунд хамаатай вэ гэхээр өөрсдийн утгатай ба шалтгаантай.

Юу далд үлдсэн бэ эсвэл буцаад нуувчиндаа орсон бэ эсвэл зөвхөн өөрийгөө хувирч харуулдаг зүгээр л энэ эсвэл тэр гэсэн Байгаа-нууд биш харин өмнөх ажиглалтууд харуулсанаар эдгээр Байгаанууд-ын Байх. Мэдээж ингэж нуугдсанаар мартагдаж мөн түүний тухай асуултууд бас түүний утга орхигдоно. Ингэж онцгой утгаараа өөрийн бодитын шаардлагаар фénomэн болохын тулд фénomэнологи зүйл гэдэгээр сэдэвчилэгдсэн баригдсан.

Фénomэнологи нэг үгээр хэлэхэд онтологийн сэдэв юу байх ёстой гэсэн рүү орох төрөл мөн баримтлах гэсэн төрөл. Онтологи зөвхөн фénomэнологи гэдэгээр боломжтой. Фénomэний фénomэнологичилсон ухагдахуунууд өөрийгөө харуулах гэдэг утгаараа Байгаа-гын Байх гэж нэрлэгдэх ба мөн түүний утга, модификацууд болон дэриуатууд. Тиймээс өөрийгөө харуулах дурын нэгэн харуулсанууд биш ба мөн тусгал ч биш. Байгаанууд-ын Байх түүний “цаана” гэсэн юу⁸² бөгөөд тэр юу тусаагүй.

Фénomэнологийн фénomэнүүдийн цаана ерөөсөө фénomэн болох ёстойнууд зогсох ба тиймээс нуугдмал. Тиймээс фénomэнүүд эхлээд бас ихэнхдээ өгөгдөөгүй тул фénomэнологи шаардлагатай. Нууцлагдах гэдэг фénomэний эсрэг ухагдахуун.

Фénomэний боломжит нуугдалуудын төрөл янз янзын. Фénomэн нууцлагдсан гэдэг утгаараа ерөөсөө нээгдээгүй. Түүний тухай мэдэх ч үгүй мэдэхгүй биш ч үгүй. Тиймээс фénomэн тэгэхэр булагдсан байх боломжтой. Тиймээс нэг удаа өмнө нээгдсэн харин дахиад нуугдмал болсон. Энэ тотал болох боломжтой ба дүрэмээрээ нээгдсэнүүд харагдаж буйнууд ба гэхдээ тэд зөвхөн туяа. Хэдий хир туяарсан бэ төдийгөөр Байх. Энэ нуугдмал хувирал гэдэгээрээ элбэг бас аюултай. Яагаад гэвэл энд мэхлэх ба хуурах боломжууд гарна. Иймэрхүү боломжтой гэхдээ бууритай гэдэгээрээ хучигдсан Байх-ын структуууд болон түүний ухагдахуунууд тухайн систэм дотор өөрийн эрхээ авах ёстой. Тэдгээр ингэж конструктив барицалдаагаараа тухайн систэмдээ цаашидын зөвтгөл хэрэггүй мэт бөгөөд тодорхой мэт. Тиймээс дэдукцийг гарцаа болгодог.

Нуугдмал өөрөө далд гэдэгээр эсвэл булагдсан гэдэгээр эсвэл хувирсан гэдгээр яригдах тайлбарлагддаг ч дахиад хоёр дахин боломжуудтай. Гэнэтийн нуугдмал ба зайлшгүй нуугдмал юу гэсэн үг вэ гэхээр хэрхэн нээгдсэн бэ гэдэг төрөлдөө шалтгаанчилагддаг. Үндэсээрээ бүтээгдсэн фénomэнологичилсон ухагдахуун болон

⁸² Юу-something-монгол ухагдахууны тайлбараас харна уу

өгүүлбэр хэрхэн төрөлөө орхисон ондоогоор хэлбэр илчлэгдсэн боломж дотор тайлагнасан хэллэгүүд. Тэдгээр хоосон ойлгоц дотор дамжуулагддаг ба ингэсэнээрээ бууритайгаа алдаж, чөлөөт хөвсөн тэйзүүд болдог. Үндэсээрээ барицтайнуудын хатуурсан болон барицгүйжсэн боломжууд фénomэнологийн тухай конкрет ажилууд дотор байрласан. Тиймээс энэ судалгааны хүндрэл юу вэ гэхээр түүнийг түүний өөрийн эсрэг позитивоор критиклэх.

Байх-ын болон Байх структуруудын тааралдах төрөл фénomэний модус дотороо фénomэнологийн зүйлүүдийг эхлээд олох ёстой. Тиймээс анализын гарц ба фénomэн рүү орох орц болон нуугдмалуудын дундуур туучсан туучилт өөрсдийн мэтодын баталгааг шаарддаг. Фénomэний оригэнэр бас интиутив, нэгтгэл ба экспликацийн идэй дотор гэнэтийн, зүгээр бас бодоогүй харцуудын гэнэнүүд зогсдог.

Фénomэнологийн хүрээлсэн өмнөх ухагдахууны хөрсөн дээр “фénomэнал” ба “фénomэнологчилсон” тэрминүүдийн утгуудаараа фиксчилэгдэх боломжтой. Фénomэнал гэдэгээр фénomэний тааралдах төрөл доторх өгөгдсөнүүд ба эксплицүүд нэрлэгддэг. Тиймээс фénomэнал структурын тухай яридаг. Фénomэногичилсон гэдэг тайлбарласан бас экспликацласан төрөлүүдэд хамаардаг бүгд хамаатай ба тэдгээр энэ судалгаанд шаардагдсан ухагдахуунуудыг гаргадаг.

Яагаад гэвэл фénomэн фénomологчилсон ойлголтоор үргэлж Байх-ыг хэлж буйнууд тул Байх өөрөө Байгаа-гын Байх тул Байх-ыг чөлөөлөхөөс өмнө Байгаануудыг зөвөөр гаргах хэрэгтэй. Тиймээс эдгээр түүнд хамаатай орцын төрөлөөр харагдах ёстой. Ингэсэнээрээ бүдүүлэг фénomэний ухагдахуун фénomэнологчилолоороо хэрэгцээтэй болно. Жишээчилсэн Байгаа-гын фénomэнологичилсон баталгааны өмнөх даалгавар юу вэ гэвэл аналитикт зориулсан гарц гэдэгээрээ дээрхийн зорилгоос үргэлж тэмдэглэгдэнэ.

Бодитоор фénomэнологи гэдэг Байгаанууд-ын Байх-ыг буюу онтологийг судалдаг сайэнс. Онтологийн даалгаварыг тайлбарлах дотор фундаментал онтологийн зайлшгүй гарч ирдэг ба тэдгээр онтологичилж, онтчилсон Байгаа-г буюу Дазайн-ыг сэдэвээ болгодог. Ингэхдээ кардинал⁸³ асуудал буюу Байх-ын учрын тухай асуултыг авч ирдэг. Эдгээрийг шинжилсэнээс дараах гарна: фénomэнологчилсон дискрипцийн методчилсон утга тавилт. Дазайны фénomэнологийн логос дараах характэртэй: $\epsilon\rho\mu\eta\upsilon\epsilon\upsilon\upsilon$ ⁸⁴ түүгээр Дазайн-д хамаатай Байх-ын ойлголт ерөөсөө Байх-ын учир ба түүний өөрийн Байх-ын суури структуруудыг танилцуулдаг.

⁸³ Кардинал-Герман, Англи хэл ойролцоо утга илэрхийлдэг боловч ялгаатай олон үгтэй. Харин үүнийг монгол хэлэнд нэг үгээр давтан орчуулдаг. Үүнийг нэг Кардинал-гол, чухал гэсэнтэй дүйцнэ. \орч.\

⁸⁴ $\epsilon\rho\mu\eta\upsilon\epsilon\upsilon\upsilon$ -oral translation, explainable, understandable-аман орчуулга, тайлбарлах боломжтой

Дазайн-ы фэномэнологи үгийнхээ үндсэн утгаараа хэрмэноутик⁸⁵. Түүгээр тавилтын ажилыг нэрлэдэг. Хэрэв Байх-ын учрыг илрүүлсэнээр мөн Дазайны суури структурыг илрүүлсэнээр тэдгээрийн горизонт Дазайн биш Байгаа-гын онтологичилсон судалгаанд гаргагдсан гэвэл хэрмэноутик онтологийн шинжилгээ бүрийн боломжийн болзолуудыг боловсруулах гэдэг утгаараа бас хэрмэноутик. Хэрэв бүх Байгаа-нуудын өмнө онтологичилсон уридуурчилалтай гэвэл нэг үгээр хэлэхэд эксистэнцийн боломж доторх Байгаа-нууд гэвэл хэрмэноутик Дазайн-ы Байх-ын тавилт гэдэгээрээ эспицифик гуравдагч буюу философийн ойлголтоор эксистэнцийн эксистэнциалитигийн аналитик гэсэн примэр утгатай. Хэрмэноутик дотор Дазайн-ы түүхчилэлийг онтологчилон боловсруулсанаар хисторийн боломжийн онгчилсон болзол гэдэгээр боловсруулагдсан ба тэдгээр хэрмэноутик гэдэгээр нэрлэгдэх үндэс дараах: түүхчилсэн оюуны сайэнсийн мэтодлоги. Хэрмэноутикт Дазайны түүхчлэл онтологийн хувид боловсруулагддаг ба тэр хисторийн боломжуудын онтын нөхцөлд гэдэг утгаараа оюуны сайэнсын түүхчилсэн мэтодлоги.

Байх философийн суури сэдэв гэдгээрээ Байгаа-нуудын нэг төрөлтөн биш ба гэхдээ бүх Байгаа-нуудад хамаатай. Түүний унивэрсалитиг өндөрт хайх хэрэгтэй. Байх ба Байх-ын структур бүх Байгаа-нуудын дээгүүр ба Байгаа-нуудын боломжит Байгаа-гын тодорхойлол бүрийг харидаг. Байх ерөөсөө *transcendens*⁸⁶. Дазайны Байх-ын трансцэндэнц хэдийд онц вэ гэхээр түүнд радикалчилсан индивидуацийн боломж бас зайлшгүй өгөгдсөн гэвэл. Байх-ыг авах бүр *transcendens* гэдэгээрээ трансцэндэнтал танихуй. Фэномэнологичилосон үнэн \Байх-ын авалт\ *veritas transcendentalis*.

Онтологи ба фэномэнологи философит хамаардаг дисциплинүүдтэй адил ялгаатай дисциплинүүд биш. Энэ хоёр сэдэв философийг өөрийг характэрчилдэг ба ингэхдээ зүйл гэдэгээр мөн судлагдахуун гэдэгээр. Философи унивэрсал фэномэнологчилсон онтологи. Дазайн хэрмэноутикоос гаралтайгаар эксистэнцийн аналитик гэдэгээрээ философийн бүх л асуултуудын удирдамжийн төгсгөлийг хаана суулгадаг вэ гэхээр тэндээс асуултууд урган гарна мөн тэндээ буцаж унана.

Дараах шинжилгээнүүд зөвхөн Хуссэрлийн “Логиктой шинжилгээнүүд” гэсэн номоороо фэномэнологийн шинэ үеийг авч ирсэн хөрсөн дээр боломжтой болсон. Фэномэнологийн өмнөх ухагдахууны тайлбарууд харуулсанаар философийн чиглэлийг үнэхээрийн гэдэгийг гаргасанаас чухал биш. Үнэхээрийний дээгүүр

⁸⁵ Хэрмэноутик-hermeneutic-тэксийг интэрпрэтацлах буюу тайлбарлахыг судалдаг философийн салбар

⁸⁶ Бидний ухаанаас дээгүүр

боломж зогсдог. Феноменологийн ойлгоц ганцаараа өөрийгөө барихдаа боломж гэдэгээр баривдаг.

Дараах анализын доторх таарахгүй болон сайхан биш илэрхийлэлүүдийг анхааран дараах ажиглалт хийгдсэн: Байгаа-нуудыг өгүүлэн тайлагнах ондоо ба мөн Байгаа-нуудын түүний Байх дотор ярилцах ондоо. Байгаа-нуудыг Байх дотор ярих гэсэн даалгаварт зөвхөн үгнүүд дутагдаад зогсохгүй грамматик дутагддаг. Хэрэв эртний мөн түүний төвшингөөр адилтгашгүй Байх-ын аналитикийн шинжилгээнүүд зөвшөөрөгдсөн гэвэл онтологчилсон хэсэгүүдийг Платогын Парминэдтэй⁸⁷ адилтгах хэрэгтэй эсвэл Аристотелийн метафизикийн долдугаар номын дөрөв дэх гарчигыг Тикидидис⁸⁸ өгүүлэлийн хэсэгтэй адилтгана. Ингэж Грекчүүд философичдоосоо хэрхэн боломжгүй формолчилуудыг шаардсан тухай яригдана. Хаана дээрх хүчнүүд суларч мөн ярилцаж буй Байх-ын салбарууд онтологчиллоороо Грекчүүдийн өгсөнөөс хүндрэлтэй гэвэл ухагдахууныг гаргах төвөг болон илэрхийлэлийн хатуу өснө.

8. Сэдэвт ажилын бүтэц

Байх-ын учирын тухай асуулт хамгийн универсал бас хамгийн хоосон. Түүн дотор зэрэгцэн түүний өөрийн хамгийн хурц ганцаарчилалын нэг бүрчилсэн Дазайны боломж зогсдог. “Байх” суури ухагдахууныг гаргах болон түүний шаардсан онтологчилсон ухагдахуунчилалын тэмдэглэл болон түүний зайлшгүй хувисалууд конкрет удирдамжийг хэрэглэдэг. Байх-ын тухай ухагдахууны универсалчилал шинжилгээний специалитиг эсэргүүцдэггүй энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр тодорхой Байгаа-гын буюу Дазайны специал интерпретацийн замаар түүн рүү нэвтэрнэ гэсэн ойлголт ба тэнд л Байх-ыг ойлгох болон боломжийн тавилтын горизонт гарах ёстой. Энэ Байгаа-нууд өөрөө өөртөө түүхчилсэн ба энэ Байгаа-гын өөрийн онтологичилсон нэвт гэрэлтүүлэг зайлшгүйгээр хисторчилсон интерпретац болдог.

Байх-ын асуултыг боловсруулах хоёр даалгаварт салаалдаг. Түүний сэдэвт ажилийн дараалал дараах хоёр хэсэг:

Нэгдүгээр хэсэг: Дазайныг хугацаачилан интерпретацчилах ба хугацааны экспликацийг Байх-ын тухай асуултын трансцэндентцлэгдсэн горизонт гэх

⁸⁷ Парминэд Parmenides-эртний Грекийн философич

⁸⁸ Тикидидис Thukydides-эртний Грекийн түүхч

Хоёрдугаар хэсэг: онтологийн түүхийн фénomэнлогчилосон дистрикцийн суури зурагийг тэмпоралитигийн проблематикийн удирдамжид зураглах. Эхний хэсэг дараах гурван бүлэгт хуваагдана:

1. Дазайны бэлтгэсэн фундаментал анализ
2. Дазайн ба хугацаалаг
3. Хугацаа ба Байх

Хоёрдугаар хэсэг дараах гурван сэдэвт хуваагдана:

1. Шиматизмын тухай Кантын сургаал ба тэмпоралийн проблематикийн өмнөх шат болох хугацаа
2. Декартын онтологийн фундамент “когито зум” ба дундад зууны онтологийг “рес когитанс” проблематикт хүлээн авах
3. Аристотэлийн хугацааны тухай сэдэвт ажлыг фénomэнал базасын дискримэнт гэх ба антикийн онтологийн хязгаарууд.

Үргэлжилэл бий...

Onto_shagai@yahoo.com

Хэрэв та цэцэн хариултыг
шаардвал ухамсартайгаар асуу.

Гөтмэ.

Ж. П. Сартр \ J. P. Sartre\

Байх ба юу ч биш

Үргэлжилэл...

4. Персипи-ийн Байх

Туяарсанаар бид шинжилгээнийхээ эцэст иржээ. Бид юмсыг тэдгээрийн тусгалуудын тоталити гэдэгээр редуцлэсэн ба түүний дараа бид юуг тогтоосон бэ гэхээр дээрх тусгалууд Байх-ыг шаардсан ба энэ Байх өөрөө тусгал биш. Персипи биднийг persipiens рүү заасан ба түүний Байх бидэнд ухаан гэдэгээр илчилсэн. Ингэж бид танихуйгын онтологчилсон суури руу хүрсэн ба энэ эхний Байх ба түүнд бусад бүх тусгалууд тусдаг ба энэ абсолют тул түүний феномен бүр релятив. Энэ Кантын утгаар субэкт биш ба харин өөрөө субэктивити буюу өөрөө өөртөө имманэнц⁸⁹. Ингэсэнээрээ бид идэализмаас мултарсан: үүний тулд танихуйгаас хэмжигдсэн ба тэр дуалитигийн хуулинд захирагдана. Хэдийгээр бодол гэж нэрлэдэг ч зөвхөн танидаг л Байх өгөгдсөн: бодол зөвхөн өөрийнхөө бүтээгдэхүүнээр л тусдаг. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр бид хийсэн бодолынхоо утга гэдэгээр л зөвхөн нэгтгэгдэхгүй. Философич бодолыг хайхдаа конститутласан сайэнсуудыг асуудаг ба өөрсдийнхөө боломжийн болзолыг тэднээс гаргахын тулд асуудаг. Түүний эсрэгээр бид Байх-ын тухай нэгтгэсэн ба тэр танихуйгаас мултарч харин түүнийг шалтгаанчилдаг ба энэ бодол. Гэхдээ энэ бодол төсөөлөл биш эсвэл илэрхийлсэн бодолын утга биш ба харин шууд нэгтгэдэг. Ингэж нэгтгэлийн төрөл танихуйн феномен биш харин Байх-ын структур. Бид одоо Хуссэрлийн феноменологийн нутагт иржээ. Хэдийгээр Хуссэрл өөрөө өөрийнхөө интуцэд эхнээсээ үнэнч биш байсан хэдий ч. Үүнтэй бид ханамжтай юу? Бид трансфеноменал Байх-тай тааралдсан ба гэхдээ энэ үнэхээр л Байх ба түүнд Байх-ын феномен заагдсан гэвэл энэ үнэхээр феномэний Байх мөн үү? Ондогоор хэлэхэд ухааны Байх тусгалын Байх-ыг тусгал гэдэгээр шалтгаанчилахад хангалттай юу? Бид феноменаас Байх-ыг ухаанд өгөх гэж салгасан ба бидний тооцоолсоноор тэдгээр буцааж өгнө гэсэн. Энэ боломжтой юу? Үүнийг бидэнд persipii-ийн онтологчилсон шаардлагуудын шинжилгээ сургана. Бүгдээрээ мэдрэмжлэгдсэн юмны Байх-ыг өгөгдсөн гэж нэг үгээр хэлбэл мэдрэмжлэгдсэн гэвэл тогтооцгооё. Хэдийгээр бид энд зогсох ширээг субэктивчилсэн санааны синтэз гэдэгээр редуцлэхийг хүссэн ч юуг бид бодох ёстой вэ гэхээр тэр синтэзийг

⁸⁹ Имманэнц-Байх-ыг ертөнц дотор хязгаарлах. Танихуйг зөвхөн ухаанд хязгаарлах.

даван ширээ гэдэгээр илчилсэн ба тэр түүний трансцэндэнц хязгаар мөн түүний шалтгаан ба зорилго. Ширээ танихуйгын өмнө зогсох ба гэхдээ танихуйг түүнтэй адилтгахгүй бөгөөд хэрэв адилтгана гэвэл тэр ухаан бөгөөд энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр цэвэр имманэнц ба ширээ гэдэгээрээ сарнисан. Үүнээс шалтгаалан дээрх зөвхөн ухамсарын ялгалтуудаар субэктивчилсэн санааны синтээээс салгагдах ёстой гэвэл энэ синтээ ядаж Байх биш. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр түүнийг синтетикчилсэн холбооны активитид редуцлэжээ. Нэгэнт танигдсан танихуй дотор шингэчихгүй тул түүнд Байх-ыг зөвшөөрөх ёстой. Энэ Байх-ыг бидэнд *percipi* гэж хэлдэг. Тиймээс бид юуг эхлээд зөвшөөрөх ёстой вэ гэхээр *percipi*-ийн Байх *percipiens* буюу ухаанд редуцлэгдэхгүй. Нэг үгээр хэлэхэд төсөөлөлтэй холбоотойгоор ширээтэй адил редуцлэгдэхгүй. Тиймээс хүн тэр Байх-тай релатив гэж хэлдэг. Гэхдээ энэ релативити биднийг *percipi*-ийн Байх-ын шинжилгээнээс салгахгүй. *Percipi*-ийн модус гэдэг пассив. Хэрэв фénomэний Байх өөрийнхөө *percipi* дотор гэвэл энэ Байх пассивити. Релативити ба пассивити хоёр *esse*-ийн характэрчилсэн структурууд мөн тэдгээрийг ба *percipi*-д редуцласан гэвэл. Пассивити гэж юу вэ? Би хэдийд пассив бэ гэхээр өөрчилөлтөөс болж зовох ба түүнийхээ эхлэл би өөрөө биш ба нэг үгээр хэлэхэд шалтгаан ч биш, бүтээсэн ч биш. Тиймээс миний Байх Байх-ын шинжийг тэвчдэг. Зөвхөн л тэвчихийн тулд би эксистэнцлэх ба тэгэхээр би миний эксистэнц үргэлж пассивитигийн нөгөө талд. Пассиваар тэвчинэ гэдэг ямар төрх вэ гэхээр би түүнийг тэсч өнгөрүүлэх ба мөн миний чөлөөт шийдвэртэйгээр буцаагдсан гэдэгтээ адил хийсэн. Хэрэв би үргэлж “доромжлогдсон” гэгдэх ёстой гэвэл би өөрийнхөө Байх дотор үргэлжлэх ба юу гэсэн үг вэ гэвэл би өөрөө эксистэнцтэйгээ аффицилана.⁹⁰ Тиймээс би өөрийгөө доромжлуулсандаа хариуцлага хүлээхгүй ба зөвхөн түүнийг хүлээн авах пассиваа зогсоно. Эндээс дараах алтэрнатив: нэг бол би өөрийнхөө Байх-д пассив биш ба тиймээс би өөрөө аффэкциянаа шалтаг. Хэдийгээр би аффэкциянаа эхлэл биш ч гэсэн эсвэл би өөрийнхөө эксистэнц хүртэлээ пассивитигээр аффицилсэн ба миний Байх тэгэхээр хүлээн авсан Байх бөгөөд тэгсэнээрээ бүгд “Юу ч биш” рүү унадаг. Тиймээс пассивити давхар релатив фénomэн. Нэгд үйлдэж буй активитид релатив , хоёрт зовж буй эксистэнц рүү релатив. Энэ юуг имплицирлэсэн бэ гэхээр пассивити пассиваар эксистэнцлэсэний Байх-ыг илтгээгүй: пассивити нэг Байх-с ондоо Байх руу харилцах харилцаа ба нэг Байх-с Юу ч биш-рүү харилцах харилцаа биш. *Percipere* цааш Байх-ын *perceptum* аффицирлах боломжгүй. Яагаад гэвэл аффицирлагдахын тулд *perceptum* эхлээд өгөгдөх ёстой бөгөөд тиймээс эксистэнцлэгдэх ёстой ба нэг үгээр хэлэхэд Байх-ыг хүлээн авахын өмнө эксистэнцчилэгдэх ёстой. Бүтээл гэдэгийг дараах болзолуудаар төсөөлнө: хийгдсэн Байх өөрийгөө авч, бүтээгчээс салах ба түргэнээр өөрийгөө бүрхэж мөн өөрийнхөө Байх-ыг өөртөө авдаг: энэ утгаараа тухайн ном авторынхоо эсэргээр эксистэнцэлдэг. Хэрэв энэ бүтээгчийн акт хязгааргүй үргэлжилэх ёстой гэвэл, хэрэв хийгдсэн Байх өөрийнхөө хамгийн жижиг хэсэгүүд хүртэлээ зөөгдсөн гэвэл, хэрэв өөрийн гэсэн хамааралгүйгээр биш гэвэл, хэрэв түүнд өөрт зөвхөн Юу ч биш гэвэл бүтээгдсэн бүтээлчээсээ ямарч ялгаагүй ба бүтээгдсэн бүтээл биш тул бүтээлч

⁹⁰ Аффицилах-

дотороо уусна. Бид буруу транстэндэнцээр ажилласан ба бүтээлч өөрийнхөө субэктивигээс гарах иллюз ч үгүй⁹¹.

Нөгөөтэйгүүр зовогчийн пассивити үйлдэгчид адилхан пассивитиг шаарддаг. Тиймээс энэ принцип акц ба рэакцийн принцигийг илэрхийлдэг: яагаад гэвэл бидний гар бяцарч, дарагдах мөн тайрагдах боломжтой тул бидний гар бас бяцлана, таслана, дарна. Пассивитигийн ямар хэсэгийг мэдрэмжид бас танихуйд жагсаах вэ? Мэдрэмж ба танихуйнууд активити бас спонтанити. Яагаад гэвэл ухаан цэвэр спонтанити тул, яагаад гэвэл түүнд түүнээс ондоо юу ч үгүй тул тэр юунд ч үйлчилж чадахгүй. Тиймээс *esse est percipi* юуг шаарддаг вэ гэхээр ухаан цэвэр спонтанити гэдэгээрээ юунд ч үйлчилэхгүй тул транстэндэнтчилсэн Юу ч биш-д Байх-ыг олгодог ба ингэхдээ түүний Байх-д Юу ч биш олгогдоно: абсурдити. Хуссэрл дээрхтэй тааралдтай гэж оролдсон ба пассивитиг *Noesis*-рүү аваачсан: энэ *Hyle*⁹² эсвэл цэвэр эдэлсэн урсгалууд мөн пассив синтэзийн эд. Ингээд тэр хүндрэлүүдэд бидний дуридсанаар зөвхөн цааших хүндрэлийг нэмсэн. Үүгээр ноитрал⁹³ өгөгдөлүүд өгөгдсөн ба түүний боломжгүйг бид харуулсан. Нойтрал өгөгдсөнүүд ухааны агуулгууд биш тиймээс тэд зөвхөн интэлижибл⁹⁴ биш. Яагаад гэвэл *Hyle* ухаан гэгдэх боломжгүй. Хэрэв боломжтой гэвэл тэр нэвт харагдах дотор уусах ба мөн имприсив болон рэсситэнц суури дээр өгөгдсөн ба обэктгийг хэтрэх ёстой. Хэрэв тэр ухаанд хамаагүй гэвэл тэр хэрхэн өөрийнхөө Байх-ыг болон опацитиг олох вэ? Тэр хэрхэн юмсын opakчилсан рэсситэнц болон бодолын субэктивитиг нэгэн зэрэг хадгалах вэ? Түүний *esse percipi*-гээс ирж чадахгүй. Яагаад гэвэл түүнийг мэдрэмжлэх боломжгүй яагаад гэвэл ухаан түүнийг обэктчилон транстэндэнцлэдэг. Хэрэв тэр өөрийгөө ганцаараа гаргасан гэвэл бид буцаад л ухаан ба түүнээс хамаагүйгээр эксистэнцлэлүүд хоёрын харилцааны шийдэлгүй проблэм руу очно. Хэдийгээр Хуссэрлийг зөвшөөрч, *Noesis*-ийн *hyletic* давхрага өгөгдлөө гэсэн ч ухаан хэрхэн тэр субэктивитиг обэктивити рүү транстэндэнтэлсэн гэдэгийг ойлгохгүй. Хуссэрл *hyle*-д юмсын чанарыг мөн ухааны чанарыг олгосон тул тэр нэгээс нөгөө рүү шилжих шилжилтийг хөнгөвчилсэн гэдэгтээ үнэмшсэн. Гэхдээ тэр зөвхөн хэбридчилсэн⁹⁵ Байх-ыг л хийсэн ба тэр ухаанаас буцаагдсан бөгөөд ертөнцийн нэг хэсэгч болох боломжгүй.

Түүнээс гадна *percipi* бидний харсаныг имплицлэдэг ба *perceptum* Байх-ын хуули өөрөө рэлативити. Тэгэхээр танигчийн Байх танихуй руу рэлатив гэдэгийг бодох боломжтой юу? Байх-ын рэлативити энэ эксистэнцлэгч өөрийнхөө Байх-ыг өөр дотороо биш бусдад өгөгдсөн гэвэл нэг үгээр хэлбэл эксистэнцлэгч эксистэнцлэгчид ямарт утгатай вэ? Мэдээж Байх өөрийнхөө гадна гэдэг бодоход боломжгүй. Нэг үгээр хэлэхэд энэ Байх өөрийнхөө экстэриорити гэвэл ойлгомжгүй. Гэхдээ энэ тийм биш. Мэдрэмжлэгдсэн Байх ухааны өөдөөс зогсдог. Тэр мөн түүнд хүрэхгүй. Тэр түүнд нэвтрэхгүй. Тэр түүгээр таслагдсан. Тиймээс өөрийнхөө эксистэнцээс таслагдсанаараа эксистэнц. Хэдийгээр Хуссэрлийнхээр ризл⁹⁶ бишийг түүнээс гаргасан ч хэрэгтэй биш. Мөн ризл биш бас эксистэнцлэгдэх ёстой.

⁹¹ Үүнээс шалтгаалан субэстанцийн тухай Картэзийн сургаал өөрийнхөө логикчилсон бүрэн төгсийг Спиноцизмд олдог. \автор\

⁹² *Hyle*-анхдагч матэри

⁹³ Нойтрал- саармаг

⁹⁴ Интэлижибл-*intelligible*-ухаанаараа бодож, эргэцүүлэх

⁹⁵ Хэбрид-*hybrid*

⁹⁶ Ризл-*reell*-үнэхээрийн

Тэгсэнээрээ релативити бол пассивитигийн хоёр тодорхойлолууд Байх-ын шинжүүдтэй хамаатай Байх боломжтой ба харин яагаад ч Байх-д хэрэглэхгүй. Фэномэний esse түүний рeгсiрi биш. Ухааны трансфэномэнал Байх фэномэний трансфэномэнал Байх-д шалтгаанчлахгүй. Фэномэнистүүдийн эндүүрэлүүдийг харах боломжтой: тэд обэктиг түүнтэй холбоотой тусгалуудын эгнээнд рэдукцласан тул тэд түүний Байх-г Байх шинжийн сукцэст⁹⁷ рэдукцласан. Тиймээс тэд зөвхөн Байх-ын шинжид хэрэглэдэг ухагдахуунуудаар тайлбарласан ба яагаад гэвэл тэд өмнө эксистэнцлэгдсэн төрөлтөнгүүдийн \etres\ плуралитигийн хоорондын харилцаануудаар нэрлэсэн.

5. Онтологичилсон баталгаа

Байх-д зүй өгөөгүй. Бид фэномэний Байх-д трансфэномэналитиг зөвшөөрөх ёсгүй гэдэгтээ үнэмшсэн. Яагаад гэвэл бид ухааны Байх-ын трансфэномэналитиг нээцгээсэн тул. Гэтэл үүний эсэргээр бид дараахыг харсан ба энэ трансфэномэналити фэномэний Байх-ын трансфэномэналитиг шаарддагыг. Энэ онтологичилсон баталгааг рэфлeксив cogito-с хүчинжүүлдэггүй ба харин рeгсiрiens прэрэфлeксив Байх-с гаргадаг. Үүнийг бид одоо дүрслэхийг оролдоно.

Ухаан бүр нэг юуны л ухаан. Ухааны энэ дэфиниц хоёр замаар ялгаатай утгуудаар дүрслэгдэнэ: нэгт ухаан өөрийнхөө обэктийн Байх-д конститутив эсвэл ухаан өөрийнхөө гүн натурт трансцэндэнтчилсэн Байх-д хамаатай. Дээрх нэгдүгээр формэл өөрөө өөрийгөө устгадаг: нэг юуны ухаан гэдэг конкpэт бас бүрэн ирцийн өөдөөс зогсох. Харин тэд өөрсдөө ухаан биш. Хүн бас ирээгүйгийн тухай ухаан агуулна. Гэхдээ энэ ирээгүй тусахдаа зайлшгүйгээр ирцийн цаад тал гэдэгээр тусдаг. Ингээд бид юуг харсан бэ гэхээр ухаан рeал субэктивити ба харин санаа субэктивчилсэн багтаамж. Гэхдээ субэктивити трансцэндэнтчилсэн обэктын тулд өөрөө өөрөөсөө гарахгүй ба түүнд санааны багтаамжийг олгодог. Хэрэв фэномэний Байх ухаанаас хамаатай гэдэгийг заавал хүсвэл обэкт ирцээрээ ухаанаас ялгагдах ёсгүй ба харин ирээгүйгээрээ ялгагдах ёстой ба багтаамжаараа биш харин Юу ч бишээрээ ялгагдах ёстой. Хэрэв Байх ухаанд хамаатай гэвэл обэкт ухаан биш. Яг л хэрхэн ондоо Байх биш харин хэрхэн юу биш Байх. Тиймээс энэ инфинит рэгрэс бөгөөд түүний тухай бид өмнө ярилцсан. Хуссэрлийнхээр жишээлбэл: hyle-чилсэн цөмийн сүнсэл зөвхөн интэнционуудаар хангалттай ба тэндэхийн hyle-д түүний биелэлт олох боломжтой. Тиймээс биднийг субэктивитигээс гаргуулдаг. Үнэхээрийн обэктивчилсон интэнционууд хоосон интэнционууд ба тэдгээр ирцтэй болон субэктив тусгалуудаас даван тусгалуудын эгнээнүүдийн төгсгөлгүй тоталити руу зоридог. Түүнээс гадна тусгал тусгалууддаа зорихдоо бүгд нэгэн зэрэг өгөгдөх боломжгүй. Тиймээс дээрх эгнээний хязгааргүй олон гишүүд ухаанд нэгэн зэрэг эксистэнцлэх боломжгүй. Ингэхдээ бүх гишүүдийн рeал ирцүүдтэйгээр хамтрана. Ирцүүд гэдэгээрээ санаанууд субэктивити дотор хайлах ба гэхдээ түүний ирээгүй тэдгээрт обэктивчилсон Байх-ыг олгодог. Тиймээс обэктийн Байх цэвэр Биш Байх. Үүнийг “дутагдал” гэдэгээр тодорхойлно. Энд татгалздагууд нэг үгээр хэлэхэд принципээр хэзээ ч өгөгдөөгүйнүүд болон сукцэсив, сарнисан профилууд⁹⁸ өгөгдсөн. Тэгэхээр Биш Байх хэрхэн Байх-ын суури вэ? Хэрхэн ирээгүй мөн хүлээгдсэн субэктивитинүүд обэктив болох вэ? Найдсан том баярууд мөн айлгасан өвдөлтүүд дээрхээр транстэндэнттэй болдогийг би хүлээнэ. Гэхдээ имманэнц

⁹⁷ Сукцэс-ар араасаа дараалах

⁹⁸ Профил-

доторх транстэндэнц биднийг субэктивитигээс гаргадаггүй. Тиймээс юмс профилоороо өгөгдсөн ба нэг үгээр хэлэхэд энгийнээр тусгалуудаараа өгөгдсөн. Мөн тусгал бүр ондоо тусгалуудыг заадаг. Гэхдээ тэдгээрийн нэг бүр өөрөө транстэндэнтчилсэн Байх. Энэ субэктив импрэссив матэри биш нэг үгээр хэлэхэд Байх-ын багтаамж ба харин дутагдал биш цаашилбал нэг ирц ба ирээгүй биш. Гэхдээ обэктгийн рэлатиг импрэссив субэктив багтаамжид мөн түүний обэктивитиг Биш Байх-д шалтгаанчилах тааруухан мэхлэл: обэктивити хэзээ ч субэктивитигээс гарахгүй. Транстэндэнц хэзээ ч имманэнцээс гарахгүй бас Байх өөрөө Байх бишээс гарахгүй. Гэтэл Хуссэрл ухааныг транстэндэнц гэж дэфиницлэсэгэн. Хэрэг дээрээ: үүнийг тэр тависан бас тэр түүний нээлт. Гэтэл тэр Noesis-ийн корэлат гэсэн ноэма-с риел бишийг хийхэд нэг үгээр хэлэхэд түүний esse цааш persipi гэвэл тэр өөрийнхөө принципт бүрэн үнэнч биш.

Ухаан өөрөө нэг юуны ухаан: транстэндэнц ухааны конститутив стурктур. Энэ юу гэсэн үг вэ гэхээр ухаан үүсэхдээ Байх-д чиглэсэн гэдэгээр үүсэх ба тэр өөрөө биш. Үүнийг бид онтологчилсон баталгаа гэж нэрлэдэг. Гэвч үүний эсрэг ухааны шаардлага дээрх хангагдах ёстойг гэдэгийг баталаагүй. Гэхдээ энэ Хуссэрлийн интэнционалитигийн анализийн эсрэг биш ба түүний шинжийг Хуссэрл таниагүй. Хэрэв хүн ухаан нэг юуны ухаан гэвэл үүний утга ухаанд Байх үгүй гэсэн утга ба нэг юу Байх гэсэн интуицийн пэрциз⁹⁹ облигацийн¹⁰⁰ гадуур ба нэг үгээр хэлэхэд транстэндэнцлэсэн Байх-ын гадуур. Обэктгийг тавих гэж транстэндэнцлэсэн цэвэр субэктивити бүтэхгүй биш харин цэвэр субэктивити өөрөө устана. Хэрэв үнэхээр юуг субэктивити гэдэгээр юуг нэрлэх вэ гэхээр ухааны ухааныг нэрлэнэ. Гэхдээ энэ ухаан, ухаан Байх-ын тулд квалифицирдэх ёстой ба тэр зөвхөн илчилсэн интуицээр гэдэгээр квалифицирдэх боломжтой ба тэгээгүй гэвэл тэр Юу ч биш. Гэтэл илчилсэн интуиц илчсэнийг имплицлэдэг. Абсолют субэктивити зөвхөн илчилсэний өмнө конститутладаг ба имманэнц транстэндэнтийг л нэгтгэвэл дэфиницлэгдэнэ. Магад энд проблэматик идэйлизмыг няцаасан Кантын¹⁰¹ цуурай гарсан мэт. Гэхдээ түүнээс илүү өмнүүр Декартыг бодох хэрэгтэй. Бид энд Байх-ын төвшинд болохоос танихуйн төвшинд биш. Энд дотоод учирын фэномэнүүд обэктчилсон болон орончилсон фэномэний эксистэнцийг имплицлэсэн гэдэгийг харуулах гээгүй ба харин ухаан өөрийнхөө Байх дотор ухаан биш болон трансфэномэнал Байх-ыг имплицлэдэг гэдэгийг харуулсан. Тиймээс субэктивити обэктивитиг имплицлэдэг гэсэн хариу ямар ч хэрэггүй ба мөн тэр өөрийгөө конститутлахдаа обэктивитиг конститутладаг гэдэг ч хэрэггүй. Бидний харсанаар субэктивити обэктивийг конститутлахгүй. Хэн ухааныг нэг юуны ухаан гэж хэлнэ вэ тэр Байх-ын хамруулсан хамруулалт гэдэгээр гаргах ёстой гэх ба тэр өөрөө биш бөгөөд харин өмнө эксистэнц гэдэгээр өгөгдсөн. Хэдийд вэ гэхээр илчлэгдсэн гэвэл.

Ингээд бид цэвэр тусгалаас гарцгааж бүрэн Байх-д ирцгээлээ. Ухаан Байх ба түүний эксистэнц эссэнцийг тавидаг ба үүний эсрэгээр ухаан ямар Байх вэ гэхээр түүний эссэнц эксистэнцийг имплицлэдэг гэвэл. Нэг үгээр хэлэхэд түүний тусгал Байх-ыг шаарддаг. Байх хаана ч. Мэдээж энд Хайдэггэрийн Дазайн-д хэрэглэсэн дэфиницийг ухаанд хэрэглэх боломжтой ба юу гэж батлах вэ гэхээр тэр Байх-ын өөрийн Байх дотор түүний л Байх-ыг хэлдэг тухай батлах боломжтой. Гэхдээ дээрх

⁹⁹ Пэрциз-яг

¹⁰⁰ Облигац-холбогдох

¹⁰¹ Кант-Германы философич

дэфиницийг гүйцээх ёстой ба ойролцоогоор ингэж дүрслэнэ: *ухаан гэдэг Байх ба энэ Байх дотор түүний өөрийн Байх-ыг хэлдэг ба энэ Байх ондоо Байх-ыг өөрийгөө гэж имплицлэдэг.*

Энд юу ойлгомжтой вэ гэхээр дээрх Байх фэномэнүүдийн трансфэномэнал Байх-с ондоо Юу ч биш. Тиймээс тэдгээрийн цаана халхлагдсан ноумэнал Байх биш. Тэр энэ ширээний Байх, энэ тамхины хайрцагны Байх, энэ чийдэнгийн Байх ерөнхийлбэл ертөнцийн Байх ба тэдгээр ухаанаар л имплицлэгдсэн. Тиймээс энгийнээр тусч экзистэнцлэгдсэн биш харин туссан Байх-ыг шаарддаг. Ухаанд гэгдэх трансфэномэнал Байх өөрөө өөртөө.

Үргэлжилэл бий...
Onto_shagai@yahoo.com

“Сохор Цагчин”

Бүлэг 2: Сайн Дизайн

... Үргэлжилэл

Натурын сэлэц бол сохор цагчин. Сохор тул юун түрүүнд харахгүй, консэқвэнцыг төлөвлөж чадахгүй, ирээдүйд санал гаргаж чадахгүй. Гэсэн ч дийлдэшгүй натурын сэлэцийн амид үр дагаврууд бидэнд сохор цагчины дизайны төлөвлөлт, иллуз¹⁰² тусгал мэтээр сэтгэгддэг. Энэ номын зорилго бол уншигчидын парадокс сэтгэл ханамжийг хатуу шийдвэрлэх ба энэ бүлэгийн зорилго дизайны иллузээр уншигчидад хүчтэй сэтгэгдэл төрүүлэх. Бид хэсэгчилсэн жишээг дизайны комплэкс болоод гоёоор дуусгасан бол Палэйн кэйс дөнгөж л эхэлсэн.

Магадгүй бид тэдгээр амид бие бусад органы¹⁰³ атрибут бол интэлгэнцтэй, их мэдлэгтэй инжэнэр гэж хэлэх ба тэр зарим хардаг, иддэг, үрждэг эсвэл бүр илүү гэнэралаар организмын гэнүүдийн рэпликац¹⁰⁴ амид үлдэхэд тусалдаг мэт мэдрэмтгий зорилгоо зарчимтай хийж гүйцээсэн. Биеийн буюу органы сайн дизайн инжэнэрийн зорилгод шаардлагатай биш гэж үзэж чадсан. Голдуу нэг сайн инжэнэр хийж чадах ямар нэг кэйсийг тэхнологийн түүхийн дараа амидрах спициал хэн нэгэн өөр инжэнэр хийж чадахаар хэтрүүлдэг. Гэвч ямар ч инжэнэр обэктэд дизайн бийг таниж чадах ба тэдгээр зорилгын төлөө адил дорой дизайнлагдсан. Тэр ихэнхидээ обэктуудын структурын ямар зорилготойг зөвхөн ажиглаж чадна. 1-р бүлэгт бид өөрсөддөө философийн аспэктийн хамт төвөг удсан. Энэ бүлэгт би факттай хэсэгчилсэн жишээг тухайлбал сарисан багваахайн сонарийг¹⁰⁵ хөгжүүлэх ба энэ ямар ч инжэнэрт сэтгэгдэл төрүүлнэ гэдэгт итгэнэ. Хэрэг явдал бүрийн тайлбарыг би асуудал учруулсан амид машины хардагаас эхлэх ба дараа ни мэдрэмтгий инжэнэртэй магадгүй асуудалын боломжтой шийдэлийг хэлэлцэнэ. Натурт байдаг үнэхээрийнүүдийг ашиглаж би эцсийн шийдэлд хүрнэ. Мэдээжийн

¹⁰² Буруу төсөөлөх, алдаатай тааварлах

¹⁰³ Мэдрэлийн эрхтэн

¹⁰⁴ Амид организмыг эх хувитай ни адилаар хувилж үржүүлэх

¹⁰⁵ Дууны үелзэл/амитад үелзэл дууны гаргаж зүгийн баримжаа олдог/

нэг жишээ бол иллюстрац¹⁰⁶. Хэрвээ инжэнэрт сарисан багваахайгаар сэтгэгдэл төрүүлвэл тэр бусад олон амид дизайнчуудын жишээгээр сэтгэгдэл төрүүлэх болно. Сарисан багваахайд асуудал бий: харанхуйд замаа хэрхэн яаж олдог. Тэд шөнө ангуучилдаг. Тэд олз хайх, бартаа саадаас зугтахад гэрэлийг ашигладаггүй. Магадгүй та үүнийг асуудал гэвэл энэ тэдний өөрийн хийгдсэн асуудал, тэдний зугтах асуудалын дэргэд тэднийг өдөрөөр ангуучилдагаар өөрчилөх энгийн гэж хэлнэ. Гэвч өдөрийн цагийг али хэдийн бусад хүн амитан, шувууд экономийн хувид бүрэн ашиглаж оволздог. Эдгээр өдөрийн алтэрнатив гэрэлд болон шөнөдөө ажилладаг амидууд цагуудаа нарийн эзэлсэн. Натурын сэлэцийн дархлагдсан сарисан багваахай тэдгээр ангуучилалын ажилыг хийж явдаг. Энэ магадтай замаар бидний бүх сүүн тэжээлтэний үүсэл рүү буцвал тэдгээр шөнө ажилладаг.

Нэгэн цагт динозаврууд өдөрийн экономийн цагт ноёрхож, бидний сүүн тэжээлтэн хуланц өвөг магад зөвхөн амид үлдэхийн л тулд шөнөөр хортой /осолтой/ замуудыг туулсан. Зөвхөн динозавруудын 65 сая жилийн тэртээх массын мөхөлийн дараа бидний хуланц өвөг өдөрийн гэрэлд тоотой удаа гарч ирж чадсан. Сарисан багваахай руу буцахад тэдгээрт инжэнэрийн сайэнсийн асуудал бий: гэрэлгүйд тэд олзоо ямар замаар яаж олдог. Сарисан багваахайд өнөөдөр зөвхөн бидний харсан биш. Мэдээжээр шөнийн цагаар нисдэг тэдгээр инсэктүүд өөрсөдийн олзыг ямар нэг замаар аргалаад л олдог. Нарны туяа далай тэнгисийн ёроол хүртэл нэвтрэлгүй өнгөн талд л хүрдэг тул загас бас халимнуудад өдөрийн гэрэл маш бага бараг шөнө бий. Загас бас дэлфинүүд маш шавар булингартай усанд амидардаг учираас харж чаддаггүй. Гэсэн ч тэр гэрэл усан дах саад болсон шавар булингарыг сарниулдаг. Бусад модэрн амитадад ийм кондицтой амидарч, харах бол хүнд буюу боломжгүй. Харанхуйд хэрхэн манэвралдаг асуулт ирэхэд инжэнэр ямар шийдэлийг хэлэлцэх бол оо?

Нэгдүгээрт тэр магадгүй үйлдвэрлэсэн гэрэл болох дэнлүүг ашиглах буюу гэрэлийг хайна. Гэрэлт цох болон зарим загасанд /голдуу бактэрийн тусаар/ өөрийн гэрэл үйлдвэрлэх чадвартай байдаг. Гэхдээ энэ их хэмжээний энэргийг хэрэглэх процесс. Гэрэлт цох хамтрагчынхаа анхааралыг татахдаа гэрэл ашигладаг. Үүнд дийлдэшгүй их энерги шаардагдахгүй. Эрэгчин өөрийн гэрэлийн нөөцийг удирдаж эмэгчиний нүдэнд гэрэлийн нөөцөөсөө жааханыг ил гаргаж гэрэлтүүлэхэд эмэгчин түүнийг шөнийн харанхуйд жаахан зайнаас харж чадна. Гэрэлийг ашиглаж эргэн тойрон дах замаас өөрийн нэг замыг олоход маш их энерги шаардлагатай, гэрэлийн ойлтоор үзэгдэл нэг бүрийн өчүүхэн хэсэгийг ч илрүүлж нүдээрээ харна. Түүнчилэн их бас маш их гялалзсан хурц гэрэлийн нөөцийг хэрвээ ашиглавал замыг гэрэлтүүлнэ. Машины гэрэл шиг бас бусад гялалзсанд ашиглах мэтээр. Шалтгаан үгүй бол аливаа зам ямар ч гэсэн энерги үрнэ гэдэгийг тэдгээр кэйсээс харсан. Тэнгис далайн жигтэй зарим загаснаас буюу амитанаас тусдаа хүний үйлдвэрлэсэн гэрэлийг ашиглаж зам олох тухайд боломжтой. Инжэнэр магад өөрөөр юу бодох бол?

Сохор хүмүүс заримдаа замын саадыг тайлбарлашгүй мэдэрхүйгээр хардаг мэт. Үүнд нэр өгвөл “фэйсийн визион”. Гийм учираас сохор хүмүүст фэйсэд ни хүрэхүйн сэнс мэт мэдрэмж ирүүлдэг. Таг сохор хүү хэн ч унаж чадах 3-н дугуйтай дугуйгаар чамгүй хурдтайгаар гэрийнхээ ойролцоо хавтангаар бүтэн эргэхдээ “фэйсийн визион”-оо ашигладаг. Тэдгээр туршилтыг фактаар үзүүлвэл фэйсийн

¹⁰⁶ Зураглах урлаг,

визион бол фэйсийн өмнө юугаар ч хүрэхгүй, боловч магадгүй мэдрэхүй¹⁰⁷ фэйсийн өмнө тэр талаар ярих ни яг орлуулж хэрэглэсэн мэт. Фэйсийн визион мэдрэхүйг гаргаж, чих рүү явуулдаг. Сохор хүний ухаарах фактууд адилгүй, тэд цуурайг актуалаар ашигладаг, өөрийн хөлийн чимээ бол бусад дуунуудыг саадуудын оролцоотой мэдэрдэг. Үүнээс өмнөх нээлт инжэнэрүүд али хэдийн багаж хэрэгслийг горимоор бүрэн ашиглахаар бүтээсэн. Тухайлбал далайн гүнийг хэмжих усан онгоц. Зэвсэг бүтээгчид газар доогуур явагчидыг хамгаалахад дээрхийг хэрэглэх бол цаг хугацааны л асуудал. Дэлхийн 2-р дайнд хоёр талын али али Америкийн Радарийн тэхнологитой төстэй буюу” Британы RDF шиг тэдгээр дуу чимээ гаргагчийг Asdic /British/ болон Sonar /American/ нууц нэрийн доор бүтээсэн. Эдгээр радио цуурайг дууны цуурайнаас илүү ашигладаг.

Сонар болон Радарийг үүсгэгч үүнийг мэдээгүй, гэхдээ бүх дэлхий одоо сарисан багваахайг буюу натурын сэлэцгийн сарисан багваахайг илүү мэднэ.10 сая сая жилүүдийн эхэнд тэдгээрийн систэм төгс байсан ба тэдний радар навигацын¹⁰⁸ илрүүлэлтийг гүйцээх чадалтай тул инжэнэр дуугүй л бахдана. Энэ бол сарисан багваахайн радарийн тухай тэхникийн буруу яриа, тэд радио хэлбэлзэлийг ашигладаггүй. Сонарууд л ашигладаг. Гэхдээ матэматикийн доогуур тэоринуудад радар болон сонар маш адил бол сайэнсийн бидний зүгээс тэдгээр сарисан багваахайнууд ямар радар тэори ашигладагыг дэтайлчилан ойлгодог. Амэрикийн зоологич Доналд Гриффин голдуу сарисан багваахайн сонарын нээлтийн үүрэгтэй хэн нэгэн байсан, / ”цуурайн локац” тэрмээр сонар болон радар 2-уулаа халхавчилдаг/ сонар болон радар хоёроор халхавчилсан “цуурайн локац” тэрмыг хэрэглэхэд амитан эсвэл хүн ашигладаггүй багажууд. Практикт үгүүд амитаны сонартай холбоотойгоор гол төлөв ашиглагдаж харагддаг.

Тийм боловч сарисан багваахайн талаарх яриа бүгд ижил төөрөгдүүлсэн. Энэ бол нохойнууд, арслангууд, үенгүүд, баавгайнууд, цөөвөр чононууд, панданууд бас халиунуудыг нэг амисгаагаар хэлэхэд тэд бүгд махчин амитад. Сарисан багваахайн ондоо групууд сонарыг радикал ондоо замаар хэрэглэдэг ба тэд ангид бас хамаарал үгүйгээр радарыг хөгжүүлсэн мэт. Яг л Герман Америкийн дайны үед ашиглаж байсан радар мэт. Бүх сарисан багваахай цуурайн локацыг хэрэглэдэггүй. Халуун орны сарисан багваахайнууд хараа сайтай ба тэдгээрийн ихэнхи өөрсдийн замаа олохын тулд нүдээ хэрэглэдэг. Хэдий тийм боловч халуун орны сарисан багваахайны нэг эсвэл хоёр спэцигийн сарисан багваахайнууд бол илүүтэйгээр тас харанхуйд өөрсдийнхөө нүдээр замаа олох чадвартай боловч энэ тийм хүчтэй биш. Тэд сонарыг хэрэглэдэг ба ямар төрөлийн сонар вэ гэвэл түүхий. Роусэттус¹⁰⁹ өөрийн хэлээр чангаар, ритмлэгээр яг л нисэж буй мэтээр тагнай ташдаг. Тагнай ташилт мөн түүний цуурай хоорондын хугацааг хэмжиж чигээ олдог. Роусэттусийн тагнай ташилтын тохиромжтой харицаа бол мэдээж бидэнд сонсогдохуйц /энэ дэфиницээр бол тэд үүгээр хэт авианаас илүүгээр дууг үүсгэдэг. Хэт авиа бол хүний сонсголд хэт өндөр дуутай адил/.

Дууны өндөрдүү нугалаа тэоригоор бол яг алдаагүй сонарт тохирно. Яагаад гэвэл дууны бага нугалааны долгионы хэмжээ урт учир ойролцоох обэктуудын хоорондын зайны ялгаа хэлж өгч чаддаггүй. Тийм учираас бусад бүх юмс тэнцүү

¹⁰⁷ Мэдрэхүй /мэдрэлийн 5 эрхтэнээр мэдрэх/

¹⁰⁸ Усан онгоц зүг чигээ тогтоох

¹⁰⁹ Ази, Африкад илүүтэй тархсан сарисан багваахайн нэг спэци/зураг 1/

мэт. Пуужингийн залуурдах систем цуурайг бас хэрэглэдэг тул өндөр дуу гаргадаг. Ихэнхи сарисан багваахай экстрэмээр өндөр нугалааны дууг хэрэглэн хүнээс илүүг сонсдог. Гэхдээ Роусэттусаас ялгаатай ни тэр маш сайн хардаг ба сайн хараан дээрээ нэмж нам нугалааны дуутай цуурайг бас ашигладаг. Жижгэвтэр сарисан багваахайнууд өндөр хэмжээний дэвшилтэт цуурайн машин мэт тусдаг. Тэд жижигхэн нүдтэй ба ихэнх тохиолдолд магад харж чаддаггүй. Тэд цуурайны ертөнцөд амидрах ба магад тэдний тархи зарим нэг харж болохуйц дүрслэлтэй адил юу болгох гэж цуурайг хэрэглэдэг. Энэ бол бидний хувид тэдгээр дүрслэлүүд яг тийм гэж визуалчилах боломжгүй бол сарисан багваахайд боломжтой. Тэдний гаргасан чимээ хүний сонсголоос хэт өндөр биш /ба тэр чимээ ни яг л супэр нохойн шүгэлдэх шиг/.

Зураг-1

Роусэттус

Ихэнх кэйсүүдэд тэдгээр чимээнүүд хэн нэгний сонссон эсвэл төсөөлсөнөөс хэтэрхий өндөр. Гэхдээ үүнийг бид сонсож чадахгүй байгаа ни азтай. Хэрвээ сонсдог байсан бол хэтэрхий хүчтэй чих дөжирөм чанга, мөн унтах ч боломж үгүй. Эдгээр сарисан багваахайнууд яг л жижигхэн тагнуулын онгоц, өрөвгөр үс ни нарийн боловсронгуй багаж гэсэн үг. Тэдний тархинууд ангид хийгдсэн, радио долгионыг барих илбийн мэт жижигрүүлсэн электрон илгээмж ба ертөнцөд рээл хугацааны цуурайг тайлж нарийн боловсруулах софтверийн шаардлагатай. Тэдгээрийн хэт авианы чичиргээний сигнал илгээхийг чиглүүлдэг мэт гоёмсог нарийн тоноглогдсон багажыг харах хүртлээ бидэнд тэд үзэшгүй, зүрх зүсэм аймшгийн фэйсийн төлөвтэйгөөр тусдаг.

Гэсэн ч бид тэдгээр сарисан багваахайн гаргадаг хэт авианы чичиргээг сонсож чаддаггүй харин зарим идэйтэй ба тэр ни ямар утгатай вэ гэвэл “сарисан багваахай-дэтэктор¹¹⁰” буюу орчуулагч машин. Энэ чичиргээг хэт авианы спициал микрофоноор хүлээн авах ба сонсогдохуйц чанга тагнай ташилтын чичиргээ

¹¹⁰ Илрүүлэгч багаж /ямар нэг дууны үелзэлийг бариж обэктийн байршилийг тодорхойлдог багаж/

бүрийг ямар нэг байдлаар сонсох хэдий ч бид чичиргээний рээл дууг сонсож чадахгүй. Бидний Миотис¹¹¹ сарисан багваахай бол нийтлэг жижигхэн хүрэн сарисан багваахайн нэг. Бид далайгаар аялахдаа сарисан багваахайн тагнай таших тогтсон дүрэмээр 10 сэкунд бүрд ташилтыг сонсоно. Энэ бол стандарт тэлэпринтэртэй ойролцоо буюу Брэн машин бууны чадалтай адил.

Сарисан багваахайнууд нисэж явахдаа ертөнцийг 1 сэкундэд 10 удаа шинэчилж төсөөлнө. Бидний өөрсөдийн визуалын төсөөлөл нүдээ тасралтгүйгээр удаан нээлттэй үед тусгах бий. Бид өөрсөдөө стробоскопийг¹¹² ашиглаж ертөнцийн имижийг шинэчилж харж чадна. Энэ заримдаа дисконий хөгжим бас зарим драматик эффэктүүдийг үйлдвэрлэнэ. Бүжигчлэгч хүний хөдөлгөөн тасралттайгаар харагдах тул хөшингө хөшөө мэт тусна.

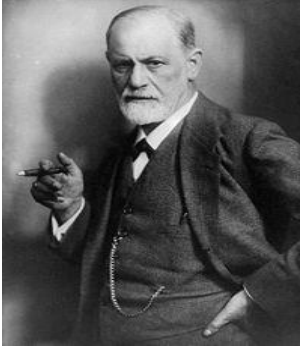
Үргэлжилэл бий...
С.Мөнхгэрэл
sa_muugji@yahoo.com

¹¹¹ Сарисан багваахайн нийтлэг тохиолдох нэг спэци

¹¹² Хурц бөгөөд маш хурдтай асч унтардаг гэрэл/дисконы газаруудад их ашигладаг/

**Бурханыг хэн нэгэн заавал сэднэ.
Волтэйр.**

“Өдөр дутамын амидралын психопатолог”

Бүлэг 4: Хүүхэд үе ба нуугдмал санамжууд

...*Үргэлжилэл*

Хоёрдугаар эссэндээ¹¹³ би хүлээгээгүй фиэлд дэхи бидний санамжийн зорилгот натурьг дэмонстрацалж чадна. Пэрсоны хамгийн эртний рэколлэцкууд чухал биш гэнэтийн хадгалагдсан мэт боловч энэ үеийн чухал мөн аффэктив импрэсүүдийн тухай эдалт¹¹⁴ санамжаас олдсон зөвхөн нэг мөр ч биш гэсэн анхаарууштай фактаар эссэгээ эхэлсэн. Санамж өөрийн диспозалдаа импрэсүүдийн дунд нэг сэлэцээр дасгалладаг гэж мэдэгдсэнээр энэ сэлэцгийг интэлэцтуал нас гүйцсэн үеэс хүүхэд үеийн ялгаатай принципүүд бүхэлдээ дагалддаг гэж таамаглахад логиктой мэт. Гэвч нарийн шинжилгээ тухайн таамаглалыг аяндаа гэдэг фактанд чиглүүлдэг. Ялгаа үгүй хүүхэд үеийн санамжууд тэдний дисплэсмэнтний процэст өөрийн эксистэнцээ эзэмшидэг. Рэпродукцэд тэд бусад үнэхээрийн сигнификанцтай импрэсүүдийн хувид субститутаар үзүүлдэг гэдэгийг психонанализаар харуулсан. Тэдгээрийн рэпродукц агуулгадаа өөрийн эксистэнцээ хадгалдаггүй зарим эсэргүүцэлээр хаагдсан боловч ондоо нэг рэпрэсдсэн бодолд агуулгын ассоциацтай рэлац миний дизайнчилсан “нуугдмал санамж”-ийн тухай гарчигт сөхөгдсөн. Өмнөх эссэнд би дөнгөж хөндсөн боловч нуугдмал санамжийн санаанууд болон рэлацуудын олон төрөлийг ямар нэг замаар гүйцээгээгүй. Бүрэн анализалсан өгөгдсөн жишээнд би нуугдалт ба түүнд нуугдсан санамжийн агуулгын хоорондох тэмпорал рэлацад нэг онцлогийг илүүтэйгээр чухалчилсан. Хүүхэд үеийн эхэнд хамарсан тухайн жишээний нуугдмал санамжийн агуулга ухаангүйд практикаар үлдсэн бодолууд үүнд харагдахад индивидуалийн асуудалын хожуу үед хамаарсан. Би дисплэсмэнтний энэ формьг рэтроактив¹¹⁵ эсвэл рэгрэссивийн¹¹⁶ али нэг гэж дуудсан. Түүнчилэн ихэнхидээ хэн нэгэн хамгийнх тусгаарлагдсан үеийн ялгаа үгүй импрэсүүд тэдгээрт эсэргүүцэлүүд байдаг шууд рэпродукцийн эсрэг илүү эртний экспэрэнсүүдтэй ассоциацтай эксистэнцийг энгийнээр эзэмшидэг ухаанд нуугдмал санамж болдог гэсэн эргүүлсэн рэлацад хүрдэг. Бид эдгээрийг

¹¹³ F. Psychiatre u. Neurologie-ийн монаскриптэд хэвлүүлсэн. 1899.

¹¹⁴ Adult- насанд хүрсэн хүн

¹¹⁵ Retroactive- буцааж идэвхжүүлэх

¹¹⁶ Regressive- бага дэвшилттэй юмыг хийх

encroaching¹¹⁷ эсвэл interposing¹¹⁸ нуугдмал санамжууд гэж дуудна. Санамжинд юу хамгийнх багтаамжтай вэ гэхээр энд нуугдмал санамжууд хронологичилолоор байрладаг. Эцэстээ тэнд магад гуравдугаар боломжтой кэйс байдаг, өөрөөр хэлбэл нуугдмал санамжууд магад зөвхөн үүний агуулгаараа ч биш хугацааны хамааралтайгаар үүнд нуугддаг импрэссүүдтэй коннэкцолсон. Үүнийг contemporaneous¹¹⁹ эсвэл contiguous¹²⁰ санамж гэнэ.

Бидний санамжийн бүх нийлбэр порцийн хэр ихийг нуугдмал санамжийн катэгорт хамаардаг мөн энэ ямар хэсэгт нэуротикийн нуугдсан олон процэсоор тоглодог вэ гэх эдгээрийг шалгаагүй мөн энд оруулаагүй үнэтийн проблэмууд. Би зөвхөн буруу рэколлэкцтой оноосон нэрний марталт ба нуугдмал санамжуудын формац хоёрын хоорондох төсөөг голчилж бүрдүүлсэн. Эхлээд харахад хоёр фэномэний дивэрситинүүд¹²¹ өөрсөдийн эксакт аналогуудаасаа илүү хол мэт. Тэнд бид оноосон нэрний тухай яридаг, энд рэалитид эсвэл бодолдоо экспэрэнсдсэн бүрэн импрэссүүдийг яридаг. Тэнд бид санамжийн функцийн манифэст алдааг яридаг, энд бидэнд хачирхалтайгаар тусдаг санамжийн актыг яридаг. Ахиад тэнд бид өмнө зуун удаа коррэктоор рэпродукцэлсэн, маргааш дахиад үргэлжилэх дөнгөж сая мартагдсан нэрний хувид агшины дистурбанцыг багтаасан, энд бид амидралын томоохон хэсэгт биднийг дагалдах боломжтой мэт ялгаа үгүй хүүхэд үеийн санамжуудын хувид алдаа үгүйгээр удаан үргэлжилэх эзэмшилийг ярина. Энэ хоёр кэйсүүд дэхи таавар бүхэлдээ ялгаатай замаар шийдэгдсэн мэт. Энд бидний сайэнтифик сонирхолыг дэвэргэдэг эргэн саналт байхад тэнд марталт байна. Илүү гүн рэфлэкцийн дараа хэн нэгэн тэр хоёр фэномэний хугацааны үргэлжилэл ба психийн матэриалд ямар нэг дивэрсититэй гэдэгийг ойлгодог ба хараахан эдгээр тухайн хоёрын хоорондох конформити¹²²-оор хол давчихсан. Хоёр кэйсэд бид тусгахдаа алддаг санамж коррэктоор рэпродукцлахад юу хэрэгтэй мөн ондоо зарим юмны оронд субституутаар ирдэг эргэн санах алдааг яридаг. Нэрний авалтын кэйсэд нэрний субституцийн форм дох санамжийн функцийн дутагдал үгүй. Нуугдмал санамжийн формац бусад чухал импрэссүүдийн марталтаас шалтгаалдаг. Хоёр кэйсэд бид кэйс тус бүрт ялгаатай формоор өгөгддөг нэг дистурбанцийн интэрвэнцийн¹²³ интэлэктвал сэтгэлээр эргэн ухаарсан. Нэрүүдийн марталтын кэйсэд бид субститутив нэрүүд инкоррэкт гэдэгт сэрдэг ба нуугдмал санамжууд бидэнд бүхий л үед бий гэдэгт гайхдаг. Иймээс хэрэв психологичилсон аналитэк кэйс тус бүрийн субститутив формац өнгөц ассоциацын дисплэсмэнтээр адил маннэрт авчирсан гэдэгийг дэмонстрацалвал хоёр фэномэний төвлөрөлтөнд, матэриалд, мөн хугацааны үргэлжилэл дэхи дивэрситинууд бидний хүлээлтэд үйлчилнэ гэж мөн чухал болон гэнэрал үнэттэй зарим юмыг нээсэн гэж хэлж буйгаа зүйтгэнэ. Энэ гэнэралити рэпродукцлэх функцийн төөрөгдөл болон зогсолт нэг санамжийг чухалчилдаг тэндэнцийн интэрвэнцийг илүүтэйгээр индицацалдаг гэж бид тааж буй ба адил хугацаанд ондоо нэгний эсрэг ажилладаг гэдэгийг

¹¹⁷ Encroaching- автагдаж эхлэх буюу хэн нэгний цаг, хувийн амидралын дэндүү үрэх

¹¹⁸ Interposing- ярианд асуулт, ажиглалт нэмэх

¹¹⁹ Contemporaneous- адил хугацаанд тохиолдох

¹²⁰ Contiguous- ямар нэг юманд хүрэх

¹²¹ Diversity- бусдаас тун ялгаатай юмсын хүрээ

¹²² Conformity- хамтаар зөвшөөрсөн дүрэмийг дагах акцууд эсвэл төрхүүд

¹²³ Intervention-хойшлуулах, тасалдуулах

сануулдаг. Хүүхэд үеийн санамжийн субэкт миний одоо илэрхийлэх үзэлүүдээсээ хэтрүүлж цөөхөн нэмэлт тайлбаруудыг зориулмаар маш сонирхолтой мөн чухалаар надад тусдаг.

Бидний санамж хүүхэд үе руу хэр хол буцаж очдог вэ? Хэнри¹²⁴ болон Потвин¹²⁵ нарын энэ асуултны талаарх зарим шинжилгээ надад фамилиар. Тухайн шалгалтаараа тэд индивидуалийн өргөн вариациудыг харуулдаг гэдэгийг ассэрталдаг. Тухайлбал индивидуал амидралын 6 дахи сарын эхний дурсамжуудынхаа зарим мөрүүдийг эргэн дууддаг боловч бусад 6 дахи сарын төгсгөл тэр ч бүү хэл 8 насныхаа юуг ч эргэн дуудаж чаддаггүй. Гэвч хүүхэд үеийн дурсамжуудын төрх дөх эдгээр вариациудын хооронд ямар коннэкт буй вэ, мөн тэдгээрт хамруулсан ямар сигнификанц буй вэ? Энгийнээр асуух энэ асуултыг матэриалаар хангахад хүрэлцээтэй биш боловч оролцуулах ёстой информацаар хангах тухайн пэрсоны судалгаанд субэктлэх ёстой. Бидний амидралын эхний жилүүдийн хувид санамжийн алдаа байдаг бас ер бусын таавар үүнээс олдохдоо алддаг гэх инфантил амнэзиагийн фактыг бид ялгаа үгүйгээр зөвшөөрдөг гэдэгт би үнэмшдэг. Бид 4 настай хүүхэд чадамжтай бас тэдгээрийн ойлгогдошгүй эмоцууд юуны тухай мөн интэлэктуал ололтууд ямар агуу вэ гэдэг тухай мартдаг. Яагаад хожуу үеийн санамжинд эдгээр психийн процэсуудын өчүүхэн хэсэг дүрэм мэтээр үлдсэнийг бид үнэхээр гайхах хэрэгтэй. Ялангуяа эдгээр адилхан мартагдсан хүүхэд үеийн активитинууд пэрсоны хөгжилд мөр үлдээхгүйгээр хөвөрдөггүй боловч тэд ирээдүйн бүхий л хугацаанд дэфиництэй нөлөөг үлдээсэн гэж таамаглах бүхий л шалтгаан бий. Энэ параллэлчилагаагүй эффэктивнэсийг харгалзахгүйгээр мартагдчихсан ба бидний мэдлэгээс хол хаягдсан санамжийн кондицуудаар хэсэгчилж формлогддог гэж суггэстэлж болно. Хүүхэд үеийн маргалт бүхий л нэуротикийн симптомуудын формацын сууринд байрлах бидний шинэхэн судалгаануудын дагууд амнэзиагийн тухай ойлголтын түлхүүрийг бидэнд хэлэх боломжтой. Эдгээр хадгалагдсан хүүхэд үеийн дурсамжийн зарим бидэнд ойлгомжтой тусдаг бол нөгөө хэсэг ойлгомж үгүй эсвэл ер бусын мэт. Үүгээр хоёр төрөлд хамаатай мэдээжийн алдаануудыг коррэктлоход бэрхшээлтэй биш. Хэрэв пэрсоны үлдсэн дурсамжууд аналитик тэстэнд субэктэлсэн гэвэл үүгээр тэдгээрийн коррэктнэсийн хувид оршдоггүй баталгаа гэдэгийг амарханаар тогтоож чадна. Санамжийн зурагуудын зарим байрлал болон хугацааны цэгтээ дисплэсдсэн эсвэл гүйцэт биш мөн алдаатай байдаг. Пэрсонуудын ассэртууд¹²⁶ тэдний эхний санамжууд итгэмээргүй баттай өөрсөдийн хоёр дах үедээ буцаж хүрдэг гэдэгийг шалгасан. Мотивууд эдгээр экспэрэнсүүдийн дисплэсмэнт болон дисфигурмэнтийг¹²⁷ тайлбарлахад нээгдэж болно. Гэвч тэд мөн эдгээр санамжийн алдаанууд ердөө л даатгамааргүй санамжийн дүн биш гэдэгийг дэмонстрацалдаг. Хожуу үеийн чадалтай хүчүүд бидний инфантил экспэрэнсүүдийн санамжийн багтаамжийг бүрдүүлсэн ба бидний хүүхэд үеийн ойлгоцууд бидэнд тун ер бусынаар гэнэралчилагддаг гэдэг эдгээр адил хүчүүдэд магадтай. Мэдэгдэж буй эдалтуудын реколлэктцууд ялгаатай психик матэриалын дагууд үргэлжилдэг. Тэдний зарим визуал зурагуудын санаагаар эргэн дууддаг ба тэдний санамжууд

¹²⁴ “Enkukte sur les premiers souvenirs de enfance.” L’Année psychologique, iii., 1897.

¹²⁵ “Study of the early memories,” Psychological Review, 1901.

¹²⁶ Assertion-үнэн гэдэгт хүчтэйгээр үнэмшиж буй тавилт

¹²⁷ Disfigurement- пэрсоны тусгал арилах

визуал характэрийн тухай байдаг. Нөгөө хэсэг индивидуалууд нэг экспэрэнсийн хамгийнөчүүхэн хар зурагийг санамжиндаа дөнгөж л рэпродукцэлж чаддаг. Бид тухайн пэрсонуудыг Шаркотын¹²⁸ гаргасан тэрмүүд болох ‘visuels’¹²⁹ -ын эсрэг ‘moteurs’¹³⁰ болон ‘audifus’¹³¹ гэж дууддаг. Эдгээр ялгаанууд зүүдэнд алдагддаг. Бидний бүх зүүд визуал давамгайлдаг. Гэвч энэ хөгжил мөн хүүхэд үеийн санамжинд олдсон. Сүүлд пластик¹³² ба визуал байдаг ба тэр ч бүү хэл тэдгээр хүмүүсийн хожуу санамжинд визуал элэмэнтүүд дутагддаг. Визуал санамж тиймээс инфантил рэколлекцийн типэд хадгалагддаг. Зөвхөн миний хамгийнэртний хүүхэд үеийн санамжууд визуал характэр байдаг ба тэд шатны сууриудтай харицуулмаар пластик зурагласан явдалуудыг үзүүлдэг. Үнэн, худал батлагдсан эсэх хүүхэд үеийн эдгээр явдалуудад хэн нэгэн ихэвчилэн дүрс, хувцас хоёртой өөрийн хүүхэдэрхүү пэрсоныг хардаг. Энэ нөхцөлд эдалтууд хожуу экспэрэнсүүдийн рэфлэкцүүдэд өөрсөдийн пэрсонуудыг хардаггүй учир бидний гайхашийг дэвэргэх ёстой.¹³³ Түүнээс гадна хүүхэд өөрийн экспэрэнсүүдийнхээ үед түүний анхаарал гагцхүү гадаад импрэсүүдээс илүүтэйгээр өөртөө төвлөрдөг гэж таамаглах бидний экспэрэнсийн эсрэг. Олон сурвалжууд хамгийнэртний гэж дуудагдсан хүүхэд үеийн рэколлекцууд санамжийн үнэн мөрүүд биш боловч хожуу магад олон психийн хүчүүдийн нөлөөгөөр субэктчилсан боловсруулалтуудтай адилаар боловсордог гэж таамаглахад биднийг хүчилдэг. Тэгээд индивидуалийн “хүүхэд үеийн дурсамжууд” бүхэлдээ “нуугдмал санамж”-ийн сигнификанцад дэвшидэг ба түүгээр үндэстэнүүдийн тухай болон домогуудад зогсоосон хүүхэд үеийн эргэн саналтуудад анхаарууштай аналогийн формлогддог. Психоанализийн методоор олон пэрсоныг шалгасан хэн ч дэскрипц бүрийн нуугдмал санамжийн олон жишээнүүдийг энэ ажилд нийлүүлэх ёстой. Гэсэн ч хожуу амидралдаа хүүхэд үеийн дурсамжуудын рэлацуудын өмнөхөн дискусдсэн натурын эзэмшил тухайн жишээнүүдийг тэмдэглэхэд онцгой бэрхшээлтэй болгодог. Инфантил дурсамжинд нуугдмал санамжийн үнэтийг хавсаргахын тулд пэрсоны багтаасан бүхий л амидралын хисторийг үзүүлэх зайлшгүй гэмээр. Гэвч дараах сайн жишээгээр үүний контекстийг гаргахад болон дан хүүхэд үеийн санамжийг тэмдэглэхэд боломжтой.

24 настай залуу өөрийн амидралын 5 настайгийнхаа дараах зурагийг хадгалжээ: зуны байшингийн цэцэрлэгт тэр түүнд цагаан толгой заахаар оролцож буй өөрийн нагацтайгаа зэрэгцээд сандал дээр сууна. Түүнд n-ээс m үсэгийг ялгахад бэрхшээл тулгарсан ба хэрхэн нэгийг нөгөөгөөс ялгаж хэлэхийг нагацаасаа гуйсан. Түүний нагац үсэг m n үсэгээсээ бүтэн нэг зураас илүү гэдэг факт руу түүний анхааралыг дуудсан. Энэ хүүхэд үеийн рэлиабилититэй¹³⁴ маргах шалтгаан үгүй. Үүний санаа ондоо хөвгүүдийн сониучирхалын симболчилсон рэпрэзентац байдагийг өөрөө харуулахад дараа нээгдсэн. n m үсэгийн ялгааг мэдэхийг хүссэн түүний хувид тухайн үедээ хүү охин хоёрын хоорондын ялгааны тухай өөртөө төвлөрсөн. Бас энэ нагац түүний багш байх хэрэгтэй гэдэгийг хүссэн. Тэр бас ялгаанууд адилаар нээсэн.

¹²⁸ Францын нэурологич. Фройд хипнозийг түүнээс сурчээ.\орчуулагч\

¹²⁹ Visuels- харааны \Франц\

¹³⁰ Motoreus- хөдөлгөөний\Франц\

¹³¹ Audifus- сонсголын\Франц\

¹³² Plastic- химийн процэсоор продукцалсан гэрэлийн хүчтэй материал ба цохиж дүрэтэй болгодог

¹³³ Би үүнийг өөртөө хийсэн мэдээжийн шинжилгээнүүдийн дүнгээр үүнийг ассэртална.

¹³⁴ Reliability- итгэж болох чадвар

Хүү дахиад охиноос нэг порцоор илүү ба түүний санамжийн энэ танихуйн хугацаанд хүүхэдэрхүү сониучирхалын хариултанд сэрсэн.

Хэдийгээр өмнө учир үгүйгээр агуулагдсан мэт боловч аналитикийн ажилын дагууд хүүхэд үеийн дурсамжаар магад олдсон тухайн учиртай жишээг би харуулахыг хүслээ. 43 насандаа миний хүүхэд үеийн санамжинд юу үлдсэнийг өөрөө сонирхож эхлэхэд миний үнэмшсэнээр удаан хугацааны турш намайг хатгасан нэгэн явдал дахин миний ухаанд ирсэн. Тухайн явдал итгэлтэй идентификацаар¹³⁵ миний 3 нас дуусахын өмнөх үе гэж надад буусан. Би авдарны урд өөрийгөө харсан ба хорин насаар илүү миний хойд ах нээлттэй хаалгыг хаасан. Би тэнд ямар нэг шаардаад зогсох ба хашгирна. Миний хөөрхөн гуалиг ээж коридороор буцахдаа өрөөнд гэнэт орж ирсэн. Бусад учруудаар хангагдаагүй ч тун тодоор харагдсан энэ явдалыг би эдгээр үгүүдэд формулацалсан. Миний ах авдарыг нээх эсвэл хаахыг хүссэн эсэх(эхний тайлбараар энэ “аяганы тавиур байсан”), би яагаад уйлсан, миний ээжийн буцалт юуг сануулсан гэх мэт эдгээр асуултууд надад бүдэг байсан. Энэ миний ээжийн тасалсан ахын наргианы санажийг хэлсэн гэж өөрийгөө тайлбарлахыг оролдсон. Санамжинд үлдсэн хүүхэд үеийн явдалуудын тухайн буруу ойлгоц ховор биш. Бид нэг ситуацийг эргэн дууддаг, гэвч энэ төвлөрсөн биш. Бид психийн аксентад¹³⁶ байрлах элэмэнтүүдийн тухай мэддэггүй. Аналитик оролдлого намайг зурагны бүхэлдээ хүлээгээгүй шийдвэрт хүргэдэг. Би ээжийгээ үгүйлсэн ба түүнийг энэ аяганы тавиур буюу авдарт цоожилгдсон гэдэгт эргэлзэж эхэлсэн. Тиймээс миний ах үүнийг цоожилох ёсгүй гэдэгийг шаардсан. Ах надад тулгасанаар мөн ээж авдарт байгаагүй гэдэгт лавтай болсоноор би уйлж эхэлсэн. Энэ миний айдас болон түгшүүрийг зөөлрүүлсэн миний ээжийн тусгалаар шууд дагасан санамжинд нягт үлдсэн агшин. Гэвч хүүхэдэд авдарт ээжийгээ хайх идэй хэрхэн ирсэн бэ? Адилхан хугацаанд тохиолдсон зүүднүүд бусад дурсамжуудыг үлдээсэн тухай нэгэн асрагч руу чиглүүлсэн. Тухайлбал тэр асрагч миний бэлгэнд авсан жижиг зооснуудыг түүнд өгөхийг сэтгэмжтэйгээр ятгасан. Тухайн дитал хожуу юмсын хувид нуугдмал санамжийн үнэгэд өөрөө шаардагддаг. Би тэгээд энэ хугацаанд интэрпретацийн зорилгоо өөрийнхөө төлөө хөнгөвчилж багтаасан ба тэр асрагчийн тухай ээжээсээ асуусан. Ээжийг төрөх үеэр энэ гярхай боловч шударга биш хүн томоохон хулгайн хэрэгт холбогдсон ба миний ах зүйд түүнийг инструменталаар авчирсан гэдэг фактаар бусад зүйлсийг олсон. Энэ информац инспирацийн¹³⁷ нэг бүлэгийн дагууд хүүхэд наснаас нэг түлхүүрийг надад хэлсэн. Асрагчийг гэнэт алга болоход надад ялгаа үгүйн тухай нэг асуудал үүссэн. Би түүнийг хаана буйг ахаасаа асуусан, яагаад гэвэл тэр үүний нэг хэсэгээр тоглосон гэдэгийг би анзаарсан. Өнөөдөр ч хэвээрээ тэр угийн булзааруулж мөн ёгтолдоогоороо тэр хайрцаг дотор гэж хариулсан. Би үүнийг хүүхэдийг аргацаах хариулт гэдэгийг ойлгосон ба ондоо юуг ч нээхгүй тул илүүг асуугаагүй. Миний ээж богинохон орхиход ааштай ах тэр асрагчид хийсэн шигээ түүнд адилхан хандсан ба тиймээс авдарт ээжийг дарсан гэдэгт би эргэлзсэн. Би мөн визуал хүүхэд үеийн явдалын орчуулгад яагаад миний ээжийн гуалиг чухалчилагдсаныг ойлгодог. Тэр шинээр дахин агуулсан мэтээр

¹³⁵ Identification- хэн нэгнийг эсвэл нэг юуг таних, батлах, харуулах процесс

¹³⁶ Accent- ямар нэг юманд өгсөн специал чухалчилал

¹³⁷ Inspiration- яагаад хэн нэгэн юмыг хийдэг эсвэл бүтээдэг шалтгаан

намайг хатгах ёстой. Намайг 3 настай байхад тэр үед төрсөн миний эмэгтэй дүү бид хоёрыг хойд ахаас тусгаарласан.

Үргэлжилэл бий..

Монгол ухагдахууны тайлбар:

Анхаарал\анхаарах\ -attention- Хүн эсвэл юмны тухай болгоомжтойгоор харах, сонсох, бодох акт

Бодол\бодох\ -thought- Пэрсоны оюун мөн тэд бодох үед оюунд буй бүхий л идэйнүүд

Дурсамж\дурсах\ -reminiscence- Хүн өнгөрсөн амидралынхаа тухай эргэн санах юмны бичигдсэн мөн яригдсан дүрслэл

Зүүд\зүүдлэх\ -dream- Хүн унтах үед түүний оюунд тохиолдох сэтгэлүүд, учиралууд, болон төсөөлөлүүдийн холимог

Марталт\мартах\ -Forgetting- Өнгөрсөнд тохиолдсон ямар нэг юм эсвэл мэдсэн информацииг эргэн санаж чадахгүй болох

Санаа\санал болгох\ -meaning- Бусадтай коммуникацлахыг хүссэн идэй эсвэл юмс Санамж\эргэн дуудах, эргэн санах\ -memory- Юмыг эргэн санах чадвар, өнгөрсөнөөс эргэн санах юмсын бодол

Сэрүүн\сэрэх\ -awareness- Юмыг мэдэх, мөн чухал бас оршдог гэдэгийг мэдэх

Сэтгэл\сэтгэх\ -Feeling- Мэдрэлээр эсвэл оюунаар сэтгэгдэх юм. Тухайлбал хайрлах, гуниглах, өрөвдөх, догдлох, хорсох, атаархах, хардах,

Сэтгэмж\сэтгэмжилэх\ -conscience- Бидний акцууд зөв буруу эсэхийг бидэнд хэлдэг оюуны хэсэг

Төрх\төрхжих\ -Behavior -Тодорхой ситуацуудад төрхжих зам

Түгшүүр\түгших\ -Anxiety- Ямар нэг муу зүйл тохиолдох вий гэж зовсон мөн нэрвтэй сэтгэлийн төлөв

Ухаан\ухаарах\ -consciousness- Тохиолдож буй юмыг ойлгох ментал чадалууд мөн өөрийн мэдрэлүүдээ хэрэглэж чадах төлөв

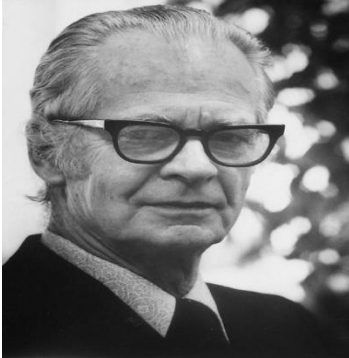
Ухаангүй -unconsciousness- Өөрийн мэдрэлүүдээ хэрэглэж чадахгүй гэмтэл эсвэл өвчинөөс шалтгаалсан унталттай адил төлөв, тухайлбал ухаан алдах, шоконд орох гэх мэт

Шинжилгээ -investigation- Ситуац болон фактуудын тухай албан ёсны шалгалт

Эргэн саналт\эргэн санах\ -remembering- Өнгөрсөнөөс газар, хүн, мөн учиралын тухай өөрийн санамжиндаа төсөөлөл хадгалах

E-mail; Baljinyamgerel@gmail.com

Б.Ф.Скиннер (B.F.Skinner)

Сайэнс ба хүний төрх

Хэсэг 3

ЯАГААД ОРГАНИЗМУУД ТӨРХ ГАРГАДАГ ВЭ?

“Кауз” ба “Эффэкт” гэсэн тэрмүүд сайэнст өргөнөөр хэрэглэгдэхээ болижээ. Тэд универсийн операц ба структурын олон тэоритой ассоциацлагдчихдаг, эдгээр сайэнтисдын хэлэхийг хүссэнээс илүү утгатай. Тэднийг орлосон тэрхүү тэрмүүд, тиймээс адил фактуал цөмтэй холбогддог. “Кауз” “хамааралгүй вариаблд буй өөрчлөлт” болдог ба “эффэкт” “Хамааралтай вариабл дахи өөрчлөлт”. Хуучины “кауз ба эффэктин коннэкт” “Функцианал рэлац” болдог. Шинэ тэрмүүд кауз энэ эффэктэд хэрхэн каузалдагийг суггэстлэхгүй: тэд ялгаатай учралууд тодорхой ордэрт хамт тохиолдох тэндтэй гэдэгийг зөвшөөрдөг. Энэ чухал, гэхдээ энэ экстрэм чухал биш. Хэрэв бид илүү эксакт коунтэрфартуудыг субститутлэхэд үргэлж бэлэн бол албан бус дискуст “кауз” ба “эффэкт”-ийг хэрэглэхэд партикулар аюултай биш. Бид хүмүүний төрхийг каузуудтай авч үздэг. Бид хүн яагаад хийдэгтэйгээ адил төрх гаргадагийг мэдэхийг хүсдэг. Кондиц ба учрал юу вэ гэхээр төрхийн дунд эффэкт гдэгээр харагддаг тул тооцоох хэрэгтэй. Тэдгээр каузуудыг нээсэнээр бас анализ хийсэнээр, бид төрхийг прэдиктэлдэг: тэднийг манипулэцэлж чадна гэдэгийг өргөжүүлдэг, бид төрхийг контролдож чадна.

Энэ хамаарагдчихсан пэрсонал фрийдомын доктринтой хамт тэрхүү зүтгэлд нилээд учир холбоогүй байдаг. Яагаад гэвэл хүн үргэлж каузуудын төлөөх судалгаагаар татагдчихдаг. Хүмүүний төрхийн огцом “яагаад ба яах гэж” гэдэгээс илүү сорилттой биш тодорхой. Тиймээс хүч хүн каузальн дээд плаузибл биш тэоринуудыг консруктлах ба антисипат лэгитимэт сайэнсийн лавлагааг чиглүүлдэг гэдэгээс төрхийг тайлбарлахыг оролддог. Практик сайэнсийн хисторид ер бусын биш. Аливаа субэктын судалгаа мухар сүсэгийн талбараас эхэлдэг. Хийсвэр экспланац хүчинтэйг уридчилдаг. Астроном астрологоор эхэлсэн: алхимээс хими мөн адил. Төрхийн фиэлд юмтай ба алхимчид ба астрологч юмтай байх хүртэл. Присайэнсийн экспланацын урт хистори сайэнсийн эхний шатанд өөрөөр хариулагдаагүй тэрхүү асуултанд худал хариулт хэрэглэхээс илүү өөр функц үгүй тэрхүү каузуудын фантастик жагсаалтыг бидэнд нийлүүлдэг.

ТӨРХИЙН ЗАРИМ ПОПУЛАР “КАУЗ”-УУД

Хүмүүний төрхтэй давхцах тэрхүү содон учралууд каузлахаар татан авах боломжтой. Индивидуалын төрөх үеийн гарагуудын позицыйн жишээ. Ихэвчлэн

астрологчид каузаас сфэцифик акцуудын прэдиктыг хийдэггүй, харин хүн хөнгөмсөг, анхааралгүй эсвэл бодолоор дүүрэн байна гэдэгийг бидэнд хэлэх үед бид сфэцифик акцууд эффэктэлсэн болохыг таамагласан гэдэгийг дэмжих хэрэгтэй Намэролог¹³⁸ каузуудын ялгаатай хамыг олдог. Жишээлбэл: түүний нэр дээрх захидалын тоонд эсвэл индивидуалын гудамжины хаягийг бүтээхэд хэрэглэгддэг тэрхүү тоонуудад. Сая сая хүмүүс хүмүүний төрхийг ойлгох бас үүнтэй эффэктив тохиролцох аргагүй шаардлагаас болж жил бүр тэдгээр худал каузууд руу ханддаг. Астрологч, намэрологчуудын прэдикц, ба адил ихэвчлэн вагэ, тэдгээр зохистойгоор үзүүлэхгүй эсвэл батлагдаж чадахгүй. Бүтэлгүйтэл хялбархан андуурагдал, нилээд хүчинд дагалдагчын төрхийг тогтооход драматик хүрэлцээтэй үед тохиолдолын гэнэт ондог.

Тодорхой хүчинтэй рэлац юутай төстэй вэ гэхээр худал таамаглалыг санал болгодог супэрстэйшнтэй төстэй. Жишээлбэл: төрхийн зарим характэр хүний төрсөн улиралаар мөрдөгддөг,(түүний төрөх үеийн гарагуудын позиц биш), түүнчлэн наран дахи учрал эсвэл нарны систэм дэхи дэлхийн позицын партад байх ёстой цаг агаарын кондиц. Сортын эффэктүүд, бүрэн хүчинтэй болох үед бид алдахгүй Тэд мэдээж астрологийг зөвтгөхгүй.

Ондоо коммон практик индивидуалын структурын тэрмүүдэд төрхийг тайлбарладаг. Биеийн пропорц, толгойны шэйп, үс, нүд, арисаны өнгө, гарын алганы хээ ба нүүрний онцлог хүн юу хийхийг тодорхойлно гэдэгийг бүгд хэлдэг. “Наргиан ч бүдүүн хүн” “туранхай ба өлсгөлөн харагдах” Кассиус, бас бусад мянга мянган характэр эсвэл тип хүмүүний төрхтэй тохиролцох өөрийн практикт аффэктлэх, өөрийн хэлэнд оруулагддаг. Сфэцифик акцууд биеийн хэлбэр ба хэмжээнээс хэзээ ч прэдиктлэхгүй, харин пэрсоналитигийн ялгаатай типүүд ялгаатай замд төрхтөх прэ-диспозицийг суггэстэлдэг. Тиймээс тэдгээр сфэцифик акцууд аффэктлэж болохыг дэмждэг. Энэ практик алдаатай төстэй ба хуучины танилтай адил харагддаг ба төрх гаргах ни бас адил хэн нэгэнийг бид экспэктлэх үед би бүгдийг хийдэг. “Тип” нэг удаа босгогддог ба энэ өдөр бүрийн хэрэглээнд тэсэн үлддэг, яагаад гэвэл прэдиктүүд үүнтэй хамт хийгддэг, астрологийнх бас адил, вагэ ба тохиолдолын онолт магадгүй гэнэтийн. Худал дэмжлэг биеийн ба төрхийн типийн дундах олон хүчинтэй рэлацаар бас санал болгогдсон. Эрэгтэй ба эмэгтэй хүмүүсийн физикт биеийн судалгаанууд дисордэрийн ялгаатай сортуудыг при-диспозицолдог, хугацаанаас хугацаа руу, төрхийн оюутануудын анхааралыг татдаг. Биеийн структурын илүү саяханы ангилал – В.Х.Шэлдоных ба үүгээр танхайралын ялгаатай формуудын ба тэмпэраментийг прэдикцлэхэд али хэдийнээс хэрэглэгдсэн. Биеийн тип ба төрхийн дундах хүчинтэй рэлац мэдээж төрхийн сайэнсын тооцоонд оруулах хэрэгтэй, харин мэргэжилийн бус хүний шалгагдаагүй практикт дурдагдсан рэлацуудтай холиж будилах ёсгүй.

Биеийн структур ба төрхийн дундах коррэлац дэмонсрацлагдсан үед ч энэ үргэлж тодорхой биш ба юу вэ гэхээр тэдгээрийн кауз. Гэсэн ч энэ бүдүүн хүн ялангуяа хөгжилтэй байх боломжтой гэдэгийг онсон статистикчилсан мэтодуудаар үзүүлж чаддаг ч үүнээс физикт бие тэмпэраментыг каузалдаг хэмээн үзэж болохгүй. Бүдүүн хүмүүс олон чиглэлд давуу талгүй, ба тэдний спэциал компэтэтив тэхниктэй адил наргианч төрх ни хөгждөг. Наргианч хүмүүс бүдүүн болон өсдөг.

¹³⁸ Намэролог- тоо ашиглан хүмүүсийн ирээдүйд юу тохиолдохыг хэлдэг хүмүүс

Яагаад гэвэл тэд эмоционал дистурбанцууд чөлөөтэй ба тэр юу вэ гэхээр тэд бусад хүмүүсийн дагадаг эрүүл мэнд эсвэл хоолны дэглэмийг үгүйсгэдэг эсвэл хэтрүүлдэг. Бүдүүн хүмүүс магадгүй наргианч. Яагаад гэвэл тэд хэтэрхий идэх хэрэгцээгээ амжилттай хангадаг. Физикт биеийн онцлог өөрчлөгддөг, тиймээс бид хамгийн түрүүнд онцлог (feature) эсвэл төрхүү гэдэгийн асуух хэрэгтэй.

Бид олох үедээ олчихсоныгоо боддог, юуг вэ гэхээр содон физикчилсэн онцлогууд хүний төрхийн партаар тайлбарлагддаг гэдэгийг, энэ содон биш онцлогууд бусад партиудаар тайлбарладаг хэмээн таамаглахад хүрдэг. Энэ хүн тодорхой төрхийг үзүүлдэг гэдэгийг баталгаанд хэлэгдсэн, яагаад гэвэл тэр “ингэж л төрсөн”. Үүнд буй обэкт төрх удамшилын факторуудаар хэзээ ч тодорхойлогдохгүй гэдэгийг хэлэхгүй. Төрх гэнэтик процессийн продукт болох тэрхүү төрхтөх организмыг шаарддаг. Ялгаатай спэсүүдийн төрх дэхи илэрхий ялгаа гэнэтик конституц гэдэгийг үзүүлдэг, эсвэл гэнэтик хисторигоос дүгнэсэн эсвэл индивидуалын биеийн структурыг ажигласан. Энэ чухал. Гэвч “ингэж л төрсөн” –ын доктрин дэмонстрацлагдсан фактуудтай хамт багаар хийгдсэн. Энэ ихэнхидээ игнорэнцлэхэд уриалдаг. Мэргэжилгүй хүн тэрмүүдийг хэрэглэдэгтэй адил “Удамшил” үүнд аттрибуталсан төрхийн фикцчилсэн экпланац.

Төрхийн зарим аспэкт төрөх үеийн улиралын улмаас, илэрхий биеийн тип эсвэл гэнэтик конституц гэдэгийг энэ үзүүлдэг ч фактууд хязгаарлалттай хэрэглээтэй. Энэ магадгүй төрхийг прэдиктлэхэд бидэнд тусална. Гэвч энэ практикалчилсан контролд эсвэл экспэрименталчилсан анализад үнэт багатай. Яагаад гэвэл тэр кондиц индивидуал консийвэлчихсэны дараа манупилацалж чадахгүй. Гэнэтик факторын мэдлэг бусад каузуудын хамгийн сайн хэрэглээг хийхийг бидэнд зөвшөөрдөг. Хэрэвээ бид индивидуал тодорхой суури хязгаарлалтуудтай гэдэгийг мэдвэл бид илүү интэллэгэнтлэг контролын өөрийн тэхникүүдийг хэрэглэнэ, харин бид гэнэтик факторыг өөрчилж чадахгүй.

Програмын практикчилсан дутагдал энэ сортын каузуудыг хамруулж мөн тэд коммон дэбэтийн үеийн ширүүн байдалын заримыг тайлбарладаг. Олон хүн хүмүүн төрхийг судалдаг. Яагаад гэвэл тэд үүний тухай юм хийхийг хүсдэг – тэд хүнийг илүү жаргалтай, илүү эффэсинт ба продуктив, харин багааар агрэссив (гэх мэтээр үргэлжилүүлж болно) болгохыг хүсдэг. Тэдгээр хүмүүст - давшгүй саадууд болон тусдаг – ялгаатай “арисаны типүүд” –д биелэгдсэнтэй адил – тийм тодорхойлогчидыг өвлүүлээгүй, тэднээс акцын курс биш орхигдсон. Гэвч эүгэник¹³⁹ уудын удаан ба эргэлзээтэй програм. Гэнэтик чанарын төлөөх баталгаа тиймээс ойроос нягталсан, ба энтуйсиазм хамт хүлээн авсан сулхан эсвэл холбоогүй гэсэн индицац. Гэвч практикчилсан асуудал төрхжсөн диспозиц өвлөгдсөн хэмээх тэрхүү дэтэрминчлэлийн өргөтгөлд хөндлөнгөөс оролцохыг зөвшөөрөх хэрэггүй. Матэри ихэвчлэн таамагласантай адил маш чухал биш. бидний хувид яаралтай рэсултыг хүсдэг ба тэдгээрийн төлөө олохуйц каузуудын бусад типүүд байна гэдэгийг харах хэрэгтэй.

ДОТООД “КАУЗУУД”

Сайэнс бүр тодорхой хугацаанд эсвэл судлагдсан юмсын доторхи акцуудын каузуудыг хайдаг. Заримдаа практик ашигтай батлагдчихдаг, заримдаа үгүй. Энэ дотоод экспланацуудтай буруу юу үгүй. Гэвч систэмийн дотор байрласан тэрхүү

¹³⁹ Эүгэник –төгс хүн гаргах сургаал

учрал ажиглахад бэрхшээлтэй болох магадтай. Энэ шалтгааны төлөө бид зөвтгөлгүйгээр тэдэнд оноосон чанарыг бэхжүүлсэн. Хамгийнмуу хүртэл, бид контрадикцийн айдасгүйгээр энэ сортын каузуудыг нээж чадна. Эргэлдэх чулууны хөдөлгөөн энэ *vis viva*¹⁴⁰ д нэг удаа атрибуталсан. Биеийн химийн чанарууд тэдний найруулсан тэрхүү *эссэнсүүд* эсвэл *принциплүүдээс* гарч ирсэн ни бодол. Шаталт шатаж буй обьектын доторхи *phlogiston*¹⁴¹ -аар тайлбарлагдсан. Шарх эдгэрдэг ба бие сайн өсдөг, яагаад гэвэл *vis medicatrix*¹⁴² –ых. Энэ ялангуяа дотоод агентын төрх рүү амидарч буй организмын төрхийг атрибутлахаар татагддаг. Энэ суггэстэлсэний жишээтэй адил.

Нойрал каузууд. Мэргэжилгүй хүн төрхийн бэлэн экспланацтай адил нэрвоуз системийг ашигладаг. Англи хэл каузал солилцон хамааралыг битүү агуулдаг тэрхүү экспрессүүдийг зуу зуугаар агуулдаг. Урт үргэлжилсэн шүүх хуралын төгсгөлд **тангарагтаны шүүх** *brain fog*¹⁴³ -ийн тэмдэгийг үзүүлдэг гэдэгийг бид уншдаг, тэр юу вэ гэвэл нэг зах дээр яллагчийн нэрв, нөгөө талд *nervous breakdown*¹⁴⁴ –ий ирмэг дээр яллагчийн эхнэр, бас тэр хуулич *brain*-д саадтай байгааг гэнэралаар бодсон, яллах дээр зогсоход шаардагдсан. Илэрхий, чиглэлгүй ажиглалт тэдгээр хүмүүсийн нэрвоузын системээр хийгддэг. Тэдгээр “тархи” ба “нэрв” нөгөө талаар тэдгээр төрхийн хөнгөн тооцоо мэт тэрхүү субстанцыг зээлэх момэнтын түлхэц дээр нээгдсэн.

Нойрологи ба физиологийн сайэнсууд адил практикаас бүхэлийг өөрсдөө зайлуулдаггүй. Ажиглалтын төлөөх тэхникүүдээс нэрвоуз эд дэхи электро болон химийн процессууд хараахан хөгжөөгүй, нэрвоуз системийн тухай анхны информац хэвийн анатомид хязгаарлагдсан. Нойрол процессууд тэдгээрийн рэсулт хэмээн хэлсэн төрхөөс зөвхөн дүгнэдэг. Тийм дүгнэлтүүд сайэнсийн тэоритай адил хангалттай хууличилагдсан, гэвч тэд суурилсан тэрхүү жинхэнэ төрхийг тайлбарлахад зөвтгөлтэй биш. Анхны психологистын хипотэз мэргэжилийн бус хүний хипотээс илүү найдвартай, гэвч биеэ даасан баталгаа олж чадах хүртэл тэд төрхийн экспланацтай адил илүү хүрэлцээтэй биш. нэрвоуз систем дэхи олон электрол болон химийн процессуудын тухай шууд информац одоо олдохуйц. Нэрвоуз системийн мэдээ зайлшгүй дүгнэх эсвэл фикцион биш. харин энэ олон физиолгчилсон экспланац дахи циркуларын хэмжээ хүртэл, спэциалистуудын бичсэнд ч. Дэлхийн нэгдүгээр дайнд танил дис-ордэр “shell shock”¹⁴⁵ хэмээн нэрлэгддэг байсан. Төрх дэхи дистурбанц хүчтэй дэлбэрэлт нэрвоуз системийн структурыг гэмтээсэн гэдэгийг зөвшөөрсөнөөр тайлбарлагдсан, тийм гэмтэлын шууд биш баталгаа олдохуйц. Дэлхийн хоёрдугаар дайнд “neuropsychiatric”¹⁴⁶ –тай адил дис-ордэр ангилагдсан. Угтвар хипотэтикалчилсан нойрол гэмтэлын тэрмүүдэд экспланац алдахыг зөвшөөрөхгүйг үргэлжилүүлэн үзүүлэх мэт.

¹⁴⁰ Vis-viva – Амидрах хүч гэсэн латин гаралтай үг

¹⁴¹ Phlogiston- гал гэсэн латин гаралтай үг

¹⁴² vis medicatrix – натурын эмчилгээний хүч гэсэн латин гаралтай үг

¹⁴³ Мэнтал ядаргаа

¹⁴⁴ Хүн үнэхээр дэпрэстэй болох, тэрхүү мэнтал өвчины үе. Ийм хүн нормал амидралтай зохиож чадахгүй

¹⁴⁵ Мэнтал өвчин, урт хугацааны турш тулалдсан цэргүүд аффэктлэдэг.

¹⁴⁶ Мэнтал дисордэрын органик аспэктүүд ба психик хоёрыг хамтад авч үздэг анахгаахын салбар

Аажимдаа нэрвоуз систэмийн сайэнс дүгнэлт төрхийн шууд урдуучилах жишээ болох нойрол төлөвүүд ба учралуудыг дүрслэнэ гэдэгээс илүүтэйгээр шууд ажиглалт дээр тулгуурладаг. Бид “Үгүй, баярлалаа” хэмээн хариулан хэлдэг шууд урдуучилах тэрхүү нарийн нэурологчилсон кондицыг мэдэх хэрэгтэй. Тэдгээр эргэлт дэхи учралууд бусад нэурологчилсон учралуудаар урдуурчилагдсан болохыг олно, бас бусадаар эргэлт дэхи тэдгээр. Энэ дараалал нэрвоуз систэмын гадна талын учралууд руу бас аажимдаа организмын гадна тал руу буцаахад биднийг чиглүүлнэ. Бидний үзэж буй бүлэгт бид зарим дэтал дахи сортын гадаад учралуудыг хэлэлцэх хэрэгтэй. Бид тэгээд төрхийн нэурологчилсон экпланацуудын плэйсийг үнлэхийг хамгийнсайн чадна. Хэдий тийм боловч, бидэнд байхгүй ба тухайн момэнтэд нойрологчилсон информацын сортуудтай хэзээ ч биш гэдэгийг бид энд тэмдэглэнэ, энэ төрхийн спэсифик жишээг прэдиктлэхийн тулд шаардагдсан. Бид партикулар жишээны антэцэнт кондицийг босгохын тулд чиглэсэн нэрвоуз систэмийг өөрчилөх ёстой гэдэг энд илүү боломжтой биш. Нэрв систэмд хайгдах ёстой каузууд. Тиймээс сфэцификын контрол ба прэдикттэнд хязгаартайгаар хэрэглэгддэг.

Үргэлжилэл бий...

Brothers_3399@yahoo.com

Ницше.

Заратустра ингэж ярилаа

Тав.

Заратустра энэ үгсийг хэлсэний дараа ардуудыг хараад дуугаа татав. “Энд тэд зогсоно” гэж тэр өөрийнхөө сэтгэлд хэлэв. Тэр цааш “тэд инээцгээнэ”, “намайг ойлгохгүй”, “Би тэдний чихэнд таарах ам биш” гэж хэлэв.

Одоо тэгээд тэдний чихийг таслах уу? тэгвэл тэд нүдээрээ сонсож сурна. Хүмүүс сурагч шиг эсвэл лам шиг амандаа бувтнах уу? Үгүй гэвэл тэд ээрч яригчидад итгэх үү?

Тэдэнд бахархах зүйл их бий. Тэд бахархадаг зүйлсээ юу гэж нэрлэдэг билээ? Сурсан гэж нэрлэдэг тэд. Тэр тэднийг уулын ямаачны өмнө таниулдаг.

Тиймээс тэд үл тоомсорлох гэсэн үгийг дургуй сонсдог. Тэгэхээр би одоо тэдний бахархал руу ярия.

Ингээд би тэдэнд үл тоомсорлогчидоос эхлэн ярия: Энэ сүүлчийн хүн.

Ингээд Заратустра ардуудад ярив:

Хүмүүс өөрсдийнхөө зорилгыг гаргах цаг иржээ. Хүмүүс дээд найдлагынхаа үрийг ургуулах цаг иржээ.

Түүний хөрс одоохондоо хангалттай. Гэхдээ тэр хөрс хэзээ нэгэн цагт ядуурна бас номхороно. Тиймээс түүнд ямар ч мод өндөр ургах боломжгүйтнэ.

Хүмүүс тэмүүлэлийн сумаа бусдын дээгүүр харваж чадахгүйрэх цаг ирнэ. Бас нумны хөвч тэлж чадахаа зогсох цаг ирнэ.

Би та нарт юу гэж хэлэх вэ гэхээр хүн өөрөө өөртөө бужигнааныг агуулах хэрэгтэй. Тэгсэнээрээ бужиглэсэн од төрүүлж чадна. Би та нарт юу гэж хэлэх вэ гэхээр одоохондоо та нарт бужигнаан агуулагдаж буй шүү.

Хүмүүс та нар одууд төрүүлж чадахгүйтэх цаг ирнэ шүү. Өөрсдийнгөө үл тоомсорлож чадахгүйрсэн үл тоомсорлох хүмүүсийн цаг ирнэ.

Харцгаа. Би та нарт сүүлчийн хүнийг үзүүлэе.

Хайр гэж юу вэ? Анх бүтээгч гэж юу вэ? Тэмүүлэл гэж юу вэ? Од гэж юу вэ? Ингэж сүүлчийн хүн асууна. Бас анивчина.

Газар дэлхий жижигэрчээ. Түүн дээр бүгдийг жижигрүүлэх сүүлчийн хүн дэгдэнэ. Түүний хүйсийг тодорхойлох аргагүй. Яг л газрын бэртэг шиг. Сүүлчийн хүн хамгийн удаан амидарна.

Бид жаргалыг нээж олсон гэж сүүлчийн хүн хэлнэ бас анивчина.

Тэд амидрахад хатуу нутгаа орхицгоосон. Яагаад гэвэл хүнд дулаан хэрэгтэй. Хүмүүс одоохондоо хөрштэйгээ эвтэй мөн тэдэнтэй шүргэлцэнэ. Яагаад гэвэл хүнд дулаан хэрэгтэй.

Өвчин тусах мөн итгэл алдрах тэдний хувид нүгэлтэй: Хүн анхааралтайгаар явна. Нэг тэнэг одоохондоо чулуун дээгүүр мөн хүн дээгүүр бүдчинэ.

Бага зэрэг хор наана цаана: Тэр аятайхан зүүд өгнө. Хэтэрхий их хор аятайхан үхэл авчирна.

Хүмүүс ажиллацгаана. Яагаад гэвэл ажил гэдэг зугаа. Гэхдээ хүмүүс зугаацалыг ихсэхийг саатуулна.

Хүмүүс ядуу ч биш баян ч биш болцгооно: Энэ хоёр хоёулаа хүндрэлтэй. Хэн засаглахыг хүснэ вэ? Хэн тэгэхээр хүлцэнгүй вэ? энэ хоёр хоёулаа хүндрэлтэй.

Малчингүй сүрэг. Бүгд л адилханыг хүснэ. Бүгдээрээ л адилхан. Хэн өөрөөр мэдрэнэ тэр хүслээрээ галзуугийн эмнэлэгт очино.

Эрт үед бүх дэлхий галзуурцгаасан гэж сүрхийнүүд хэлцгээсэн мөн анивчина. Хүмүүс мэргэн. Тэд бүгдийг мэднэ юу учирсаныг. Энэ бүгд төгсгөлгүй. Хүн эхлээд зөрнө. Удахгүй дараа эвлэрнэ. Тэгэхүй л гэвэл ходоод өвтгөнө.

Хүн өдөртөө бяцхан дуруудтай. Бас шөнөдөө бяцхан дуруудтай. Гэхдээ хүн эрүүл мэндийг хүндлэнэ.

Бид жаргалыг нээж олсон гэж сүүлчийн хүн хэлнэ бас анивчилана.

Ингээд энд Заратустрагын өмнөх үг гэж нэрлэдэг эхний яриа төгсөв. Яагаад гэвэл энэ үед түүнийг олны хашгираан түүний яриаг зогсоолоо. Заратустра “сүүлчинхээ хүмүүсийг бидэнд өгөө ч” гэж хашгирцгаав. Биднийг “сүүлчийн хүн болгоо ч” гэв. Тэгвэл бид чамд дээд хүнийг бэлэглэнэ гэв. Ардууд ингэж орилолдон хашгирцгаав. Харин Заратустра эмгэнэж өөрийнхөө сэтгэлд ингэж хэлэв:

Тэд намайг ойлгосонгүй. Би тэдний чихний ам биш ажээ.

Би ууланд хэтэрхий удаан амидарч дээ. Би уулын модыг хэтэрхий их хүлцэждээ. Тиймээс би тэдэнд уулын ямаачин мэт яриж дээ.

Миний сэтгэл хөдөлсөнгүй. Үдээс өмнө ууланд хэр тунгалаг гардагтай адил миний сэтгэл тунгалаг. Гэтэл тэд намайг хүйтэн гэнэ. Мөн тэд намайг доог тохуу хийдэг хошигногч гэнэ.

Ингээд тэд намайг ажиглаж инээцгээв: Тэд инээснээрээ үзэн ядна. Тэдний инээдэмд мөс агуулагдана.

Зургаа.

Гэтэл хүмүүсийн амыг бариулж нүдийг бүлтийлгэсэн үйл явдал тохиов. Энэ хооронд олсон дээр бүжиглэгч ажлаа эхэлжээ. Тэр нэг жижигхэн хаалганаас гарч ирэн хоёр цамхагийн хооронд татсан олсон дээгүүр явж эхлэв. Ингэж урт татсан олс худалдааны захын дээгүүр мөн хүмүүсийн толгой дээгүүр татагдажээ. Олсон дээр бүжиглэгч олсоныхоо дунд хэсэгт ирэх үед гэнэт нөгөө жижигхэн хаалга онгойж нэгэн эрээн хувцастай хүн гарч ирэн түрүүчийн бүжигчин рүү маш хурданаар явж эхлэв. Тэр хүн олсон дээгүүр явахдаа ингэж хэлэв: Урагшаа яваа ч залхуу амитан. Залит этгээд бас уруу царайт урагшаа яв. Энэ хоёр цамхагийн хооронд чи юугаа хийж яваа вэ. Чамайг буцаагаад хэрмэнд хийж хорих хэрэгтэй. Харин чамаас илүү хүн энд явна. Битгий замд саад хий замыг чөлөө л гэж муухай дуугаар хашгирав. Иймэрхүү үг хэлсээр нөгөө бүжигчин рүү улам ойртож эхлэв. Ингээд түүнд ганцхан алхам ойртож очих үед нэн аймшигтай явдал тохиож хүмүүс амаа барин зог тусан харцгаав. Тэр гэнэт муухай хашгиран яг л чөтгөр шиг бүжигчиний дээгүүр харайж бүжигчиний нөгөө талд харайж гарав. Яг энэ үед бүжигчиний толгой эргэн олсоо алдав. Тэр бариж явсан саваа модоо гараасаа алдан доошоогоо хуй салхи мэт гар, хөл мушгиралдан маш хурдан унав. Ширүүн салхинд далай тэнгис хэрхэн давалгаалахтай адилаар зах дээр зогсох хүмүүс доор хүлээцгээв. Бүх хүмүүс гэнэт олон тийш гүйцгээж нэг нэгэнийхээ дээгүүр давхаралдан хариаж харин унаж буй хүн хаана унана вэ яг тэр газар ихэнх овоорцгоов.

Харин Заратустра хөдлөх ч үгүй зогстол нөгөө бүжигчин яг хажууд унаж гар хөл хугарч, хүн харахын аргагүй зовлого болон хэвтэв. Гэхдээ тэр арай үхээгүй. Хэсэг хугацааны дараа түүний ухаан орж хажуудаа зогсох Заратустраг харав. Чи энд юу хийнэ вэ гэж тэр асуув. Би хэзээ нэгэн цагт намайг чөтгөр дэгээднэ гэж мэдсэн. Одоо тэр намайг там руу чирч явах гэнэ. Чи үүнийг зогсоох уу?

Минийхээр найз чиний яриж буй зүйлс хаана ч үгүй гэж Заратустра хариулав. Чөтгөр ч үгүй, там ч үгүй. Чиний сүнс чиний биенээс түрүүлж үхнэ. Тиймээс чи юунаас ч битгий ай.

Тэр хүн нэлээд итгэлгүйгээр харав. Тэр цааш ингэж хэлэв. Хэрвээ чиний хэлж буй үнэн гэвэл би амидралаа алдлаа. Түүнээс биш өөр юу ч алдаагүй. Би гэдэг ердөө нэг л амитан. Намайг бүжиглэж сургахын тулд зодсон бас ороолгосон.

Тийм биш ээ гэж Заратустра хэлэв. Чамд тохиолдсон тэр аюулыг чи өөрийнхөө мэргэжил болгосон тул түүнийг үгүйсгэх хэрэггүй. Одоо чамайг чиний мэргэжил эцэслэж буй тул чамайг би өөрийнхөө гараар оршуулна.

Заратустраг ингэж хэлэх үед үхэж буй тэр юу ч хариулсангүй. Харин тэр гараа хөдөлгөн Заратустрад баярласнаа илэрхийлэх гэж гарыг хайж буй мэт.

Долоо.

Энэ хооронд орой болж худалдааны захыг харуй бүрэнхий хучлаа. Ардууд явцгаажээ. Ер ямар ч сониуч бас аймхай хүмүүс хэзээ нэгэн цагт ядардаг шүү дээ. Харин Заратустра үхэгчийн хажууд газар сууж гүн бодолд оров. Ингэж тэр цагийг мартжээ. Нэгэнт шөнө болж түүнийг хүйтэн салхи үлээв. Энэ үед Заратустра өндийж өөрийнхөө зүрхэнд ингэж хэлэв:

Заратустра өнөөдөр үнэндээ нэг сайхан загас барив. Тэр хүнийг барисангүй. Харин хүүр барив.

Хүн байх гэдэг хачирхалтай, хэзээ ч мөн хэзээд цаанаа учиргүй: Ердөө л нэгэн этгээд л муу үр дагавар авчирдаг.

Би хүмүүст яагаад байгаагийнхаа учрыг сургахыг хүснэ: Бараан үүл болсон хүнээс цахилгаан цахиулж дээд хүн болгоно.

Гэвч би тэднээс одоохондоо хол мөн миний сэтгэл тэдний мэдрэмжийг өдөөхгүй. Хүмүүст би ерөөсөө нэгэн балай мөн нэгэн хүүр хоёрын завсрын зүйл шүү дээ.

Шөнө бүрхэг, Заратустрагийн зам бүрхэг. Алив чи хүйтэн бас хөшчихсөн хамтран зүтгэгч ээ, би чамайг өөрийнхөө гараар оршуулахаар авч явлаа.

С. Молор-Эрдэнэ

“Монголын сэргэн мандалт”

/цуврал лэкиц/

“Шинэ Монголын Холбоо” ТББ -аас Бямба гараг бүр зохиогдох “Монголын сэргэн мандалт” цуврал лэкицүүд тав дахи долоо хоногтоо амжилттай явагдаж өнгөрлөө. Эхний дугаарт “Монгол хүний эрхүүд ба конституц”, “Гадаадын байгууллагууд ба Монгол улс”, мөн “Монгол олон улсын тавцанд” хэмээх гурван сэдэвээр илтгэл тавигдсаныг тоймлон хүргэе.

1. “Монгол хүний эрхүүд ба конституц” (илтгэгч Б.Гансүх)

Илтгэлийн гол зорилго демократын тухай ойлголтыг гаргах хийгээд, гурван суури принципүүд болох *либэрти* (чөлөөт), *экуалити* (тэнцүүт), *фратэрнитити* (ахан дүүсэг) дээр тулгуурласан Монголын ирээдүйн амбицтэй конституцын ерөнхий концэпцыг гаргах. Нийгэмийн суури харилцаа “Анд” -ын харилцаанд тулгуурлах ба бусадын сайны төлөө гэсэн зорилго, тэмүүлэл, визионтой. Үүнд үндэстэн ба хүн төрөлхтөний төлөө өөрийгөө зориулах бөгөөд бусадын сайныг хувийн сонирголоос уритал болгоно.

Аливаа улсын конституц гэдэг тухайн төрийн иргэдийн туйлын хүсэл, мөн тэмүүлэлийн илэрхийлэл. Конституцын суури принципүүд абсолют ба өөрчлөгдөшгүй мөн иргэдийн жаргалтай, сайн бас баталгаатай амидралын төлөө хийгдэнэ. Төрийн үүрэг ба засаглалын хүч мөн төрийн структурыг тодорхойлно. Тэгэхээр Монголын үндсэн хуули конституц болж чадаагүй. Яагаад гэвэл Монгол хүн, Монгол улс, Монголын иргэдийн төлөө хийгдэж чадаагүй, мөн монголчууд бидний эх орондоо хүмүүнлэг, иргэний демократ нийгэмийг хөгжүүлэхийг эрхэм зорилго болгох хүсэл, тэмүүлэлийн илэрхийлэл болсонгүй. Улмаар Монгол хүний баталгаат амидрал, Монголын төрийн залгамж чанар, мөн Монгол улсын тогтвортой байдалыг бүрэн хангаж чадаагүй билээ. Хуули гэдэг хүмүүс хоорондын харилцааг чиглүүлдэг хэрэгсэл. Конституц өөрийн мөн чанарыг хадгалахад дараах зүйлс нэн чухал: Хүний эрхүүд ба фундаментал фрийдом (*амгалан байдал*), төрийн повэрийн хуваарилалт /хүчийн тэнцвэржүүлэлт/, түүнчлэн төр ба иргэд хоорондын харилцааг тэнцвэржүүлэх бас эрхжүүлэх.

Хүний эрх натураасаа ба харин түүнийг НҮБ баталгаажуулдаг. Тиймээс унивэрсал. Хүний эрх хүний эксистэнцийг тодорхойлох ба баталгаатай, тайван амидралыг өгдөг. Хүний эрхүүд хүн бүрт оноогдсон суури эрхүүд, үүнд: Иргэний, политикийн,¹⁴⁷ экономын,¹⁴⁸ социалын¹⁴⁹ мөн културын эрхүүд хамаарна. Тиймээс хүнийг эрхэм гэх, мөн хүнээ дээдлэдэг нийгэм л

¹⁴⁷ төрийн тогтолцоо, төрийн үйл хэрэг болон процесс;

¹⁴⁸ социалын, политикийн, културын факторуудын харилцан үйлчлэлүүдийг судлах эдийн засагийн сайэнс;

¹⁴⁹ хүний нийгэмийн амидралд хандсан;

хүний төлөөх эрхүүдийг гаргадаг. Хэрэвээ хүн эрхээ эдлэж чадахгүй гэвэл хүний амидралаар амидарч байна гэж хэлэх боломжгүй. Тиймээс аливаа төр иргэдийгээ сайн мөн баталгаат амидралаар амидруулахын төлөө хүний эрхийг ямагт дээдлэж, баталгаажуулах үүрэгийг хүн төрөлхтөний өмнө хүлээдэг. Тухайлбал, хүн бүр амид явах эрхтэй гэдэг ба түүнд: идэх хоол, өмсөх хувцас, дулаан байр, эрхлэх хөдөлмөр, цэвэр агаар, ус, хүмүүжил, боловсрол зэрэг наад захын хэрэгцээ хамрагдах ёстой. Конституц төрийн институт¹⁵⁰ (*лэгислатив, юдикатив, экзэкутив*) хоорондын харилцааг чанд зааглаж бас зохицуулахад чиглэгддэг. Төр гэдэг нийт хүмүүсийн төлөө ажиллах зорилготой институт буюу политик ба төрийг чиглүүлэх хэрэгсэл. Засагийн газар олоны хүчийг оломгүй хүч болгох хэрэгсэл гэвэл хуули хүмүүс хоорондын харилцааг чиглүүлэх үүрэг гүйцэтгэнэ. Харилцаа үүсээгүй гэвэл хуули үүрэг үгүй, иймээс хуули конституцаа бариж гардаг. Конституц гэдэг абстракт зүйл биш, харин конкрет хэрэгжих ёстой.

Конституц үгүй улс демократ улс гэгдэхгүй, тиймээс бид дараах хоёр тунхагыг гаргах шаардлагатай, үүнд: 1. Монгол хүний эрхийн тунхагийг батлаж, улмаар зарлах. 2. Хүн төрөлхтөнд хандаж гаргах монголчуудын тунхагийг батлан гаргах, улмаар Монгол улсын конституцыг тунхаглах.

Бид өнөөдрөөс маргааш руу явдаг болохоос өчигдөр лүүгээ хэзээ ч эргэж ордоггүй. Үүнээс үндэслээд Монголын конституц ямараар хийгдэх вэ гэвэл Монгол хүний төлөө, мөн Монгол хүн эрхэм ба жаргалтай амидрахаар хийгдэх ёстой. Мөн Монголын төр тогтвортой, хүчирхэг, хүн төрөлхтөний өмнө хариуцлагатай улс байхаар хийгдэх ёстой. “Хэн хамгаас сайн конституцыг ажил хэрэгчээр судлахыг хүснэ, тэр хүн эхлээд заавал хүмүүсийн хүсэх амидралыг тодорхойлох ёстой. Үүнийг тодорхойлоогүй гэвэл төрийн сайн конституц тодорхой бус”. (*Politik 1323a, 14-17; Аристотэл*)

2. “Гадаадын байгууллагууд ба Монгол улс” (*С.Мөнхгэрэл*)

Дараагийн илтгэл судлаач С.Мөнхгэрэлийн “Гадаадын байгууллагууд ба Монгол улс” бөгөөд үүнд илтгэгч өөрийн зүгээс гадаадын байгууллагуудын зонхилох байрийг тодотгоод зогсохгүй, улмаар Монголд үзүүлж буй нөлөөг тусгав.

Үндэстэн бүр өөрийн сонирхолтой, үндэстэн бүр өөрийн сонирхолыг биелүүлэхийн тулд олон улсын төвшинд өрсөлдөөн явуулдаг. Үндэстэнүүдийн сонирхол олон улсын харилцааны эх сурвалж, тиймээс али ч улс, үндэстэн бусад үндэстэнтэй харилцахдаа энэ сонирхолыг чанд сахидаг. Ийнхүү сонирхолоо биелүүлэх эрмэлзэлтэйгээр повэрийн төлөө өрсөлдөөнийг бий болгоно. Аливаа үндэстэний оршихуй гэдэг төрийн гадаад политикин чухал критэри. Энэ бол олон улсын политикин рэалист тэори.

¹⁵⁰ нэг бүрийн ба нийтийн төлөө ажиллах төрийн байгууллага;

Монголд эдийн засагийн мөн културын, боловсрол, политик, шашины чиглэлээр тусламж үзүүлэх нэрээр өөрсдийн төрийн аспирэшнийг Монголд хэрэгжүүлж хамгаалах гадаадын байгууллагууд Монголыг аалзны бөх гэгчийн тороор хэрэх ба тэр торноосоо гаргалгүй бат сахиж сууцгаах мэт. Эдгээр байгууллагуудын Монгол дахи нийгэмийн статус, шийдвэр гаргах төвшин дэх оролцоо улам бэхжин тэлсээр, үүнд: *Дэлхийн банк, Азийн хөгжиллийн банк, Соросын сан / Нээлттэй нийгэм форум, Ханс-Зайдэлийн сан, Дэлхийн зөн, Мэрси кор, Жайка, Адра* зэрэг хэзээний бидэнд танил болсон гадаадын олон байгууллагуудын жагсаалт үргэлжилсээр. Гадаадын байгууллагуудыг араас тэдгээрийн сонирхол дагах ба Монгол улсын сонирхол төдийлөн хөндөгддөггүй. Тэд хүлээсэн үүрэгийн дагуу санхүүжүүлэгч доноруудадаа жил бүр үйл ажиллагааны дүнгийн тайлан гаргах шаардлагатай бөгөөд цаашилбал зарим тайлан хэвлэгдэж олон нийтэд ил байх ёстой. Өнөөдөр гадаадын хэдэн байгууллага бүртгэгдсэн талаар нарийвчилсан судалгаа хийгдээгүйн улмаас хаанаас хэд ирсэнийг тодорхойлох боломж үгүй. Тэр дундаа шашины далдуур үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагууд дийлэнх хувийг эзлэжээ. Анх хуманити чиглэлээр үнэ, өртөг бага хоол, хүнс тарааж, хэлний сургалт, дамжаа хичээллүүлж хүмүүсийн итгэлийг олсон. Гэтэл эдийн засагийн онолд үнэгүй юм гэж хэзээ ч үгүй.

Аливаа улсын төр өөрийн сонирхолыг биелүүлэх зорилготойгоор дараах гурван аргыг хэрэглэдэг, үүнд: 1. Хөрөнгөөр барих буюу довтлох хүч; 2. Цэрэг зэвсэгийн буюу батлах хүч; 3. Олон улсын байгууллагууд буюу сахих хүч;

Үүнээс дараах дүгнэлтэнд хүрч болно: Хэдий Монголыг тэтгэнэ гэх боловч олон улсын байгууллагууд монголчуудын төлөө гэсэн аспирэшн үгүй. Тэд Монголыг хөгжүүлээ гэхээс илүүтэй үндэстэнийхээ сонирхолыг хэрэгжүүлэхийг уритал болгох бөгөөд санхүүжилт олгох замаар эдийн засагийн хараат байдалыг үүсгэж, улмаар политикийн хараат байдал руу хөтлөх сөрөг үр дагавартай. Чухам энэ “өглөгийн эзэн” гэгдэх ташаа бодолоос үүдэх гадаадын байгууллагууд Монгол улсын бодлогоод нөлөөлөхийн хажуугаар өөрийн үндэстэний сонирхолыг ямагт эрэлхийлнэ.

3. “Монгол олон улсын тавцанд” (судлаач *Б.Ганхөлөг*)

Гуравдах илтгэл судлаач Б.Ганхөлөгийн “Монгол олон улсын тавцанд”. ХХI зууны босгон дээр Монгол улс ямар бодлого баримталж олон улсын хэмжээнд ямар роли гүйцэтгэх тухай.

Өнөөгийн геополитик, геостратэгийн цар хүрээ тэлж дэлхийн нийт хүн ам, хуурай газарын дийлэнх хувийг агуулах Евро-Ази тив үүнд зонхилох байр суурийг эзлэх болсон. Америкийн зүгээс, өрнөдөд өөрийн нөлөөг баталгаажуулах зорилгоор идэологийн болон эдийн засагийн давшилт хийсэн. Үүгээрээ Азийн эсрэг Европ дахи повэрийн тэнцвэржүүлэлтийг

бататгах хийгээд сахиулахад чиглэгдсэн. Олон улсын хамтын ажиллагаанд демократ системийг өргөжүүлээд зогсохгүй, түүгээр дамжуулан өөрийн идеологи, политикийн болон эдийн засагийн хүрээнд зорилгоо хэрэгжүүлэн дэлхийн цагдаагийн үүрэгийг гүйцэтгэсээр ирсэн. Өнөөг хүртэл аливаа улс оронд гарах дайн мөн зэвсэгт мөргөлдөөн АНУ -ын сонирхолоос гажууд шийдэгдэнэ гэдэг ховор.

Евро-Ази тивд Хятад хүн амын тоо, эдийн засагийн динамик хөгжил чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Хятадын повэр өнөөдөр рэгионал повэр. Хятадтай харицуулахад Орос улс өнөөдөр газар нутагийн хэмжээгээр хамгийн том бөгөөд Евро-Ази тивд бүс нутагийн хувид зонхилдог. Хэн өнөөдөр энэ бүс нутагийг удирдаж чадна тэр маргааш бүх дэлхийг удирдах боломжтой гэдэг. Хуучин славян хэлний гаралтай гэгдэх зүүн Европын оронууд Оросын хаант засаглал, улмаар ЗХУ -ын дор олон жил нэгдмэл явсан. Өнөөдөр харин олон дайны фронт гэгдэхээ болиж Ази Европ хоёрыг холбох гүүр болсон ба Европын Холбоотой (ЕХ) түншлэх нэгэн чухал бүс нутаг. Европын дан ганц улс АНУ -тай эн тэнцэх бололцоо үгүй тул политикийн нэгдмэл институтуудтэй ЕХ байгуулагдаж өнөөдөр 27 гишүүн оронуудтай дэлхийн хэмжээний томоохон эвсэлүүдийн нэг. АНУ ЕХ -г өөрийн демократ глобал системийг Евро-Ази тивд тэлэхдээ овжингоор ашигласан.

Нийт анхаарал өнөөдөр Евро-Ази тивд хандагдана. Евро-Ази тив дэлхийн нийт хүн амын 75 орчим хуви, хуурай газарын дийлэнх хэсэг, глобал энэргийн болон нуклеарын ихээхэн баялагийг гүйцэлдүүлдэг. Монгол улс элгэн тус газар орчим байрлах бөгөөд бүх холбоотуудын төвийг сахихад чиглэгдсэн, ирээдүйн дэлхийн засаглалын институцийг байгуулахад газар зүйн байршилын хувид тохиромжтой бүс, түүнчлэн хүн амын тоо болон шашины хувид ч бүрэн боломжтой гэдэг. Хятад, Орос хоёр хөршийн нөлөөг тэнцвэржүүлэх зорилгоор Монгол улс өнөөг хүртэл олон талт найрсаг харилцааг баримтлан дундыг сахих бодлого хэрэгжүүлсээр ирсэн. Хүн амын тоо болон нягтрал бага, өргөн уудам газартай Монголын нөлөө хоёр хөршийн харилцаанд давамгайлах сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй гэх үүднээс ЕХ -ны Белги орны жишигийг даган “Азийн Белги” болох боломжтой.

Үүний тулд ирээдүйн Монгол улс нийт хүн төрөлхтөний төлөө гэсэн амбиц хэрэгтэй ба мөн дэлхийн шилдэг стратэгицидийг бэлтгэж, хот, суурин, сайэнс, тэхнологийг хөгжүүлсэн, амбицтэй лидэрийн амбицтэй политикийг явуулах шаардлагатай. Ингэсэн тохиодолд Монгол улс энхийг сахиулах дэлхийн засаглалын институцийг байгуулах боломжтой.

“Монголын Ухаан Судлалын Хүрээлэн”, “Монголын Геополитик, Геостратегийн Төв” -өөс эрхлэн бэлтгэв.

“Жонон технологийн дээд сургуули”

Улаанбаатар хот, 2010 он.